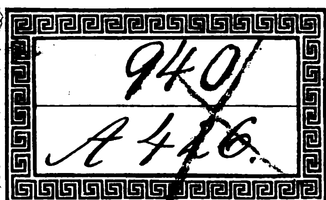
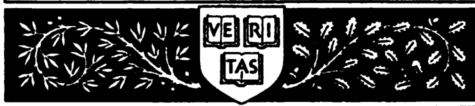

VE RI
TAS

Slovenske Vecernice 48. zvezek

Turki na slovenskem Štajerskem.

Spisal A. M. Slekovec

Slovenske
Večernice

za

pouk in kratek čas.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Osem in štirideseti zvezek.

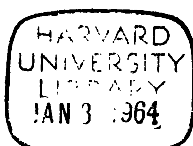
Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva.

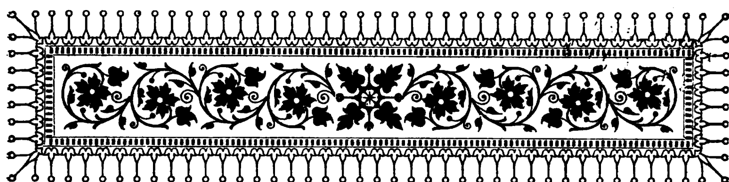

1894.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JAN 3 1964

Turki na slovenskem Štajerskem.[1]

Spominki iz domače zgodovine.

(Spisal M. Slekovec.)

Odkar slovenski rod na Štajerskem prebiva, videl in doživel je že mnogo nesrečnih in žalostnih dnij; tekom minulih stoletij so ga obiskovale in občutljivo tlačile raznovrstne nadloge in bridkosti. Zdaj je po domovini davila strašna kuga. Pobiraje svoje žrtve, kosila je kakor kosec rožice po zelenem travniku in morila ljudi brez usmiljenja in razločka; nedolžnemu detetu, ki se je na materinih prsih grelo, prizanesla je tako malo, kakor sivemu starčku, ki se je opiral na palico. Kar je ušlo tej strašni morilki, ugonobila je navadno njej sledeča lakota. — Zdaj so v našo domačijo prihrula tuja, divja ljudstva, krvave vojske so se vnele, povrh pa so nastali še hudi ljudski prepiri. Po domovini se je razlegal bojni krik, v potokih je tekla človeška kri, močna in imenitna mesta so se razsipala in izginila s površja naše zemlje; komaj da še vemo za kraj, kjer je stalo to ali drugo. — Zdaj zopet so domačijo obiskovale prirodne nesreče, hude uime in razne nezgode: strašne plohe in povodnji so zalivale livade, požrešne kobilice uničevale

[1] O Turkih na Štajerskem je spisal profesor na graškem vseučilišču, dr. Fr. Ilwof, v „Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark“ v zvezkih IX., X., XI., XV. in XXXII. zeló obširen sestavek: „Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark“, čegar prvo polovico je marljivo porabil Janez Parapat pri svojem spisu: „Turški boji v XV. in XVI. veku“, priobčenem v Letopisu Matice Slovenske za leto 1871. Ta dva spisa sta pričujočim črticam služila v podlago; drugi pripomočki in viri, ki jih je še rabil pisatelj, zaznamovani so na dotičnih mestih.

in pustošile njive in vinograde, nevihte in toče v tla pomandrale poljske pridelke, siloviti potresi rušili cerkve in hiše.

Pa kdo bi mogel našteti in popisati vse stiske in nesreče, ki so že prišle črez našo domovino, kdo dopovedati vse gorje, ki je grenilo prednikom našim življenje? Toda nobena nadloga ni vsekala domovini tako skelečih ran, nobena ni zapustila tako žalostnega spomina, kakor nezaslišana ljutost in grozovitost turška. Divjih Turčinov pomnijo Slovenci po vseh deželah še dandanes, in dolga vrsta let, ki je že od turških navalov sem pretekla, še tudi na slovenskem Štajerskem ni mogla iz spomina izbrisati prebridkih izkušenj, ki so jih morali naši prednamci prestati od tega krutega sovražnika krščanstva. Med vsemi sovražniki, ki so svoje dni razgrajali po slovenskih krajih, zavzemajo po vsej pravici prvo mesto — divji Turki.

Podati mislimo rojakom o turških navalih v slovenski Štajer nekako, če tudi le slabo in nedovršeno podobo, in da z njo srca Slovencev za ljubezen do tolikokrat stiskane slovenske domovine še bolj ogrejemo, to je namen naslednjim vrsticam

---

Turkov, ki so celih 300 let bili strah in groza za vso Evropo, prvotna domovina je bila srednja Azija, pred vsem okolica Bajkalskega jezera. Ropaželjni, neotesani in surovi so se pogostoma bojevali med seboj, še bolj pogosto so pa napadali sosedne Kitajce. Pozneje so se pomaknili dalje proti zahodu ter se naselili v Turanu. Razdeljeni na več rodov z lastnimi poglavarji, živeli so kot pastirji ter sprejeli mohamedansko vero. Leta 1224. je jeden njihovih poglavarjev, Sulejman, bežal s 50.000 ljudmi pred Mongoli proti zapadu v Armenijo. Ker pa ta dežela za toliko ljudij ni imela dovolj živeža, vrnili so se nekteri nazaj v Korasan, drugi pa so šli v Malo Azijo. Slednji so se ondi stalno naselili in širili svoje kraljestvo na vse strani. Leta 1299. so dobili v osebi Osmana I., vnuka Sulejmanovega, prvega turškega sultana (cesarja), po kterem se Turki tudi Osmani zovejo. Njegov sin Urhan, ki je vladal od 1326. do 1359. leta, vzel je Bizantincem v Mali Aziji mesto za mestom ter svoje kraljestvo razširil do Bospora. Tega izvrstni sin Sulejman pa je turško kraljestvo razširil še takraj Helesponta. L. 1356. namreč se je na očetovo povelje pripeljal le z malo peščico ljudij na okornih, iz hlodov zbitih in z jermeni zvezanih

plavih črez ozki Helespont ter udaril naglo na neki, od Kalipolija kako poldrugo uro oddaljeni in slabo utrjeni grad. Ni miroval, dokler ga ni dobil v' oblast. In odsihdob so Turki napadali okolico, in mesto za mestom, dežela za deželo se je morala v Evropi udati rastoči turški sili. Tudi Kalipoli je kmalu padel, in vsa dežela do Marice in Erkene je postala turška pokrajina.

Še bolj so napredovali Turki v Evropi za Urhanovega drugega sina, Murada I. (1359—1389). V kratkih letih je skoro vsa Rumelija prišla njemu v oblast. L. 1365. otepe še Srbe, in ko se ti z Bolgari in drugimi slovanskimi narodi na Kosovem polju zberó, da bi se otresli turškega jarma, bili so na dan sv. Vida l. 1389. zopet tepeni in vsa krščanska vojska popolnoma premagana. Dvanajst srčnih junakov pridere sicer še tisti večer do Muradovega šatora, in Miloš Kobilovič zabode sultanu meč v srce, a s tem junaškim činom nikakor ne uniči Turkov, ampak jih stori le še bolj srdite.

Umorjenemu Muradu je sledil njegov sin Bajesid I. (1389—1403), zmagalec na Kosovem polju, zaradi naglega in hrabrega bojevanja „blisk“ imenovan. Njegovi konji so teptali slovensko zemljo prvikrat.

Ko je bila Bolgarska popolnoma podjarmljena in je nehala samostalna kneževina biti tudi Vlaška, stala je Turkom pot na Ogersko odprta. Kristjani so se sicer pod poveljem ogerskega kralja Sigmunda zbrali, da bi zastavili pot Turčinom, pa zeló, zeló so se varali. Dne 28. kimovca l. 1396. premaga Bajesid pri Nikopolju krščansko trumo, in marsikteri slovenski sin je izdihnil na krvavem bojišču svojo dušo. 20.000 kristjanov je mrtvih obležalo, blizu toliko jih je bilo pa ujetih; kralj Sigmund sam je s Hermanom Celjskim komaj in komaj utekel. Naslednji dan je dal Bajesid nad 3000 ujetih kristjanov grozovito pomoriti, ostale so pa tirali v Malo Azijo v sužnost.

Tri dni je Bajesid počival na bojišču, potem se je pa obrnil s svojimi divjimi trumami proti Ogerski. Zmage pijani Turčini drvijo na desnem bregu Donave urno naprej, prebrodijo Mitrovici nasproti Savo ter se kakor pogubonosna povodenj razlijejo po Ogerskem. Nektere turške čete so se spustile ob Dravi dalje naprej ter prihrule črez Medjimurje prvikrat na zemljo slovensko.

1. Ravnokar so ljudje po opravljeni trgatvi slednje poljske pridelke pospravljali in se pripravljali za zimo, kar

se privalijo na brzih in lahkih konjičkih goste trume brkastih vojakov, kakoršnih štajerski Slovenci dotlej še nikdar videli niso. Imeli so prostrane hlače iz rudečega suknja in široke modre jope, na glavi pa velik razploščen zavitek večinoma bele barve. Njih sablje so bile zakrivljene, namesto pušek so imeli pa večjidel loke in tule polne puščic, ktere so z žveplenkami ovite zapalili in metali po strehah. In o groza! Od Središča do Ptuja se je zavilo nebo v gost dim, po tleh pa je bila gnusoba, kakoršne slovenska zemlja še ni videla. Povsod so zapuščali Turčini za seboj pogorišča, razvaline in znamenja nezaslišane grozovitosti. Zdaj se ljuta druhal pridrvi pred Ptuj. Mesto pač ni pričakovalo takega pohoda; z lahka se ga torej sovražniki polastijo, še ložje izropajo in potem zapalijo. Brez posebnega truda polovijo prestrašene meščane in deželjane v okolici in jih odženejo v sužnost. 16.000 duš, mož, žen in otrok, z živino in drugim imetjem vred so odpeljali s seboj ter nekaj pustili na Grškem, nekaj pa tirali dalje v Azijo.

Razdejanja in žalosti, ki jo je učinil ta prvi napad, ne opisuje nam sicer nikdo, pa v duhu gledamo lahko tužne razvaline tam, kjer so malo poprej stale prijazne vasice in lepa mesta. Dozdeva se nam, da še slišimo mili jok onih, ki so srečno oteli sebe, ne pa svojih in svojega prebivališča, in ki se zdaj solzni in plahi pomikajo po razvalinah ter izpod pepela in podrtin iščejo zadnje borne ostanke prejšnjega blagostanja. Na obličju tistih pa, ki so na potu v njim še neznano sužnost, iz ktere ni upati rešitve, vidimo v duhu strašno brezupnost, in milo se nam stori gledati toliko otrok, ki so jih povile slovenske matere, sedaj pa jih tirajo Turki v Azijo, da bi se pripravljali ondi za janičarsko službo.

Zmaga Bajesidova pri Nikopolju in njej sledeči naval na Slovensko sta bila strašen udarec za krščansko Evropo, in brez dvoma bi imela še žalostnejše nasledke, ko bi Turkov ne bil zadrževal drug sovražnik. In ta je bil mongolski vojskovodja Timurlenk, ki je iz Azije prignal neštevilne trume v turške dežele. Bajesid, ki je ravno oblegal Carigrad, gre mu z mnogobrojno vojsko naproti, in dne 20. malega srpana leta 1402. se vname hud boj na angorski planjavi. Navzlic temu, da so se Turki bojevali in bili, kakor oroslani, izgubil je Bajesid zmago in prostost. In črez osem mesecev je on, pred kterim sta se svoje dni tresli Azija in Evropa, umrl v prognanstvu.

Po Bajesidovi smrti so nastali na Turškem med njegovimi sinovi hudi boji, ki so trajali celih 11 let. Še le ko je Mohamed svoje brate Sulejmana, Izo in Muzo bil premagal in so bili ti v boju umorjeni, postal je l. 1413. samostalen vladar. Za njegovega vladanja so Turki porazbijali drugikrat po slovenskem Štajerju.

2. Že l. 1416. so nektere turške čete, ki so bile vdrle na Ogersko, ropale in žgale do štajerske meje med Dravo in Savo, pa naše domovine menda niso obiskale. Pač pa so turški konji naša tla teptali leta 1418., ko je precejšnja truma Turkov bila prihrula nad Radgono in njeno okolico. Med tem ko so jedni oblegali utrjeno mesto, ropali in požigali so drugi po okolici in doprinašali strašna zločinstva. To zvedevši, zbral je nadvojvoda Ernest, s priimkom „Železni“, v Gradcu štajerske trume ter jih združil s sosednimi. Miklavž grof Frankopan je pripeljal 1050 konjikov, 800 hrvatskih in 250 kranjskih, deželni glavar koroški, Oton Ehrenfels, 700 kirasirjev in 2000 pešcev; Štajerce, kterih je bilo 2000, pripeljejo Vuk pl. Stubenberg, Diting pl. Emerberg, Ekart pl. Herberstein in Friderik pl. Harrah; vojvoda Albreht V. pošlje 3000 konjikov in 2000 strelcev, in tem se pridruži še gospod Turjaški z 1000 strelci. S to vojsko, — bilo je skupaj 12.000 mož — šel je Ernest proti Radgoni ter napadel Turčine. Na obeh straneh so se bíli srdito. V najhujši borbi je napadel turški poveljnik Ahmet beg Eberharda Kolnica, hrabrega oskrbnika dravske doline, ki je bil dva imenitna Turčina ubil, toda hudo je naletel, kajti Kolnic ga s sabljo tako vseka po glavi, da ga kar oblije obilna kri. Ali zdaj planejo nadenj drugi Turčini, in gotovo bi ga bili ubili, ko bi mu ne bil še o pravem času prišel Frankopan s 100 ogerskimi konjiki na pomoč. Ta zapodi Turke v beg in ubije Ahmeta. Turki, videč, da je padel njih poveljnik, spustijo se v beg. Ernest, ki je bil sam padel raz konja, ojači se, vdere s svojimi četami za sovražniki in jih mnogo ubije. Turčinov je obležalo na bojišču 12.000 pešcev in 7300 konjikov, med njimi Ahmet beg in 16 njegovih stotnikov. Kristjanov je padlo 1500 pešcev in 500 konjikov, 300 jih je pa umrlo za ranami v šatoru; sploh je bil tretji del krščanske vojske ranjen. Izmed plemenitnikov so postali žrtev za domovino Bogomir Ravbar, Ditrih Tanhausen in Viljem pl. Khevenhüller. Bogati plen je Ernest razdelil med svoje hrabre stotnike in med cerkve in samostane na Štajerskem. Ta slavni vitez

je umrl še le 47 let star v Brucku dne 10. rožnika l. 1424., ljubljen in obžalovan pri vseh.

Po tej slavni zmagi niso Turki več nego 50 let obiskali štajerske zemlje, toliko več so pa imele v tem času trpeti od njih druge dežele.

Sultan Mohamed I. je spomladi leta 1421. padel na lovu raz konja in se je tako pobil, da je kmalu potem umrl v Drenopolju. Da se med vojaki in raznimi strankami v deželi ne bi vnela vstaja, zamolčali so sultanovo smrt tako dolgo, dokler ni njegov sin in naslednik, Murad II., prišel iz Amazije, kjer je bil njega namestnik, v Bruso. Komaj je pa zasedel turški prestol, začel je leta 1422. oblegati Carigrad. Pa Bizantinci so se junaško branili in vse naskoke srčno odbijali. Navzlic temu je bil cesar Ivan prisiljen, s sultanom se pomiriti in mu precej dežele prepustiti.

Nato so posamezne turške čete ropale po Srbiji, na Vlaškem in Sedmograškem, dà, leta 1431. plane 8000 Turčinov tudi na Hrvatsko in črez Kolpo na Kranjsko. Slabo utrjeno Metliko so divjaki kmalu obvladali in požgali, potem se pa lotili Novega mesta. Toda krščanska vojska — bilo je 4000 kranjskih, štajerskih in koroških Slovencev — prišla je mestu še o pravem času na pomoč in je Turke odpodila. Slovenskega Štajerja Turki takrat niso videli.

Avstrijski vojvoda Albreht, ki je od 1437. leta bil tudi ogerski kralj, umrl je za mrzlico v Lanzendorfu dne 27. vinotoka leta 1439. Dasiravno se mu je nektere mesece po njegovi smrti rodil sin Ladislav, ogerski plemenitaši le niso hoteli tega posaditi na očetov prestol, ampak so po nasvetu zvedenega Ivana Hunjada poklicali poljskega kralja na Ogersko. Vsled tega so med Ogersko in Turčijo nastale nove razprtije, ki so se po častnih zmagah Hunjadovih leta 1444. meseca malega srpana v segedinskem miru ugodno rešile za Ogersko. Nektere mesece potem je šel kralj Vladislav, hoteč turško silo popolnoma zatreti, z ogromno vojsko prek Donave, pa Murad ga je dne 10. listopada leta 1444. pri Varni potolkel; na krvavem bojišču je našel tudi kralj prerano smrt.

Ravno tako nesrečen je bil Ivan Hunjadi, ki je po smrti Vladislavovi postal namestnik mladega Ladislava. Leta 1448. so ga Turki premagali na Kosovem polju; komaj da je še živ ušel. Toliko več sreče so pa imeli Albanci, ki so se pod Jurijem Kastrioto, slavnoznanim Škenderbegom od 1443. do 1467. leta junaško branili.

Dne 5. svečana 1451. leta je umrl sultan Murad II. Njemu je sledil njegov sin Mohamed III., moder in pogumen vladar, ki je dne 29. majnika leta 1453. vzel Carigrad in na prekrasno cerkev sv. Sofije postavil turški polmesec. Slavno Konštantinovo mesto je dobilo turško ime: Istambul.

Komaj je bil padel Carigrad, obrnil se je Mohamed proti Srbiji, ktero si je kmalu prisvojil. Pred Belim gradom pa so krščanski junaki, navdušeni po Janezu Kapistranu, pod poveljem znanega Hunjada dne 22. mal. srpana leta 1456. Turke dobro oklestili in vso Mohamedovo vojsko razkropili. Zato pa so slovenske dežele imele več časa mir pred Turkom. Dvajset dnij po tej sijajni zmagi (11. velikega srpana) je umrl slavni Ivan Hunjadi za kugo v Zemunu, nektere tedne pozneje (23. vinotoka) pa mu je sledil v večnost še Kapistran, kterega je cerkev leta 1622. prištela svetnikom.

V teh letih mirú se je v obrambo naše domovine marsikaj storilo. Na zboru, ki se je leta 1461. vršil v Mariboru, naložil je cesar s privoljenjem poslancev občen davek duhovnikom in posvetnjakom. Od vsakega dvora je bilo plačati po 3 vinarje, od zemljišča po 60 in od koče po 15 vinarjev. Obljubil je ob jednem, da v prihodnje ne bode več naložil takega davka. Pa navzlic tej obljubi je kmalu potem terjal velik in neopravičen davek od cerkev itd., kar je osobito višje duhovnike storilo silno nevoljne. Zato so se drugo leto po mariborskem zboru Štajerci, Korošci in Kranjci zbrali proti volji cesarjevi v Lipnici, kjer so ugovarjali cesarjevi samovoljnosti in mnogo potrebnega sklenili z ozirom na vedno pretečo nevarnost. Tudi v l. 1468. in 1469. so se poslanci iz teh dežel večkrat skupno posvetovali o turških zadevah, pa vse to ni Turkom zabranilo pota v naše kraje.

3. Že leta 1469. so turške čete prihrule iz Bosne na Hrvatsko, odkoder so se o binkoštih pripodili divjaki v dveh trumah črez Kolpo na Kranjsko. V Metliki so počivali teden dnij, potem so se razkropili po deželi in prihruli zopet enkrat na spodnje Štajersko blizu Celja. Kamorkoli so dospeli, ropali so in žgali, morili starčke, žene in otroke, mladeniče in čvrste može pa tirali s seboj v sužnost. Cerkve so ali poropali in užgali, ali pa s svojimi nezaslišanimi hudobijami oskrunili. Tako so divjali po deželi štirinajst dnij, in več tisoč ljudij je bilo deloma umorjenih, deloma odpeljanih v sužnost. Ko so Turki slišali, da so kranjski sta-

novi zbrali precejšnjo vojsko, s ktero hočejo mahniti nad nje, pomaknili so se nazaj proti Kolpi. Ali ta je bila med tem vsled deževja precej narastla, in ker niso mogli z ujetniki dovolj hitro črez reko, dohiteli so jih ondi Slovenci ter jih okoli tisoč posekali. Toda proti koncu leta, ko je že začelo zmrzovati, razlije se zopet prava ploha nad Slovensko. Velikanska vojska pridere namreč na Ogersko in v Slavonijo ter se razlije na vse strani. Tudi na Štajersko so Turčini pridivjali, in ker se niso postavili v bran ne Hrvatje, ne ogerski kralj Matjaž, ne cesar Friderik IV., čegar dežele so vendar največ trpele, divjali so brez skrbi in dospeli do Celja. Okoli 20.000 kristjanov je bilo deloma pobitih, deloma v sužnost odpeljanih. Pri tej priložnosti so prilomastili divjaki brž ko ne tudi v krško okolico in napravili ondi mnogo škode.

Cesar je zaradi tega sklical na dan 19. sušca l. 1470. za Štajersko, Koroško in Kranjsko občni deželni zbor v Breže na Koroškem. Pa ta skupščina se je sešla še le meseca majnika v Velikovcu. Prišli so cesar, škofje solnograški, sekovski, lavantinski, tržaški, ljubljanski in mogunški, in razun teh še več odličnih plemenitnikov iz imenovanih dežel. Med drugimi stvarmi so sklenili, da se slovenskim deželam naloži nov davek za različne stanove, takozvani stanovski ali telesni davek. Vsak škof je moral plačati po 40 gld., vsak opat, infulirani prošt in vsaka opatinja po 32 gld., vsak drugi prošt in prednik kartuzijanskega reda po 16 gld., veliki mojster nemškega reda po 36 gld., komtur (upravitelj) po 12 gld., gvardijan po 4 gld. za se in brate svoje, ženski samostan pa po 2 gld.; nadduhovnik po 6 gld., župnik po 1, 2 in več goldinarjev po dohodkih svojih, ravno tako vsak posvetni cerkveni ključar; vsak beneficijat po 1 gld. in vikarij tretji del goldinarja, duhovni pomočnik po 60 vinarjev, kaplan po 32 vinarjev, vsak učenec, ki ni pri stariših in je star več nego 14 let, po 7, mlajši pa 4 vinarje, berač in beračica po 2 vinarja; vsak grof za svojo osebo po 32 gld., baron po 28 gld., gospod po 24 gld., vitez po 10 gld., vsak plemenitaš, ki od svojega posestva plačuje davke, po 5 gld. za se, po 3 gld. za soprogo in za vsakega otroka po 4 vinarje, vdove po stanu; meščan, ki ima posestvo, po 2 gld., vsi drugi brez posestva 1 gld.; rokodelec po 32 vinarjev, vdova njegova polovico, kmet na svojem posestvu po 1 gld., kdor pa živi na celi pristavi, po 32 vinarjev, na pol pristavi pa 24 vinarjev, itd.; žene po-

lovico tega, kar so plačevali možje; fantje, dekleta, celó dete na materinih prsih po 4 vinarje; posli, hlapci in dekle, dasi ne služijo, delavci po 7 vinarjev, rokodelske družbe po 60 vinarjev, bratovščine po 1 gld., židje in židovke v treh deželah skupaj 4000 gld.

Pa ta krvavi denar še ni zadostoval; že drugo leto 8. prosinca so v Gradcu uvedli nov davek, vsled kterega je moral vsak posestnik polovico letnih dohodkov plačati v turško blagajnico. Tudi vojake so nabirali po nemških in slovenskih deželah. V vseh škofijah so se vsak teden obhajali obhodi, in vsak odrastli kristjan se je moral v tednu dva dni postiti in zmoliti odločeno število očenašev. Kdor tega ni storil, moral je na teden darovati najmanj 3 vinarje, ali pa v naslednjem tednu še enkrat toliko moliti in postiti se; drugače je bil izobčen.

Česar so se vsi bali, zgodilo se je žalibog; l. 1471. je Turek obiskal zopet slovenske dežele, da bi pobral, kar si je bil kmet pripravil v minulih letih.

4. Istega leta pridrvi namreč bosenski poglavar Izak paša s 15.000 konjiki skoz Hrvatsko na Kranjsko. Ondi je požigal in ropal tri mesece in slednjič odgnal 20.000 ljudij v sužnost. Ko so Turki ujete kristjane bili po gradih in mestih zaprli, vrnili so se po tistem potu zopet na Kranjsko ter plenili in morili po deželi do Ljubljane. In zopet so ne le mnogo živine, ampak tudi več tisoč ljudij odpeljali. Pa to še ni bilo dovolj. Okoli binkoštij je Izak paša porazbijal z veliko vojsko tretjikrat pred Ljubljano. Tu razdeli svoje trume v tri dele. Jedna četa je drla prek Save proti Kranju in Kokri, druga proti planinam, ki ločijo Kranjsko od Štajerske, zapuščajoč za seboj sledi svoje grozovitosti. Kakor pogubonosna povodenj so se razlili Turki prek meje na slovensko Štajersko, ropali so, požigali in morili, da je bilo groza, po Savinjski dolini od Celja do Slovenjega gradca, kamor so dospeli 21. malega srpana. Več tisoč ljudij je izgubilo življenje in svobodo; razun tega pa so divjaki razrušili ali pa poškodovali na slovenskem Štajerskem 24 cerkev, in kdo prešteje hiše, ktere so oropali in požgali? Med tem ko je druga četa razsajala po Savinjski dolini, drla je tretja skoz Ogersko in Sedmograško.

V tistem letu so obiskali Turki meseca velikega srpana še zagrebško okolico, na Martinovo pa Istro in Kras. Od ondod so planili nad Vipavo in Gorico ter tirali s seboj 500 ljudij in mnogo živine.

Tolika razdejanja in še vedno preteče nevarnosti so silile razkosane nemške dežele na skupno delovanje; cesar, knezi in ljudstvo, vsi so bili jedne misli, da se mora nekaj zgoditi. Pa kaj? Posvetovali so se sicer na raznih skupščinah, a ostalo je vse le pri praznih besedah. Sklepi so bili lepi in hvalevredni, pa ni ga bilo, ki bi jih bil izvršil. Med tem so pa Turki obiskali zopet naše kraje.

5. Usodepolno ne le za Koroško in Kranjsko, ampak tudi za slovensko Štajersko je bilo leto 1473. Že koncem malega travna je cesar Friderik III. opomnil Korošce, naj se pod poveljem deželnega oskrbnika Vilhelma Schenka oboroženi združijo s Štajerci in Kranjci, in naj obstavijo in utrdijo mejo. Toda predno se je kaj izdatnega storilo, stal je že Turek na slovenski zemlji. V četrtek po sv. Matevžu (23. kimovca) je prilomastil na Kranjsko, dva dni pozneje je bil že na Koroškem. 9000 pešcev in 18.000 konjikov je drlo od Kaple mimo Celovca, zapuščajoč na desno in levo vse požgano in uničeno. Od Pliberka naprej so Turki prekoračili kmalu štajersko mejo. Pred Slovenjim gradcem so premagali oskrbnika tega mesta, Egidija Schulz-Hautzingerja, ki se je bil postavil z nekterimi možmi tem divjakom v bran. Prihodnji dan napravijo ondi šatore, v kterih prenočijo. Na vse zgodaj drugega dneva se razdelijo v dve krdeli. Jedno je drlo črez Vitanje in Konjice, kjer so Turčini obedovali v župnišču; drugo se je pa z ujetimi kristjani privalilo v Šaleško dolino, razsulo šoštanjski grad in potem v soboto dne 1. vinotoka šlo od osme ure zjutraj do četrte popoldne v nepretrgani vrsti mimo Celja. Krščanske trume so jih sicer neprenehoma napadale in nadlegovale, pa brez uspeha. Pri Sv. Juriju pod Rifnikom so prenočili, v nedeljo 2. vinotoka pa odšli. Toda kamorkoli so bili prišli, povsod so napravili grozno škodo. Kot kažipot so služili Turkom v Istri, na Hrvatskem in Ogerskem trije izgnani krščanski duhovniki, na Koroško pa je divjakom kazal pot Korošec Miha Zwitter, kterega so Turčini bili ujeli blizu Novega mesta.

Nepopisna je bila tuga in nevolja, ktero so Turki v naši domovini zapustili. Z ginljivimi besedami slikajo kranjski stanovi v neki prošnji do papeža Siksta IV. l. 1474. žalostni položaj na Kranjskem in po sosednih deželah. — „Nikdo nam ne pomaga — tako pišejo — že 8 trum Turkov je napadlo deželo, v njej ropalo in žgalo, da se Bogu usmili. Ako ne bo skoro pomoči, ne ostane nam, prebivalcem teh zadetih

dežel drugega, kakor zapustiti deželo, mesta, gradove in domovino in se preseliti v druge kraje. Že štiri leta traja ta grozna vojska, in ker se Turek hvali, da mu mora ves svet biti podložen, tedaj ne kaže drugega, kakor da ga izpodimo iz dežele, ali pa da jo popustimo sami, ali da se udamo Turku. Zato in da tudi sosedne dežele ne pridejo v jednake stiske, prosimo pomoči, da ne bomo zapuščeni, in da božja previdnost naše tožbe in prošnje usliši, in da nam kdo svetuje in pomaga. Če se sovražnik polasti naše dežele, odprta mu je pot, in ovirati mu ne morejo potem ne vode, ne gore, da ne plane v laške in nemške dežele; bati se je celó, da pride v Rim. Vedno smo mislili, da bodo sovražnika ustavile vsaj visoke gore, ki nimajo ne cest, ne stez, in mogočne reke, kterih ni mogoče prejahati, ampak le preplavati, toda vse to ga ne ovira in nam nič ne pomaga. Zato kličemo in prosimo pomoči, da se mohamedanski sovražniki ne bodo hvalili in še bolj utrdili v veri, da se njim ni treba bati krščanskega meča, in da se njim ne more nič ustavljati, niti jih kdo zadržati.“

„In potem prosimo, naj se pomisli grozna nečast, ki se dela Bogu. Sv. zakramente teptajo, hiše božje razdirajo, in koliko božjih služabnikov in koliko tisoč ljudij je kruti nevernik že pomoril v poslednjih letih! Kako neusmiljeno je ločil žene, može, otroke in prijatelje ter jih je — Bogu bodi potoženo! — nage, bose, lačne in žejne v železju in verigah, kakor hudodelnike z zvezanimi rokami na hrbtu, odgnal v večno sužnost! Naj se pomisli nečloveška sila in zločinstvo, s kterim oskrunjajo uboge žene in device; grozna brezsrčnost, s ktero stare ljudi in nedolžne otročiče, ki jih ne morejo tirati s seboj, v kosce sekajo in morijo. Oh, kaj trpijo ubogi ljudje, kterim je vse pobrano in požgano, kar so imeli! Nimajo strehe in zavetja, kjer bi se skrili pred grozovitnim sovražnikom. Usmiljenja vredne matere morajo z majhnimi otroki bežati v črni noči, v dežu in nevihti ter nimajo s čim se pokrivati. Oh, to je mraz in trpljenje, strah in revščina, to so bridkosti, bolečine in jok! Človeško srce jih ne more umeti, nihče ne popisati, nihče ne dopovedati.“

Tako so pisali kranjski stanovi, pa tudi Štajerci niso molčali. L. 1474. v Mariboru zbrani so izvolili dne 9. grudna Janeza Saurau-a za poročevalca svojih sklepov in prošenj. Cesarju je imel naznaniti, da so kmetje zaradi vednih napadov že obupali in so celó pripravljeni, zemljiščnim go-

spodom odreči pokorščino, Turkom se pridružiti, ali pa se izseliti na Laško, Ogersko ali kamorkoli. Stanovi bodo spravili vojsko na noge prihodnje leto v nedeljo pred vnebohodom Kristusovim, pa tudi cesar naj postavi vojno. Cesar naj zve, da so stanovi na turški meji razstavili opazovalne straže, ktere vzdržujejo na svoje stroške. Kdor se udeležuje turške vojske, varen je povsod, in nihče mu ne sme kaj žalega storiti. Tudi duhovščina naj kaj pripomore. Svetega očeta, oglejskega patrijarha in solnograškega nadškofa bodo naprosili, da odpustke razpišejo za brambovce in za vse, ki darujejo kaj za turško vojsko. V ostalem pa pričakujejo pomoči tudi od Kranjske in Koroške.

Cesar je razpisal skupni zbor poslancev s Koroške, Kranjske in Štajerske na drugo nedeljo po veliki noči leta 1475. v Maribor. K temu zboru je pozval vse prelate, plemenitaše in zastopnike mest in trgov teh treh dežel. Sklenilo se je, naj se pobira obćni davek za turške potrebščine. Vsak prebivalec, posvetnjak ali duhovnik, mora dajati vsak teden po jeden vinar; tudi hlapec ali dekla, ki služi na leto 2 gld., naj plačuje tedenski vinar. Oproščene so le ženske, ki nič ne služijo. Ta davek so dovolili za jedno leto. Pobirali so ga na Štajerskem Janez, opat admontski, Ulrik pl. Graben in Vuk Neuenhauser, in kot prisedniki Jurij iz Reichenburga, Vilhelm Graesel in Andrej Nerringer. Postavili so tudi za vsako deželo posebnega vojskovodjo; za Štajersko je bil Reinprecht iz Reichenburga izvoljen.

Tudi cerkveni poglavar je storil, kar je mogel. Ne le, da se je trudil spraviti vladarje, zapovedal je tudi, spoznavši, da človeška moč brez božje pomoči nič ne velja, naj duhovniki v prvih nedeljah kterega si bodi meseca po vseh krajih v ta namen opravljajo sv. maše, molijo litanije in skoz mesta in vesnice napravljajo obhode. Pri takih obhodih mora biti pričujoča vsa duhovščina, pridigar pa naj opominja in izpodbada ljudi k obrambi krščanke vere. Molijo naj, da se Bog usmili vseh, ki gredó na turško vojsko ali jo podpirajo z denarjem. Redovniki naj opravljajo obhod v samostanu. Kdor moli za vojake in njih podpornike, prejme tolikokrat po 200 dnij odpustkov, kolikorkrat je bil pri sveti maši, litanijah in obhodih; kdor gre pa sam na vojsko leto in dan, ali kdor še prostovoljno pošlje po jednega ali dva moža nad Turka, dobi odpustek svetega leta. Vsem, ki podpirajo vojsko z denarjem, ali ki se bojujejo zoper sovražnika nevernika, ali ki na kak drug način pripomorejo k

njegovemu poginu, sme izpovednik podeliti popolni odpustek enkrat v življenju in enkrat v smrtni uri. Po cerkvah naj postavijo pušice, da se nabirajo milodari v ta namen. Ako se pa vojska ne spravi na noge, porabi naj se nabrani denar za druge potrebne in pobožne namene. Vse to naj duhovniki čitajo tri nedelje zaporedoma s prižnice, in tudi sicer, kedar je treba.

Razun te okrožnice od dne 28. rožnika l. 1475. razposlal je papež Sikst IV. dne 12. kimovca tistega leta še do vseh krščanskih poglavarjev povabilo, naj pošljejo poslance v Rim, da bi se posvetovali zaradi križarske vojske zoper Turke.

Ukrenilo se je torej marsikaj, da bi se sovražniku zabranila pot v deželo, toda slovenske dežele izdatne pomoči vendar le niso dobile; morale so se same braniti. Prebivalci so sem ter tja sezidali močne stolpe z zidom obdane, ktere so imenovali „čardake“. Taki stolpi so bili navadno štirioglati, in njim je bilo prizidano visoko, okroglo, pa tesno bivališče za vojake. Tudi okoli cerkev, stoječih na planjavah in hribih, stavili so močno zidovje z majhnimi linami za streljanje, da bi o času sovražnih napadov ljudje našli zavetje za njim. Take trdnjavice so imenovali „tabore“. Na hribe in gore so nanosili kupe drv, da bi jih užgali, kedar se bo Turek zopet prikazal v deželi, in tako so dajali s tem daleč na okoli znamenje, naj se starčki, žene in otroci urno odtegnejo in poskrijejo, mladeniči in možje pa oboroženi zberó na določenih prostorih. Pripravili so si puške, sablje in vsaktero orožje; kjer pa tega ni bilo, imeli so pripravljene vsaj debele, iz najtršega lesa narejene „tolkače“ in močne, z dolgimi žreblji obite „porate“.

6. Pa kaj je maral Turčin za vse sklepe in priprave? — Že dne 14. velikega srpana l. 1475. je stal zopet na slovenski zemlji. Okoli 12.000 teh divjakov je prihrulo na Dravsko polje in razsajalo po turški navadi od Ptuja in Gore do Lembaha. Kamor je ljuti sovražnik prišel, pokončal je vse, in za njim so matere, ki so se bile srečno poskrile, pobirale koščke svojih otrok, ktere je bil Turek razsekal. Ko sta se približala štajerski in koroški stotnik s precejšnjo trumo, umaknili so se nepovabljeni gostje proti Savi do Brežic, zapustivši za seboj znamenja nečloveške krutosti. Kmalu potem dospejo še Kranjci s stotnikom Ludovikom Kozijakerjem, ki se na sv. Jerneja dan (24. velikega srpana) združi z drugimi trumami. Za prvega poveljnika

izvolijo Sigmunda pl. Polheima, stotnika radgonskega. Ta četa — štela je baje le 450 mož — zgrabi pri Bizelju blizu Sotle Turke ter se bije neustrašeno; naposled pa omaga, kajti nasprotnikov je bilo vse preveč, in k temu je še nekaj nezvestih pobegnilo z bojišča. Mnogo plemenitnikov je storilo smrt za vero in domovino, a več drugih, med njimi tudi poveljnik Sigmund pl. Polheim, bilo je v sužnost odpeljanih; le malo se jih je srečno rešilo.

Istega leta, kmalu po sv. Mihaelu, pripeljal je glasoviti Korošec, Miha Zwitter, zopet 4500 Turčinov na Kranjsko. Mimo Krškega, Kostanjevice udarijo naravnost proti Kranju in Radoljici ter bi radi šli tudi na Koroško. Pa takrat jim je izpodletelo. Prebivalci so vse soteske, posebno pa vhode pri Slovenjem gradcu proti Pliberku, pri Jezeru, na Ljubelju in Korenu dobro zavarovali. Zato so pa razbijali toliko hujše in daljše na Kranjskem.

7. Tudi v prihodnjem letu (1476) so teptali turški konji slovensko zemljo. Na večer pred godom sv. Marjete (10. rožnika) je 4500 Turkov pridrlo s Hrvatskega na Kranjsko proti Brežicam. Ker pa niso mogli čez Savo, počivali so ondi jeden dan in jedno noč, potem se pa obrnili nad Novo mesto in čez Cirknico v Postojno. Od ondod so vdrli čez Kras v Vipavsko dolino proti Gorici. Domú se vračajoč, ropali so še okoli Ljubljane in užgali zunaj mesta cerkev sv. Petra, potem so pa odšli skoz Kočevsko in poleg Kolpe iz dežele na Hrvatsko. Pa predno so Kranjsko zapustili, ločilo se je 2000 Turčinov od glavne trume ter je pri Krškem prebrodilo Savo in vdrlo na Štajersko. Na sv. Jakoba dan so prihruli v Podsredo, od ondod vihrajo v Planino in dalje do Šmarja, potem se obrnejo čez Lemberg v Rogatec in, pokončavši za seboj vse, razlijejo se na Hrvatsko ter plenijo od Krapine do Zagreba. Pa kmalu se vrnejo zopet na Štajersko, divjajo v Pilštajnu, Kozjem, Brežicah, Reichenburgu, Sevnici, pripeljejo se prek Save in se združijo na Kranjskem z drugimi trumami. Toda predno se z bogatim plenom vrnejo v domovino, odpošljejo še enkrat nektere čete na Štajersko, da bi pobrale in ukončale, kar so bili poprej opustili.

Ko naropano blago in ujete kristjane pospravijo v varna zavetja, prihrujejo zopet na Slovensko. Neki Wallumbeg Markučevič, bržkone poturčen Slovan, pripeljal je v četrtek pred sv. Kozmom in Damijanom (27. kimovca) 1476. leta 8—10.000 ropaželjnih konjikov iz Bosne na Kranjsko

ter je dirjal z njimi poleg Save proti Kranjski gori, odtod pa skoz Belo peč na Koroško. Uboga dežela je grozno veliko trpela. Kamor so oči segale, bilo je vse v dimu in ognju, kri je tekla po cestah, in kar je ušlo meču in ognju, moralo je svoji mili domovini za vselej dati slovo in oditi v globoko Turčijo.

Obloženi z vsakovrstnim blagom in ujetih kristjanov brez števila s seboj tirajoč, zapustili so Turčini Koroško, in uboga štajerska dežela, ktera je bila že tolikokrat požgana, solzila se je vnovič pod turškimi podkvami in izgubila svoje poslednje premoženje. Turki, videč, da je malokaj ropati, niso se dolgo mudili, temveč kakor hitro so mogli, šli so skoz nezavarovane soteske v Slovenji gradec, od tam v Celje in poleg Save do Krškega. Ondi so se ušatorili in ostali osem dnij, razpošiljajoč roparje na vse kraje, celó prek Krasa v Istro. Na dan sv. Lenarta (6. listopada) so se vrnili v Bosno. Med ujetniki, ktere so vlekli s seboj, imenuje se tudi celjski meščan Jurij Leiser.[1]

Da je tako majhna četa Turkov smela in mogla ropati toliko časa po treh deželah, to je kmete hudo razkačilo. Godrnjali so zoper gospodo in stanove ter celó trdili, da s Turki držé.

V prihodnjem letu so Turki zopet na Kranjskem razbijali. Tudi na Štajersko je hotelo 500 divjakov prek Save planiti, pa pri Krškem so se vsi utopili. Pač so pa našo deželo obiskali ljuti Madjari, ki so v Ormožu in okoli Ljutomera grdo razsajali. Česar niso njihovi konji poteptali, požrle so kobilice, ki so bile v neštevilnih trumah priletele z Ogerskega.

Da bi cesar Friderik IV. v obrambo slovenskih dežel in v olajšanje nezgod, ki so jih bile zadele v turških napadih, lažje kaj storil, spravil se je začasno z ogerskim kraljem Matjažem. Dne 1. sušca leta 1478. je ukazal kmetom okoli Slovenjega gradca, ki je imel v minulih letih mnogo trpeti od Turkov, da mesto po roboti z okopi in nasipi močno utrdijo, da bodo imeli okoličani varno zavetje. Ker je denarja primanjkovalo, terjal in naganjal je cesar stranke. Meseca malega travna je naložil vsem židom in židinjam na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem davek 3000 funtov vinarjev[2] za vojne potrebe zoper Turka. Tudi tedenski davek za ohranitev in plačo vojakov je dal ostro izterjevati. Pa

[1] I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant III., 42.
[2] 1 funt vin. ali 1 gold. je imel 240 vin. (1 kr. = 4 vin.).

tudi Turek je po stari navadi prišel pobirat, kar si je ubogi kmet bil ob potu svojega obraza pripravil.

8. V nedeljo po Jakobovem (26. mal. srpana) l. 1478. so vdrle namreč turške trume črez Kranjsko zopet na Koroško. Pri Trebižu se je hotelo okoli 3000 zbranih mož postaviti Turkom v bran, pa predno so sovražnika še prav videli, ubežalo jih je že 2600. Ostale so pa Turki ubili in ujeli. In zdaj so razsajali, ropali in žgali po deželi, kakor še nikdar poprej; l. 1478. ostane v zgodovini Koroške v žalostnem spominu.

Ko so se bili kruti neverniki divjega razgrajanja naveličali, vrnili so se s svojim ropom in silno veliko ujetimi kristjani proti domu. Pri Mohličah, kjer so vse pokončali, da je ostala le neka koča, hram in kopelj, prepeljejo se 15. vel. srpana črez Dravo, ko so bili starčke, otroke, in kar ni moglo z njimi, brez usmiljenja posekali. Drava tolike teže ni mogla nesti, zato je utonilo mnogo Turkov, pa še več ubogih kristjanov v valovih narastle reke. Skoz nesrečno Podjunsko dolino jih je peljala pot mimo Slovenjega gradca in Celja poleg Save na Hrvatsko. Ko so se Turki počasi proti Bosni pomikali, napadla sta jih Peter grof Zrinjski in poveljnik iz Jajca z majhno četo, kar je divjake zeló preplašilo. V zadregi stepejo nekaj ujetih kristjanov do smrti; drugi so se pa bili v prvem neredu srečno oprostili in zbežali. Sovražnik se umakne v bližnji gozd, pa ondi je bil naslednji dan tako tepen, da jih je od 20.000 mož komaj 5000 pete odneslo v Turčijo. Tudi v tem letu so priletele požrešne kobilice z Ogerskega na slovenski Štajer in napravile silno škodo na polju in po vinogradih.

9. Še bolj nesrečno za slovenski Štajer je bilo leto 1479. Vsled prošnje solnograškega nadškofa Bernarda, kterega je bil cesar Friderik prisilil, da se je nadškofijstvu odpovedal v prid cesarjevemu ljubljencu, in na željo njemu podložnega sekovskega škofa Krištofa I. je poslal ogerski kralj Matjaž Tomaža Tarczala in Jakoba Sekelja s precejšnjo vojsko na Štajersko. Ta sta kmalu posedla solnograške in sekovske škofovske trdnjave in mesta, plenila po deželi in do Gradca vse uničila. Posebno madjarska četa pod poveljem „črnega“ Haugwitza je razsajala prav po turško.

Pa tudi Turki niso v tem letu naši domovini prizanesli. Meseca velikega srpana se jih je kakih 30.000 pripeljalo črez Savo na Hrvatsko in črez Dravo na Ogersko. Oddelek glavne vojske prihruje na Jernejevo (24. vel. srpana)

v Nedeljišče na Medjimurskem, kjer je bil ravno semenj in zaradi tega mnogo živine in ljudij tudi iz slovenskega Štajerja. Divjaki ljudi posekajo, živino pa ugrabijo. Potem naskočijo stolp, v kterem je bil carinski urad, vzamejo ga in umorijo 50 oboroženih mitničarjev. Potem so udarili nad slovenski Štajer. Kamor so pridrli, povsod se je nebo žarilo od ognja; med Muro in Dravo ni bilo drugega videti, kakor dim in plam. Ptuj so brezuspešno napadali, a toliko hujše so divjali po okolici in na Murskem polju. Ljutomer so do tal požgali in razdejali ter sploh tako škodo napravili, kakor še pri nobenem napadu ne.

Istega leta 1479., skoro ob istem času je vdrla druga četa Turčinov s Hrvatskega črez Sotlo med Brežicami in Pilštajnom na slovensko Štajersko. Porazbijala je mimo močno utrjenega Celja do Novega kloštra, samostana dominikanskega. Svoje konje so postavili v samostansko cerkev, v kteri so čudežno podobo matere božje in svetnikov zasramujoč posekali in užgali. Pri svojem odhodu iz samostana, v kterem so se tri dni mudili, oropali so vse, pobrali dragocenosti, knjige in pisma in jih vzeli s seboj. Tudi redovnike so tirali zvezane s seboj v sužnost, kakor priorja Pavla de Nova civitate, o. Jurija Marschalka de Viena in o. Gašparja Kolobina. O. Bolfenka Weidtdorfferja, rojenega Dunajčana, so pa dne 24. velikega srpana na griču tik samostana grozovito umorili in potem odšli. Mrlič je tri dni nepokopan ležal, ker si nikdo ni blizu upal.[1] To četo je pri Brežicah napadel Jurij grof Zagorski, naklestil jo dobro in ji precej konj pobral.

Turški sili se uspešno v bran postavljati, za to je trebalo vojakov, za te pa denarja. Zato je cesar Friderik deželnim stanovom štajerskim ukazal, naj za turške potrebščine pobirajo davek, kakor so prejšnja leta storili. Vrh tega je naročil, da mora vsak deželjan duhovskega in svetnega stanu, ki ima dohodke in kmete v deželi, od 100 funtov vinarjev prihodkov dajati in vzdrževati po jednega konjika in jednega pešca. Vsak plemenitaš mora s svojimi ljudmi, pešci in konjiki biti za vojsko pripravljen in nemudoma priti, kedar ga bo poklical stotnik. V vsej deželi mora vsakih devet mož postaviti desetega v vojsko, in če je treba, vsakih pet mož šestega z orožjem in vsem, kar je treba za vojsko. V vsaki deželi mora biti po jeden vojni poveljnik in po

[1] I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant, III., str. 512.

štirje stotniki, da ljudi sklicujejo, v redu jih imajo in rabijo, kjer bode sila.

Pa vse te naredbe vendar niso mogle zabraniti, da bi Turek že črez kratek čas ne bil zopet vdrl v našo domovino.

10. Na dan sv. Ožbalda l. 1480. — bila je ravno sobota — prilomastilo je 16.000 Turčinov brez dvoma črez Kranjsko na Koroško, ki so ondi grdo razsajali in ropali. Do grla siti in obloženi z vsem, kar so si poželeli, hruli so na gornje Štajersko ter tudi ondi plenili in morili, da je bil strah. Pri Judenburgu se vsa vojska razdeli. Jedni se dne 9. velikega srpana spustijo črez hribe v Ljubno, potem ob Muri mimo Brucka v Gradec in od ondod po rodovitni Murski planjavi do Radgone. Z bogatim plenom drvijo nekteri naravnost na Turško, drugi se pa vrnejo zopet na gornje Štajersko ter se pri Ljubnem združijo s četo, ki je med tem okoli Knittelfelda ropala. Vse razškropljene trume Turčinov so se združile potem pri Velikovcu na Koroškem ter še pred svojim odhodom črez Kranjsko v Bosno plenile ondi na vse strani. Divjaki so obiskali pri tej priložnosti slovenjegraško okolico in porazbijali celó do gorskega sedla Radla.

To je bilo strašno leto, ne toliko za slovenski Štajer, kakor za druge kraje. Največ sta trpeli Koroška in gornja Štajerska. Mnogo vesnic je bilo do tal razrušenih in požganih, a na tisoče ljudij, ujetih in uklenjenih, peljali so v sužnost, med njimi 500 duhovskega stanu.

Rokopis, ki je hranjen v sekovskem župnišču, ima o tem napadu sledečo opazko: „... Monštrance, kelihe, mašna oblačila, bukve, oltarna pregrinjala in druge cerkvene lepotije so ugrabili, božje hiše izpremenili v hleve, kjer so plesali in jih oskrunjali z nečistostjo in drugimi grdobijami. Duhovnike so žgali, utapljali ali drugače morili in veliko jih gnali v bridko sužnost. Nedolžne otročiče so devali v luknjaste vreče, da so skoz luknje glave držali in cvilili, da je bilo groza. Novorojeno deco so trgali materam iz naročja, morili in metali jo črez plotove. Po nekterih krajih so žene in može z družinami vred zvėzali in tirali s seboj. Veliko množico zalih deklic so peljali v težko sužnost. Kar jih je bilo močnih, odgnali so jih, slabotnim pa glave odsekali in jih utopili. Velika žalost in revščina je bila v deželi. Ni pomagalo ne jokati se, ne prositi; nihče si ni bil varen ne na hribih, ne v dolinah, niti na planinah, če ga Bog sam ni otel. Povsod so bili na kupe ubite živali in umorjeni

ljudje, in ni ga bilo, kdor bi jih bil zagrebel. Psi in volkovi so se gostili. Po hribih so mrtva trupla ležala v vodnjakih ali bila slabo zakopana, in nastal je tak smrad, da ostalim ljudem ni bilo prestati. Pač je bilo treba klicati s prerokom Davidom: O Bog, tuje ljudstvo je prišlo in oskrunilo tvoje svetišče, tvoje ime, tvoj narod!"

Pa tudi v drugem oziru ostane leto 1480. v zgodovini slovenskega Štajerja v žalostnem spominu. Ne le, da so našo domovino teptali in pustošili Turki in Madjari, požrle so še kobilice poljske pridelke, kolikor jih niso pokončali ti sovražniki, prebivalce pa je pobirala neusmiljena kuga.

Dne 3. majnika leta 1481. je rešila smrt krščanski svet grozovitne šibe, Mohameda II., ki je kristjane hujše črtil, kakor kterikoli njegovih prednikov. Do zadnjega trenutka svojega življenja je ostal zvest svoji prisegi, ktero je bil leta 1470. razglasil, in ki se takó-le glasi: „Obljubim in prisegam pri jedinem Bogu, stvarniku vsega, da nočem prej zaspati, ne pokusiti okusnih jedil, niti poželeti nič sladnega, ne storiti nič dobrega, niti obrniti se na zahodno stran, dokler ne razderem in s kopiti svojega konja ne poteptam lesenih, železnih, srebrnih in naslikanih bogov, ki so si jih z rokami naredili častilci Kristusovi, dokler ne izbrišem s sveta od vzhoda do zahoda vseh njihovih pregreh."

Po smrti Mohamedovi se je vnel hud boj med sinoma njegovima, Bajesidom in Džemom, pa črez tri leta je zmagal prvi in postal turški sultan.

Bajesid II. (1484—1512) je ljubil mir, zato se je le vojskoval, kedar je bil prisiljen. Da so pa za njegovega vladanja Turčini vendar le napadali naše kraje, tega ni bil toliko kriv sultan, ampak plenaželjni begi, sandžaki in paše, ki so proti cesarjevi volji hodili prek meje ropat.

11. Leta 1482. so težko roko in ostro sabljo divjih Turkov čutili Kranjci, v naslednjem letu (1483.) pa tudi štajerski Slovenci. Precejšnja truma nevernikov je namreč privihrala pozno v jesen ob Dravi z Ogerskega v našo domovino in ropala posebno okoli Ptuja. V tem letu, če ne še pozneje, razgrajali so Turki tudi okoli Laškega trga ter razdejali in oskrunili več cerkev. To razvidimo iz pisma oglejskega generalnega vikarja Butija de Palmulis od dne 22. malega travna leta 1486., v kterem duhovščini v Laškem trgu dovoljuje, v onih cerkvah, v kterih so neverniki oltarje ali razdejali ali oskrunili, pa tudi v Laškem gradu

in Rimskih toplicah na preneśljivem oltarju ali „portatilu“ maševati.[1]

Ob istem času je obiskala jedna turška četa Koroško. Trinajst dnij je po deželi divjala, požigala in podirala cerkve in hiše, ropala in razsajala, da se ne dá popisati. Ko so se bili roparji iz vseh krajev sešli, odrinili so z 9000 ujetimi kristjani in bogatim plenom proti Turčiji. Ali takrat jim je izpodletelo. Pri potoku Onavici zastavijo Turkom pot junaški Hrvatje in Srbi, ki divjake popolnoma potolčejo. Od 7—8000 Turkov, ki so bili Bosno zapustili, vrnilo se jih je le prav malo nazaj v domovino, morebiti ravno toliko, da so razglasili neprijetno novico po Turčiji.

Po tej slavni zmagi je imela Štajerska pred ljutim sovražnikom štiri leta mir. Ta čas so Slovenci dobro uporabljali. Popravljali so podrtije, utrjevali mesta, cerkve in tabore in se pripravljali na nove napade.

12. Ni še bila škoda prav popravljena, prihrul je Turek leta 1487. zopet v deželo. Kod je vse hodil, in kje je razsajal, ni ravno znano, a toliko je gotovo, da je požgal Laški trg in oskrunil cerkev v Svetini. To razvidimo iz prošnje laških tržanov do cesarja Friderika, naj jim z ozirom na to, da so izgubili vse imetje, potrdi semenj na dan sv. Martina ter jim dá novo pismo, ker so izvirno požgali Turki. Cesar je njih prošnjo l. 1490. uslišal.[2]

Istega leta (1490.) dne 6. malega travna je umrl ogerski kralj Matjaž še le 47 let star. 31 let je slavno vladal in marsikteri nevarnosti srečno ušel, na cvetno nedeljo (4. mal. travna) pa se je s strežnikom zaradi gnile smokve hudo skregal, in razkačenega je zadel mrtvoud, za kterim je tretji dan izdihnil svojo dušo. Narodne pesni ga sicer slavijo, pa štajerski Slovenci ne bodo lahko pozabili, kako grozovitno so njegovi vojaki razsajali po naši domovini ter se l. 1479. in 1480. družili celó z divjimi Turki. Matjažu je kot ogerski kralj sledil češki Vladislav. Ko so ga na dan sv. Matevža leta 1490. v Stolnem Belem gradu slovesno venčali, zjokal se je baje na ves glas. In res, prinesel je v deželo mnogo solz, a malo dejanja. Turki so hodili v naše kraje plenit, kakor poprej.

13. Že leta 1491. je prihrula precejšnja truma Turčinov na Kranjsko, kjer pa ni bila ravno srečna. Blizu

---

[1] I. Orožen, Das Dekanat Tüffer, str. 27.
[2] I. Orožen, Das Dekanat Tüffer, str. 29.

Ljubljane, pri vasi Hrušici jo namreč kmetje z nekterimi plemenitaši dobro naklestijo in ujete kristjane oprostijo. Toda navzlic temu se Turki leta 1492. zopet vrnejo in pod poveljem Ali paše na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem grozno divjajo. Bilo jih je kakor listja in trave, in skoro neverjetno je, kar nam zgodovinarji pripovedujejo o njihovi krutosti. Morili so kristjane na vse mogoče načine brez usmiljenja. Odsekane glave so nabadali na sulice in skakali okoli njih. Telesa umorjenih so divjaki parali, z njihovimi čревesi se prepasovali in celó pekli in žrli človeško meso, kakor Hotentoti v Afriki. Otroke so butali z glavami ob plotove in zidovje, da so se možgani razlivali po tleh, ali so jih pa natikali na plote. Človeški udje so ležali na cestah in potih, in okoli je bilo vse s človeško krvjo omadeževano. Milo so cvilili in cepljali nedolžni otročiči, na kolih nabodeni, zraven njih so pa umirale matere osramočene in oskrunjene. Bila je žalost in nesreča, da je noben jezik ne dopove in nobeno pero ne popiše.

Pa one divjake je zadela zaslužena kazen. Pri Beljaku na Koroškem so jih koroški in štajerski vitezi tako slavno premagali, da jih je 10.000 mrtvih in 7000 ranjenih obležalo na bojišču. Tudi Ali paša je bil med prvimi in ni več videl turške zemlje. Ostali Turčini so potem ropali in požigali še po slovenskem Štajerskem ter naskočili Celje. Pa Jurij Herbersteinski je tako junaško branil mesto in vse naskoke tako pogumno odbijal, da so morali Turčini s krvavimi glavami sramotno odlaziti.[1] Bilo bi misliti, da jih sedaj ne bo tako hitro nazaj, a žalibog že v naslednjem létu so se zopet vrnili in po Kranjskem in Štajerskem razsajali.

14. Meseca velikega srpana leta 1493. je prilomastil Jakub paša z 8000 konjiki s Hrvatskega na Štajersko ter drl naravnost proti Ptuju. Pa zastonj si je prizadeval, polastiti se tega mesta. Pripoveduje se, da je pred mestnim zidovjem zagledal proti jugozahodu na hribčku belo cerkev, sedanjo romarsko cerkev matere božje na Gori. Takoj se mu je v nevernem srcu vzbudila želja, oropati to krščansko svetišče, oskruniti ga in če mogoče tudi razdejati. In že drvi s svojo trumo proti Gori, kjer je ravno tisti dan bil semenj. Proti večeru, ko so se ljudje najbolj z živino vračali domú, privihrajo Turčini k Sv. Lovrencu, polovijo živino

[1] Celjska kronika, str. 118.

in ljudi, zapalijo nektere hiše in dirjajo dalje proti Gori. Toda ko na Dvorščino dospó, očrnela je cerkev nenadoma in izginila izpred njihovih očij. Vendar pa še drvijo dalje in iščejo na vse strani, a zastonj. Med tem je bila namreč gosta megla nje in okolico tako zakrila, da niso vedeli, kam bi se obrnili. Boječ se, da jih utegne kaka krščanska četa nepreviđoma napasti, vrnejo se nazaj na Dravsko polje, a gorjé tamošnjim vesnicam!

„Kvišku, kvišku plam se dviga,
Na široko liže, vžiga,
Urniše od vetra dviga;
Kot iz pečnega oboka
Zrak žari, tramovje poka,
Strop se vdere, okno zije;
Dete plaka, mati vpije,
Stok živine iz drtine;
Dnevu svetla noč jednaka.“

Petnajst dnij so divjaki okoli Ptuja razsajali, lovili kristjane, požigali hiše in cerkve in doprinašali grozne reči. Tej druhali, ki je bila tudi grad Markovec nižje Ptuja razdejala, šel je Jakob Sekelj, lastnik ormoškega grada, s 5000 jezdeci naproti. Njemu je sledilo kmalu še več nemških vojakov. S temi ali vsaj hitro za njimi je prišel na Štajersko tudi cesar Maksimilijan, ki je za Friderikom, umrlem v Lincu dne 19. velikega srpana leta 1493., vladal Avstrijo. Dne 27., 28. in 29. vinotoka je bil vladar v Radgoni. S skupno močjo so sovražnika potisnili srečno iz dežele na Hrvatsko. Ondi so mu hoteli Ogri in Hrvatje pot zastaviti, pa bilo jih je vse premalo, Turkov pa preveliko. Dne 9. kimovca se na modruškem polju strašno zbijejo. Dalje ko se mahajo, večja izguba je. Nad 5000 kristjanov je obležalo na bojišču; najizvrstnejši plemenitaši, kakor Drenčini, Frankopani in drugi, bili so ali ubiti ali ujeti. Ban Emerik Drenčin je prišel Turkom v oblast, ki so mu pri obedu postavili glavi njegovega sina in brata na mizo. Ubitim so odrezali nosove in z banom vred poslali sultanu Bajesidu v Carigrad 5700 nosov. Drenčin je umrl črez tri mesece v sužnosti.

Za cesarja Maksimilijana (1493—1519) je bilo nekoliko boljše. Leta 1494. o svečnici se je sešel državni zbor v Vormsu. Sklenili so ondi občen davek od vsakega človeka brez ozira na stan. Kdor je imel 1000 in več goldinarjev premoženja, dolžen je bil plačati 1 gld. in več; kdor je premogel nad 500 gld. vrednosti, po 4 kr., in vsak, ki je bil star več od 15 let, po 10 vinarjev. Ta turški davek so morali

nabirati v posameznih duhovnijah dotični župniki in dva poštena moža.

Tudi v Maribor je sklical cesar shod poslancev mest in trgov s Štajerskega, Kranjskega in Koroškega ter obljubil uslišati prošnjo Štajercem zaradi iztiranja židov iz dežele, za kar so mu deželni poslanci obljubili 16.000 funtov vinarjev. Visoka odkupnina je bila v dveh letih nabrana, in dne 19. sušca leta 1496. je cesar Maksimilijan I. podpisal pismo, s kterim so se židje izgnali iz dežele. Pa poprej so še obiskali našo domovino zopet Turki.

15. Po sv. Jerneju leta 1494. je privrelo kakih 5000 Turčinov na Hrvatsko proti Zagrebu in v nedeljo po sv. Mihaelu na Kranjsko proti Krškemu. Ondi so se prepeljali čez Savo in planili na slovensko Štajersko. Grdo so razsajali okoli Planine, Pilštajna, Žusma, Studenic, Slovenske Bistrice in Zajckloštra, kjer so pred samostanom ujeli kartuzijanskega priorja in dva druga redovnika, ktere so z drugimi ujetimi kristjani vlekli s seboj. Potem so se obrnili proti Gori ter mnogo s semnja gredočih ljudij polovili in tirali s seboj. Z bogatim plenom se vrnejo potem v svojo domovino. Prav blizu omenjenih krajev, kjer so se godile te prigodbe, stali so vojaki in najemniki nemškega kralja. Ta 3000 mož močna truma bi se bila lahko postavila v bran in Turkom plen odvzela — pa še ganila se ni. Pač pa je nadlegovala uboge kmete in jim napravila mnogo škode.

Odslej je slovenski Štajer imel celih 35 let mir pred Turkom, in mila domovina bi si bila opomogla, ko bi je ne bile nadlegovale domače razprtije. Pa namesto Turkov so rogovilili po domačih krajih nezadovoljni kmetje, ki so se bili zaradi visokih davkov, še bolj pa zavoljo krivic in nečloveškega odiranja od strani gospode — spuntali, in leta 1503., 1513. in posebno 1515. ostanejo v domači zgodovini zapisana z debelimi in krvavimi črkami.

Cesar Maksimilijan I. je umrl dne 12. prosinca l. 1519. v Velsu na Gornjem Avstrijskem, in sledil mu je na cesarskem prestolu Karol V. Tudi na Turškem je l. 1512. Bajesidu II. sledil njegov sin Selim I. Ta je vladal sicer samo 8 let, pa v tem kratkem času je nakopičil toliko grozovitostij in zločinstev, da je strah in groza. Kri lastnega očeta, umorjenih bratov in več drugih sorodnikov je močila in oskrunila njegove roke.

Selimov sin in naslednik l. 1520. je bil Sulejman I., najslavnejši izmed vseh turških sultanov; zato ga zgodovina

imenuje „Velikega". Trdnjava za trdnjavo je prišla na Ogerskem njemu v roke, in ko je bil dne 29. velikega srpana leta 1526. uničil krščansko vojsko pri Mohaču, kjer je našel žalostno smrt tudi mladi kralj Ludovik, bila mu je pot odprta na vse strani. V kratkem času se je turško gospodstvo v Bosni, na Hrvatskem, v Dalmaciji in Slavoniji močno utrdilo, in zdaj se Sulejman hoče polastiti še Dunaja in z njim vse Avstrije. Dne 10. majnika leta 1529. zapusti z 250.000 vojaki in 300 topovi Carigrad ter jo mahne naravnost proti Ogerski. Črez Donavo napravijo Turki šest mostov, in zdaj dirja velikanska vojska mimo Bude, ktere se polastijo, izročivši Ogersko izdajici Zapolju, „kralju Janošu", nad Dunaj. Dne 26. kimovca se privali tja ter napravi 7 taborov. Glavno mesto Avstrije je v strašni stiski, pa branili so ga in turške naskoke hrabro odbijali krščanski junaki, vmes tudi štajerski sinovi pod poveljem Abela Holeneka in Janeza Jurija pl. Purgstalla. Dne 14. vinotoka so turški janičarji naskočili poslednjikrat okope, toda s krvavimi glavami so morali sramotno odlaziti.

16. Dunaj se je ljutega sovražnika srečno iznebil, a toliko bolj so čutile divjo jezo Sulejmanovo mestna okolica in sosedne dežele. Tudi na Štajersko so turški trinogi pridrli, da se maščujejo tu nad nepovoljnim izidom pred glavnim mestom cesarstva. Neizrečeno veliko krvi je takrat ta druhal prelila na Štajerskem, ropala, žgala in veliko ljudij odpeljala v sužnost. Po cestah so ležala trupla devic, ktere so po sili mučili tako dolgo, da so umrle, na kolih in plotih nabodeni so milo cvilili in cepljali nedolžni otročiči, sem ter tja pa jokali starčki, kterim so divjaki porezali nose in ušesa.

Mimo Maribora, kterega so brezuspešno napadali, divjali so Turki, ki so se bili pri Melju na pletah in napihnjenih volovskih kožah prepeljali črez Dravo, nad Slovensko Bistrico ter jo požgali. Jednaka usoda je zadela tudi Konjice in več vesnic okoli Celja in Doberne.[1] Tudi Rimske toplice so oropali. Ko so iz Dolja porazbijali k Sv. Magdaleni na Golici in našli cerkev zaprto, začel je neki Bošnjak s handžarom vrata sekati, pa treska mu je zletela v oko in ga oslepila, na kar je svojim tovarišem rekel: „Odlazimo, brača; svetac je kod kuče."[2] To četo je pri Celju namlatil Viljem Herbersteinski.[3]

[1] Celjska kronika, str. 125.
[2] I. Orožen, Das Dekanat Tüffer, str. 365.
[3] I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant, III., str. 42.

Ferdinand I. bi se bil rad pomiril s Turkom. Zato je poslal v Carigrad Nikolaja Jurešiča, stotnika v Reki in Kisku, in štajerskega viteza Jožefa Lamberga s spremstvom 24 oseb, med kterimi je bil tudi latinski tolmač Benko Kuripešec iz Gornjega grada. Pa to poslanstvo ni imelo zaželenega uspeha, kakor že poprej dvoje drugih ne. Zato se je bilo vsak čas bati novega napada od Turkov, in povsod so se pripravljali za brambo, kolikor je bilo mogoče, ter utrjevali mesta, trge in cerkve.

Leta 1530. so Štajerci dovolili dvajseti del tega, kar so posestva vredna, od duhovščine in plemstva polovico davka, ki ga je moral vsak plačevati kraljevemu davkarju, in ob jednem so sklenili utrditi Radgono, Maribor, Ptuj, Ormož, Celje, Rogatec in druge kraje ter odmerili posameznikom tlako, navadno po 4 dni.

Tudi v Brežicah so se sešli nekteri kranjski, hrvatski in štajerski plemenitaši, pa njihovi dogovori so ostali brez uspeha, ker je manjkalo najpotrebnejšega — novcev.

Pa tudi Turki niso med tem mirovali. Da popravijo, kar jim je pred Dunajem bilo izpodletelo, pripravljali so se na vse pretege na velikanski naval, manjše trope pa so vznemirjale leto za letom slovenske dežele. Leta 1530. so pridrli Turki na Kranjsko petkrat in odgnali 3000 mirnih prebivalcev. Naslednje leto so napad ponovili, pa Hrvatje s Frankopanom na čelu so jim pobrali ujete kristjane in vse naplenjeno blago.

17. Brezdvomno so v tem času Turki tudi slovenski Štajer obiskali, kajti čitamo, da je leta 1531. v Ljutomeru veliko škodo učinil hud požar, ki so ga unetili turški roparji, in da so 1. sušca na kose razsekali prednika v Zajckloštru, Andreja.[1]

Tri tedne pozneje so se štajerski, koroški in kranjski odborniki zbrali v Spodnjem Dravogradu. Pri tej skupščini so za vojsko dovolili 2500 gld., od kterih je Štajerska prevzela 1333 gld. 60 vinarjev. Sklenili so tudi, da mora biti ob mejah stalna straža, peščev in konjikov, in da morajo ogleduhi dobro zasledovati sovražnika; 8000 kranjskih kmetov je treba vedno pripravljenih imeti in oborožence sklicati iz vseh dežel. Nato je deželni glavar štajerski obhodil in pregledal hrvatsko mejo (granico), dajal potrebna naročila in utrjena mesta preskrbel z vsemi za vojsko potrebnimi rečmi.

[1] Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, VIII., str. 388.

Vsled njegovega naročila so napravili tudi v Lobnici blizu Ruš močne okope, ki so še dandanašnji znani pod imenom „turškega zidú“.

Navzlic tem in drugim ogromnim pripravam bi se bil kralj vendar le najrajši s Turkom mirno pogodil. Zato je poslal zopet poslanca k sultanu, da bi se z njim vsaj za premirje jednega leta pogodila. Pa predno sta poslanca na Turško dospela, valila se je že velikanska vojska proti Ogerski. Sultan Sulejman se je bil namreč proti koncu meseca malega travna leta 1532. zopet vzdignil in se podal na pot s silno vojsko, ki je štela 200.000 mož, med njimi 60.000 požigalcev in 300 topov. Ko so se mu bili v Belem gradu pridružili še Tatari in Bošnjaki, šel je pri Oseku črez Dravo in se namenil naravnost proti glavnemu mestu Dunaju. Pa pri Kisku ga hrabri Jurešič ustavi in trdnjavico tri tedne tako junaški brani, da je sultan izgubil vse veselje, da bi cesarja Karola iskal na Nemškem. Nemčija je bila rešena, pa joj ubogi Štajerski!

18. Dne 4. kimovca leta 1532. so Turki planili črez štajersko mejo. Zaradi neprestanega deževja in jako slabega pota se je valila vojska počasno naprej. Pokončujoč vse, kar jim je prišlo v pot, prilomastijo divjaki dne 11. kimovca pred Gradec. Ko je slavni Kacijanar pri Dunaju zvedel, da se turška sila pomika proti glavnemu mestu štajerske dežele, dirjal je noč in dan z 2200 večjidel domačimi konjiki na Štajersko, Žiga Herbersteinski pa ga je spremljal. Hotel je sultana prehiteti in pomnožiti mestno posadko, kajti znano mu je bilo, da ima mesto sicer dovolj topov, a le malo izurjenih vojakov. Prišedši za nekaj milj do mesta, došla je novica, da je Turek že pred Gradcem. Kacijanar sklene zdajci tudi siloma prodreti med sovražnimi trumami do mestnega ozidja, ker se je bal za lepo mesto, ki bi ga Turki gotovo izropali, ako jim pride v oblast. Toda Sulejman, začuvši o bližajoči se krščanski vojski, ni je čakal, ampak se 12. kimovca umaknil proti jugu. Ko torej Kacijanar dospe naslednje jutro ob 5. uri, sovražnika ni bilo nikjer, kajti ta je že bil preplaval Muro in pri tej priložnosti izgubil mnogo ljudij in popotnega blaga. Kacijanar je v mestu ostal tri dni, da so se spočili utrujeni vojaki. Pripovedujejo, da je potem sovražnika dobro otepel pri Fernici. Herberstein, spremljevalec Kacijanarjev, piše tudi, da je Pavel Bakič, ki je imel mnogo Kranjcev pri sebi, pod

Lipnico prijel zadnje straže in ugrabil veliko Turkov, konj in dragocenostij.

Turki so se obrnili proti Svičini, kjer so zapalili grad in vse oropali. Naslednji dan, 15. kimovca — bila je ravno nedelja in tako gosta megla, da drug drugega niso videli — počivali so ondi. Kakih 1000 Turčinov pa se je že prejšnji dan spustilo črez sedlo Radl proti Koroški. Ali ko pri Spodnjem Dravogradu zagledajo močno posadko, ktero je bil deželni glavar Vid Velcer tja postavil, pobegnejo črez Remšnik nazaj. Ondi so razdejali župnijsko cerkev sv. Jurija in podružnico sv. Katarine v Kapli.

Dva dni pozneje je sultan po trudapolnem hodu črez bregove in močvirnate kraje dospel pred Maribor. Turška glavna vojska se je mudila štiri dni na levem bregu Drave ter je nadlegovala Mariborčane, ki so se pod vodstvom Žige Višnjegorskega junaško branili in srečno odbili tri sovražne naskoke. Manjše ropaželjne čete Turčinov so pa razgrajale in ropale po Slovenskih goricah in doprinašale strašna hudodelstva. Oskrunile so cerkve sv. Jakoba, sv. Jurija, sv. Ilja v Slovenskih goricah; kjer so pa čvrsti slovenski sinovi obranili hiše božje, ogrdili so divjaki pokopališča. Tudi k Sv. Petru nižje Maribora so prihruli ter župnijsko cerkev in podružnico devicè Marije na Gori požgali. Neka pravljica še pripoveduje, ko so Turki proti Sv. Petru vihrali, da so stari in mladi bežali in se poskrili. Gorski cerkovnik je splezal v zvonik ter se skril v najvišji luknjici, učitelj pa je odbežal v bližnjo hosto ter si poiskal ondi varno skrivališče. Ko so Turki odšli in je postalo vse tiho, prileze cerkovnik iz svojega visokega skrivališča, pogleda skoz lino, in ker nič ne vidi in nič ne sliši, gre na prosto. Pa žalosten prizor! Kakor je po strašni toči žalostno gledati po svetu, tako je bilo tudi zdaj; vse je bilo tiho in mrtvo, žive duše ni bilo nikjer. Gost dim se je valil proti nebu iz hiš, ktere so neverniki užgali. Zdaj se cerkovnik spomni svojega tovariša učitelja in ga kliče, še li je kje živ. Globoko v votlem deblu nekega drevesa se mu ta oglasi, in oba sta bila vesela rešitve iz smrtne nevarnosti.

Ravno tako si ljudstvo tudi pripoveduje, da so Turki takrat prišli do „turške meje“ — brega v Metavi nižje Sv. Petra. Ondi so se njim prebivalci postavili v bran ter jih proti Sv. Lenartu zapodili. Lenarčanje so bežali v cerkev, pripravljeni, da se branijo do smrti. Divji Turčini planejo za njimi, in začelo se je ravno pred cerkvijo grozno klanje.

Ali zdaj vržejo nekteri, v zvoniku skriti, iz visočine na sovražnika več košev bučel, ki nevernike dobro opikajo. Iznenadjeni in prestrašeni se niso hoteli z drobnimi živalicami vojskovati ter so pobegnili. Pa komaj so se bili sitnim bučelam odtegnili, začeli so s kroglami iz topov na zvonik streljati, toda kakor pravljica pravi, krogle se zvonika niso prijele in mu niso nič škodovale.[1]

Ista usoda, kakor cerkev sv. Petra, zadela je tudi Kamco; Turki so oskrunili ondi župnijsko cerkev sv. Martina s pokopališčem vred.

Pozno zvečer 19. kimovca je bil most črez Dravo pri spodnjih mlinih izgotovljen, in drugi dan za rana je šel prvi črezenj veliki vezir Ibrahim paša, ki ga je bil napravil. Nektere nemške četice z Mariborčani so se pa lotile Turčinov ter nagajaje jim škodovale na razne načine. Tudi zgoraj imenovani Bakič in njegovi ljudje niso mirovali, da so si jezo ohladili nad neverniki. Ti so noč in dan drli prek mosta, pa še le 21. kimovca opoldne so bili vsi na drugi strani. Zaradi hitro izgotovljenega mosta je dobil Ibrahim od sultana lepega konja in veliko svoto naropanega denarja v dar.

Na prodnatem Ptujskem polju je manjkalo Turkom zdrave in čiste vode, zato so se, sežgavši most za seboj, razlili na vse strani. Jedna četa je ropala pod Pohorjem in razdejala gradove Frajham, Slivnico in Lembah. Da divjaki tudi cerkvam niso prizanesli, razumeva se samo ob sebi. Toliko je gotovo, da so bile skoro vse hiše božje na Dravskem polju pri tej priložnosti oskrunjene. Tudi Ruš niso močni okopi in nasipi pred sovražnikom obvarovali, ampak divjaki so, kakor več drugih hiš božjih, tudi to slavno Marijino svetišče oskrunili in tam ubili mnogo ljudij, več pa še gnali s seboj v sužnost. Med slednjimi je bil tudi župnik, Janez Marija pl. Lichtenheim, kterega so Turki nekaj časa zvezanega vlekli s seboj, potem pa ga razsekali na kose.[2]

Naj tukaj še to omenimo, da so si v Hočah Turki potem, ko so bili vas in cerkev oropali in užgali, celó zvonove naložili in jih vlekli s seboj. Pa ker so s toliko težo že kakih 10 minut nižje cerkve bili v močvirju obtičali, pustili so zvonove ondi in z ostalim bogatim plenom pobegnili proti Ptuju. S posebno slovesnostjo so pozneje zvonove

[1] Fr. Zmazek, Fara sv. Petra pri Mariboru, str. 26.
[2] Ruška kronika.

nazaj pripeljali ter jih obesili v zvonik nove cerkve; ondi pa, kjer so jih bili Turki pustili, postavili so v hvaležen spomin kapelico, ki še dandanes stoji na potu od hočke cerkve k železnocestni postaji.

Glavna turška vojska je dospela 22. kimovca pred Ptuj. Sultan se tukaj ni nič mudil, ampak je z jednim oddelkom odrinil še tisti dan po blatnih haloških klancih, v kterih je mnogo živalij obtičalo in pocepalo, v Vinico na Hrvatsko. Ostali pa, kar jih ni pri Ptuju mahnilo na drugo stran Drave, kjer so se zbirali oni turški oddelki, ki so po Slovenskih goricah ropali, dospeli so upehani v Vinico še le drugi dan.

Kaj radi bi se bili Turki tudi Ptuja polastili, pa ker je bilo mesto močno utrjeno, niso se ga upali lotiti; pač pa so oropali in užgali predmestje s cerkvijo sv. Ožbalda vred. Zato je vlada pozneje ukazala, naj dotičnim prebivalcem, kterim so bile hiše pogorele, odkažejo v mestu stanovanje, božja služba pa se naj s slovensko pridigo za nje opravlja v mestni župnijski cerkvi ali pa v cerkvi vseh svetnikov.[1]

Izpred Ptuja je divja truma vihrala nad Veliko nedeljo in Ormož, kterega je razdejala.[2] Mimo Središča, kjer so vse, kar je bilo živega in se ni poskrilo, ali pobili ali zvezali in gnali s seboj, drli so Turčini nad Varaždin, kjer so se združili z glavno četo, ki je bila dan poprej iz Vinice prihrula tja. Od ondod so se pomaknili v Turčijo nazaj.[3]

Vsled večkratnih napadov so slovenske dežele tako obnemogle, da so potrebovale mirú in počitka. Tudi kralju Ferdinandu so moči tako opešale, da ni mogel nadaljevati vojske. Zato je poslal meseca grudna leta 1532. poslanca v Carigrad, da sultana za mir ali vsaj za premirje pridobi. To se je leta 1533. tudi posrečilo. Pri vsem tem pa Turku ni nikdo prav zaupal, in povsod so se skrbno pripravljali za nove vojske.

---

[1] Dotično naročilo ima h koncu sledečo opombo: „Nation im Türkn krieg zv Petaw gewesen anno im 32: Albaneser, Kriechen, Wossner, Wulgardier, Ratzen, Wallachen, Arabier, Natalier, Sophier, Persier, Egypter .... Ungern, Behaym, deutsch, windisch, crabatisch."

[2] Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, VIII., str. 393. v opombi.

[3] Cerkve, ktere so Turki pri tem napadu na slovenskem Štajerskem oskrunili, posvetil je zopet l. 1534., posebno pa l. 1535. meseca vinotoka knez in škof lavantinski, Filip Renner.

Ker so se Mariborčanje v poslednjem turškem napadu zoper sovražnika dobro branili, mesto oteli in ohranili, odpustil jim je Ferdinand dne 6. malega travna 1533. leta 305 gld. davka; Slovenski Bistrici je potrdil svoboščine in pravice, Celju pa dovolil nov semenj na dan sv. Andreja.

Od štajerskih stanov je kralj terjal denarno podporo, ktero so dne 28. vinotoka l. 1536. za šest let po 12.000 gld. toliko rajši dovolili, ker je dal kralj vojno pošto črez Ptuj in Gradec na Dunaj napraviti.

Po deželi so se marljivo oboroževali in pripravljali na prihod Turčinov. Iz zakladnic v Gradcu in Dunajskem Novem mestu so vozili topov, raznih pušek, sulic, sekiric, smodnika in krogel v Ptuj in od ondod v druga važnejša mesta na Hrvatskem in Kranjskem. Za utrjenje Brežic so porabili 3000 gld. Vicedomom Štajerske, Kranjske in Koroške je bilo zaukazano, poklicati tesarske mojstre, ki bi napravili ladije za prevažanje živeža, streliva in drugih vojnih potrebščin črez Muro, Dravo in Savo. Vrh tega so po „turški štibri“ zbirali potrebni denar. Z Dunaja je kralj dne 5. majnika leta 1542. zapovedal, naj za to postavljeni možje na Štajerskem cenijo blago, imenje, dohodke, mostnino, cestnino, gozde, prihodke iz ribštva, rudarstva, polja, vinogradov, gradov, zaslužke dninarjev, rokodelcev, delavcev. Od vsakih 60 gld. vrednosti je bilo treba plačati 1 gld. za turški davek. Veliki posestniki, grajščaki, morali so po zneskih, ki so jim bili zapisani za vsako posestvo v zemljiščnih knjigah, dajati novcev ali sami vzdrževati vojake.

Ker pa človeške naredbe nikakor ne zadostujejo, ako jih Bog ne podpira, razposlal je Ferdinand dne 20. vinotoka leta 1541. iz Linca razglas, v kterem pravi, da zavoljo hudih pregreh in nesloge v veri — takrat namreč se je šopiril protestantizem — tepe Bog kristjane ne le s kugo, draginjo in lakoto, ampak tudi s turško šibo. Da se odvrne ta božja jeza, zapoveduje, „naj po vseh mestih, trgih, vaseh in krajih v župnijskih in drugih cerkvah vsaj enkrat na teden v določenem času obhajajo očitne obhode s sv. mašo, in vsak dan se mora ob dvanajsti uri zvoniti“, da podložniki na kolenih prosijo vsemogočnega Boga, naj se jih usmili in potolaži svojo jezo. Poleg tega je bilo ukazano pridigarjem in župnikom, da v ogovorih svoje poslušalce opominjajo k pokori in poboljšanju življenja, gosposkam pa, naj pazijo, da se bo ta zapoved točno in natanko izvrševala.

Zvonjenje zoper turško silo je prišlo v navado po vsem

nemškem cesarstvu, in dasi sedaj ni več strahú pred Turki, ohranilo se je poldansko zvonjenje še dandanes.

Da se turškim četam pot v avstrijske dežele zapre ali vsaj vhod opovira, utrdili so Dravo in Muro in popravili mestno ozidje v Mariboru in Radgoni. Vsled ukaza od dne 19. majnika leta 1540. so morali tudi Ormož z nasipi in okopi obdati in močno utrditi.[1] Ravno tako je bilo tudi v Brežicah in v drugih trdnjavah v tem času mnogo popravljenega. Ormoški grajščak, Lukež Sekelj, dobil je dne 22. malega srpana leta 1541. povelje, da mora 300 lahkih konj v Varaždin, ali pa v Nedeljišče postaviti.[2]

Vseh teh in drugih priprav je pa bilo tudi zeló potrebno, kajti že leta 1541. se je med Turčijo in kraljem Ferdinandom vnel nov boj. Komaj je bila Buda padla Turkom v roke, postala je kmalu vsa zemlja med Tiso in Donavo turška. Največ je v teh letih trpela Ogerska, a tudi na Kranjskem so okusili večkrat krutost divjih Turkov. Črez mejo na slovensko Štajersko teh divjakov zdaj — hvala Bogu — še ni bilo; oj, ko bi le nikdar več ne bili prišli!

Leta 1547. se je cesar zopet pogodil s Turčijo, toda kaj je pomagalo to slovenskim deželam? Vsa premirja in vsi miri, ki jih je sklenil Ferdinand s Turki, ostali so za sosedne kraje večjidel brez nasledka, ker so se bosenski paše navzlic miru bojevali na lastno roko s Slovenci. Vsem je bilo torej le predobro znano, da Turčinu ni nikakor zaupati, zato so se pa tudi povsod po Avstriji na njegov prihod prav marljivo pripravljali. Štajerci, Korošci in Kranjci so se dne 16. rožnika leta 1555. sešli v Celju, kjer so Štajerci za turške potrebščine dovolili ogromno svoto 108.372 gld. in od 100 gld. po jednega konjika. Ker pa to kralju še ni zadostovalo, dovolili so l. 1556. na Dunaju še 170.000 gld.

V sledečih letih sta od Turkov imeli trpeti posebno Hrvatska in Kranjska. Leta 1558., 1559., 1560. in 1564. ostanejo zlasti za Kranjsko v žalostnem spominu. Pa tudi slovenski Štajer, kterega turški konji že celih 30 let niso teptali, moral je leta 1562. zopet enkrat občutiti grozovitost divjega Turčina.

19. Dne 18. rožnika t. l. so namreč v naše kraje pridrli turški graničarji, Martolosi imenovani. Najbolj je trpela ljutomerska okolica. Vse, kar je prišlo divjakom naproti,

[1] Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, VIII., str. 454.
[2] Muchar, ravno tam, VIII., str. 458.

pokončali so in požgali, z naropanim blagom pa se umaknili nazaj na Ogersko, s seboj tiraje veliko ljudij, za seboj pa zapuščajoč razvaline in tužna pogorišča.

Cesarski poslanec v Carigradu, Albert pl. Wyss, pritožil se je dne 17. kimovca leta 1562. zaradi tega pri velikem veziru Ali paši, pa za take in jednake pritožbe se Turki niso veliko zmenili.

Leta 1564. na god sv. Jakoba je umrl cesar Ferdinand, dva in šestdeset let star; sledil mu je sin Maksimilijan II. (1564—1576). Tudi on je s Turki imel mnogo opraviti. Ker pa je izprevidel, da je proti tem sovražnikom treba močnega jeza, ustanovil je vojaško krajino (granico), ktere voditeljstvo je izročil svojemu bratu, štajerskemu nadvojvodi Karolu II.

Mogočni Sulejman, toliko let strah Evropi, oblegal je zadnja leta svojega vladarstva Malto, pa brezuspešno. Svojo jezo si je hotel ohladiti na Ogerskem. Zato pridere l. 1566. s silno vojsko črez Osek pred Siget, majhno trdnjavico na Ogerskem, ter jo začne oblegati. Pa mestice se junaško brani, kar sultana še bolj razkači. „Trdnjava mora biti moja,“ tako kriči v svoji ošabnosti stari Sulejman in vsled razburjenosti kmalu nato v svojem šatoru naglo umre. V razvalinah mesta pa, ktero je Nikolaj Zrinjski od 7. velikega srpana do 8. kimovca z nezaslišanim pogumom branil, našlo je 20.000 Turčinov žalostno smrt.

Na turškem prestolu je Sulejmanu sledil Selim II. (1566—1574), ki je bil jeden najslabših vladarjev na Turškem. To pa je naši domovini le koristilo, kajti imela je pred ljutim sovražnikom vsaj nekaj let mirú. Sploh je Turčija v zadnjih letih začela precej slabeti, in nekterekrati se je Slovencem posrečilo, Turke dobro namlatiti. Pri vsem tem pa so ostali krščanskim deželam vendar le še vedno nevarni. Ko je pa Don Juan d' Austria dne 7. vinotoka leta 1571. turško vojsko na morju tako slavno premagal, da je le nekoliko ladij ušlo, Selimu oznanjat strašne nezgode pri Lepantu, šinil je nov pogum v srca vseh kristjanov, in Turki si nekaj let niso upali v krščanske dežele. Prav lahko bi naša domovina uživala blažen mir, ko bi imeli grajščaki s podložniki le nekoliko več usmiljenja. Pa s svojim, včasi zares nečloveškim ravnanjem so prisilili tlačenega kmeta, da je leta 1573. zgrabil za orožje. In tako se je vnel strašen plamen občne kmetske vstaje, ki je švigal po Hrvatskem, Kranjskem in Štajerskem. Pa tudi zdaj je ubogim

kmetom izpodletelo. Jedno četo nezadovoljnežev so pri Krškem potolkli Uskoki, drugo je pri Pilštajnu premagal Jurij Schrattenbach, tretja največja pa je bila pri stubeniških toplicah popolnoma pobita. Glasovitega Matijo Gubca, takozvanega kmetskega kralja, ujeli so in odpeljali v Zagreb, kjer so ga na razbeljen železen „tron“ posadili in mu žarečo, z dolgimi žreblji obito krono dejali na glavo. Drugi podpihovalec, Ilija Gregorič iz Brdovca, ki je posebno po slovenskem Štajerskem rogovilil, pobegnil je po nesrečni bitvi pri Pilštajnu na Hrvatsko ter se s svojim tovarišem, Mihaelom Guzetičem, precej časa skrival po hostah, dokler niso obeh ulovili in odpeljali na Dunaj, kjer je tudi nju zadela zaslužena kazen.

Ko so Turki o vseh teh nemirih na slovenski zemlji slišali, začeli so se zopet gibati. Navzlic sklenjenemu miru so nadlegovali turški graničarji mejne dežele. Na lahkih in brzih konjih so pridrvili zdaj sem, zdaj tja, naropali si živalij in ljudij, potem pa, kakor so bili prišli, zopet naglo odšli. Ker so vse pritožbe ostale brez uspeha, bilo je treba, sovražniku se z lastnimi močmi postaviti v bran. Zato so deželni stanovi štajerski leta 1573. v popravo mejnih trdnjav dovolili 60.000 gld. Ne le v Radgoni, ki je v ta namen 5000 gld. dobila, ampak tudi v Mariboru, Ptuju in Celju se je zgodilo v kratkem času marsikaj v obrambo pred sovražniki; v vsakem večjem kraju so imeli obilo streliva, orožja in drugih za vojsko potrebnih stvarij pripravljenih.

Leta 1575. so sklenili Radgono še bolj utrditi. Tudi v Brežicah in Fürstenfeldu so nasipe in okope popravljali ter dovažali tja in v druga mesta potrebnega živeža. Grajščakom je bilo ukazano, preskrbeti gradove svoje z vsem potrebnim, na hribih in gorah pa pripraviti grmade in jih takoj užgati, kedar se bo sovražnik prikazal na domačih tleh.

Med tem je na Turškem dne 12. grudna leta 1574. umrl sultan Selim II. Komaj je bil s pomočjo modrega in mogočnega velikega vezira, Mohameda Sokolija, Murad III. (1575—1595) zasedel turški prestol, dal je pet svojih bratov grozovito umoriti, v našo domovino pa je poslal trumo ciganov. To druhal so Slovenci kmalu odpodili, 80 ujetih pa umorili v Ptuju. Na Kranjskem so pa že l. 1576., vse bolj še l. 1577. razgrajali zopet divji Turki.

Maksimilijan II., s čegar vlado so bili kakor Ogri, tako tudi Hrvatje in Slovenci zeló nezadovoljni, umrl je dne

12. vinotoka leta 1576. Njegov naslednik je bil Rudolf II. (1576—1608). Z njegovim dovoljenjem je zbral nadvojvoda Karol leta 1578. pri Bruku na gornjem Štajerskem precejšnjo vojsko, s ktero je udaril na Hrvatsko. Ondi je Turkom vzel že več močnih gradov, a zdaj pridrvi Ferhad beg z veliko trumo in ga odpodi. Vsled te nesreče je bila domovina zopet v veliki nevarnosti, zato so na vse kriplje utrjevali Gradec, Radgono in druge bolj važne kraje.

20. Koncem leta 1578. so se pomikale turške čete z Ogerske proti naši domovini. Že so se bližale Radgoni, in brez dvoma bi se bile na slovensko Štajersko razlile, ko bi jih ne bila Zrinjski in Vid pl. Halleck nenadoma napadla in odpodila. Prihodnja leta so Turki plenili po Ogerskem in Hrvatskem, koncem vinotoka (20.) leta 1583. pa so naglo planili črez mejo na slovenski Štajer. Ker si močno utrjene Radgone niso upali napasti, razgrajali in ropali so toliko predrzneje po okolici in z naropanim blagom odšli na Ogersko, predno je dospela krščanska pomoč.

Naslednjega leta je Ferhad beg z 10.000 Turki planil na Kranjsko, pa Slovenci so ga dobro našeškali. Več sreče je imel sigetski sandžak, Hasan, ki je leta 1585. pozno v jesen vdrl v Medjimurje ter plenil med Muro in Dravo do Čakovca. Središčanje so strahú trepetali in bežali na vse strani, nekteri v ormoške hoste, drugi v Ormož ali na Ptuj, toda sovražnika ni bilo v slovenski Štajer.

Dne 10. malega srpana leta 1590. je umrl v Gradcu nadvojvoda Karol. Ker je bil njegov sin Ferdinand še maloleten, vladala je nekaj časa njegova mati Marija, potem pa nadvojvoda Ernest, sin Maksimilijana II., dokler Ferdinand ni postal polnoleten.

Prihodnja leta je glasoviti Hasan beg plenil po Hrvatskem, pa dne 22. rožnika leta 1593. so krščanski junaki pred Siskom turško vojsko popolnoma premagali in tudi poveljnika Hasana ubili. Ta izguba je Turčijo silno razkačila. Da se maščuje nad Avstrijo, napovedal je sultan Murad cesarju Rudolfu vojsko. Kmalu nato je Begler beg vdrl s precejšnjo vojsko črez Savo in odpodil krdelo Štajercev in Koroščev, ki je Petrinje oblegalo. Potem je turška druhal razsajala po Hrvatskem in se pomikala vedno bolj proti slovenskim deželam. Velika nevarnost je pretila slovenskemu Štajerju, pa deželni glavar Krištof pl. Teuffenbach, ki je vzel Turkom na Ogerskem več trdnjavic, odvrnil jo je srečno.

Leta 1594. je velika turška vojska planila na Ogersko, vzela Rabo in druga mesta ter dospela do Kaniže. Nevarnost za naše kraje je bila v resnici velika. Nepopisen strah se je polastil prebivalcev slovenskega Štajerja, čemur pa se ni čuditi, saj so pred Turkom celó na Avstrijskem in Moravskem trepetali. Po vseh cerkvah cesarstva so dan za dnevom zvonili in opominjali vernike k molitvi, da bi se Bog krščanskih dežel usmilil in odvrnil sovražnika od domovine. In Bog je uslišal pobožne molitve kristjanov — Turka ni bilo v naše kraje.

Dne 16. prosinca leta 1595. je umrl sultan Murad, zapustivši turški prestol svojemu sinu Mohamedu III. Istega leta je vlado prevzel tudi nadvojvoda Ferdinand, čegar največja skrb je bila, Štajersko obvarovati sovražnikov. Kmalu po nastopu je obiskal Radgono, Ptuj in Varaždin ter pregledal štajersko sklicano vojsko, ki je pod vodstvom Janeza Žige Herbersteinskega šla potem na Hrvatsko in ondi več zmag pridobila.

Najmočnejša obramba za slovenski Štajer je bila Kaniža. Več let se je mesto, močno utrjeno, upiralo turški sili; junaško je odbijalo že 30 let vse napade, in marsikteri Turčin je pustil pred ozidjem življenje. Pa leta 1600. so se ga neverniki lotili s toliko silo, da se je bilo vsak čas bati najhujšega.

Že leta 1599. je ogenj uničil jeden del mesta in skoro vso zalogo za vojsko; kmalu potem se je vsled hude nevihte podrl velik kos poškodovanega zidovja, in tako je bilo mesto brez posebne brambe. Poveljnik trdnjave, baron Jurij Paradeiser, storil je sicer vse, kar mu je bilo mogoče, da bi kakor najhitreje vso škodo popravil; noč in dan so delali vojaki, pa bilo je prepozno.

21. Koncem majnika leta 1600. se je pri Sigetu zbrala turška vojska in dne 5. kimovca je dospela pred Kanižo. Ko jedni oblegajo mesto, razkropijo se drugi na razne strani. Jedna četa Turčinov je požigaje in ropaje divjala v drugi polovici meseca kimovca okoli Sobote in Tišine na Prekmurskem in prihrula tudi črez mejo do blizu Cmureka. Gotovo bi nevarna druhal bila še dalje razbijala, ko bi je ne bila radgonska posadka zastavila in odpodila.

Dne 20. vinotoka leta 1600. pade Kaniža Turkom v oblast, in tako je bila sovražniku tudi od te strani pot v slovenski Štajer odprta. Nadvojvoda Ferdinand dá v naglici vse trdnjave med Muro in Dravo še bolj utrditi in dovoli

grofu Zrinjskemu za Medjimurje 800 konj in 1000 hajdukov. V orožnicah na Ptuju in v Radgoni so pregledali topove in puške, s Tirolskega in Švabskega so naročili smodnik in svinec za krogle, v Gradcu pa so stavili barke in ladije, na kterih bi dovažali po Muri zrnje in druge potrebščine v Radgono. Tudi z mesarji so bile pogodbe sklenjene zaradi preskrbljenja vojakov s potrebno govedino, kmetom pa je bilo ukazano, naj imajo konje in voze vsak čas pripravljene.

Vojna se je zbirala v Radgoni. Tja je koncem velikega srpana leta 1601. prišel nadvojvoda sam in je pregledal vojsko. Bilo je lepo število vojakov: 23.000 pešcev in 4500 konjikov, samih čvrstih junakov iz raznih dežel. Vsa vojska se prve dni kimovca vzdigne proti Kaniži, da bi rešila mesto iz turške oblasti. Dne 10. kimovca leta 1601. so začeli kristjani mesto oblegati, pa mali Hasan se je junaško branil in vse napade odbil. K raznim nezgodam, ki so zadele krščansko vojsko, prišla je še vest, da se Turkom bliža pomoč. Zato so se kristjani, zapustivši pred mestom ne le več topov, ampak tudi 6000 bolnih in ranjenih vojakov, meseca listopada pomaknili po raznih potih nazaj na Štajersko. Nasledek temu je bil, da so Turki v prihodnjem letu (1602.) vdrli v Medjimurje, od ondod pa planili zopet na Štajersko.

22. Poveljniku v Medjimurju, grofu Zrinjskemu, posrečilo se je (sušca 1602) iznenada napasti turško četo, ki je imela Kanižo z živežem preskrbeti. Uplenil je več žitnih voz in ulovil 200 Turčinov. To je nevernike tako razkačilo, da so z vso besnostjo planili v Medjimurje in razgrajali prav po turško. Koncem leta so porazbijali do Radgone. Kjer so kterega kristjana ulovili, umorili so ga brez usmiljenja, ali ga pa obdržali v dolgi, težki sužnosti. Srečen tisti, kteremu je takoj glava odletela; kajti njegove kosti so vsaj v domači zemlji ležale, in ni mu več bilo treba gledati trpinčenja in strašnih muk svojih krščanskih bratov, ktere so Turki sploh imenovali le pse in z njimi hujše ravnali, kakor z neumno živino.

Divjaki bi bili gotovo še dalje hruli ter še več časa ropali in požigali, ko bi jim ne bili Zrinjski, Sigfrid Kolonič in Herberstein s krščanskimi trumami zastavili pota. Kakor srditi oroslani, branili so se Turki, pa Slovenci niso mirovali, dokler niso sovražnika premagali in odpodili. Pri vsem tem pa so tužna pogorišča, oškropljena s človeško krvjo, zaznamovala pot, po kteri so hodili Turki.

23. Črez pol leta so bili Turki zopet na Štajerskem. Meseca rožnika leta 1603. je prekoračila namreč četa turških jahačev in požigalcev pri Körmendu štajersko mejo. Brezusmiljeno so plenili in požigali Turki v radgonski okolici, potem pa, ker močno utrjenega mesta niso mogli užugati, divjali so proti Cmureku. Grozen strah se je polastil prebivalcev Slovenskih goric, ko so zagledali s hribov divje Turke, ki so onkraj Mure po rodovitni planjavi na brzih konjičkih sem ter tja dirjali in hiše užigali. Naglo so zagradili vsa pota in pomnožili straže. Vsak deseti in peti mož je moral k vojski, večinoma v Ptuj. Do boja s Turki ni prišlo; kajti komaj so divjaki krščansko trumo zagledali, pomaknili so se z bogatim plenom in s 1000 ujetniki zopet na Ogersko.

Naslednja leta je naši domovini pretila nova nevarnost. Meseca vinotoka leta 1604. so se namreč spuntali na Ogerskem hajduki in pristopili k Štefanu Bočkaju, sedmograškemu velikemu knezu. Po vsej Ogerski je hudo vrelo, in sosedne dežele so bile v toliko večji nevarnosti, ker so se vstajniki družili s Turki. Zato je vlada dne 22. majnika leta 1605. deželnim stanovom ukazala, med Muro in Dravo vsakega desetega in petega moža oborožiti in tudi konje pripravljene imeti; za Gradec so pa najeli nemških vojakov, da bi mesto branili. In zares ni dolgo trajalo, in sovražnik krščanstva je stal zopet na slovenski zemlji.

24. Že 26. majnika leta 1605. je Bernardin pl. Mindorff v Gradec poročal, da je 4000 hajdukov črez mejo pridrlo, ki so njegov grad Bistrico napadli, oropali in užgali ter vse bližnje vasi pokončali. Drugi dan je k vladi dospelo poročilo jednakega sodržaja od lastnika gradu Riegersburg, barona Stadla, ki je nujne pomoči prosil, ker se sovražne trume vedno bolj širijo in povsod strašno razsajajo.

Toda predno je bilo mogoče, dovolj močno vojsko divjakom naproti postaviti, pomaknili so se ti v začetku malega srpana zopet nazaj na Ogersko. A komaj so si bili ljudje oddahnili, prihrula je ničvredna druhal pod poveljem Begler bega Kanižanskega, Ibrahima pijanca in polkovnika Jurija Nemetija zopet na Štajersko. Kakor povodenj so se razlile turške trume po rodovitnih krajih srednjega Štajerja, pokončujoč vse, kar so dosegle. Divjaki so napadli Feldbah, Fürstenfeld, Radgono in še več drugih mest in trgov. Ko je bilo ondi vse ukončano, udarili so prek Mure na slovensko stran in razgrajali črez vse grozo-

vito do Drave. Kamor so dospeli, zapustili so tužna pogorišča in občno gorje. Vasi in manj trdne gradove so požgali, cerkve oropali in oskrunili, živino, zrnje in vino so ali použili, ali vzeli s seboj, in kar je najžalostnejše, tisoč in tisoč ljudij, mož, žen in otrok so odpeljali v kruto sužnost. Ni bilo menda družine, ki ne bi milo žalovala po sorodniku, ki je ali ubit ležal, ali kar je bilo še hujše, v železnih verigah ječal pod oblastjo divjega Turčina; ni je bilo družine, ki ne bi bolestno gledala na razvaline svojega imetja! Več dnij se je sovražnik takorekoč izprehajal po rodovitnih slovenskih krajih med Muro in Dravo, gospodaril po njih, kakor mu je srce poželelo. Brez dvoma bi se bili Turčini še več časa tukaj pomudili, ko bi jih ne bil polkovnik Janez Tzerklas pl. Tilly, poznejši junak v 30letni vojski, izpodil iz dežele. Toda kraji, po kterih so Turki hodili, postali so puščave, nevolja pa tolika, da je vlada izprevidela potrebo, ubogemu ljudstvu po svoji moči pomagati. Zato je naročila, naj ji vsak gospod in kmet naznani, koliko škode so mu Turki napravili. Ova poročila nam kažejo, da je ta naval bil jeden najhujših za domovino. Tako postavim poroča Ivan Friderik Trautmannsdorf, da so sovražniki večino njegovih pod Gleichenberg, Trautmannsdorf, Burgau in Negovo spadajočih vasij uničili, in da zaradi tega njegovi podložniki ne morejo ne za l. 1605., ne za l. 1606. davkov plačati. To poročilo tudi pravi, da je Negovska grajščina s podložniki vred imela 8131 gld., 6 šil. in 10 vin. škode, in da so Turčini od Negove tirali dve osebi v sužnost, jedno so ustrelili, drugo smrtno ranili s sabljo, jedni pa odsekali roko.

Ljutomer so divjaki užgali, in ves trg je pogorel. Jednaka usoda je zadela tudi Veržej, kjer so Turki in vstajniki ogerski cerkev sv. Mihaela oropali in užgali.[1] V Ormožu so Turki, kakor župnik Janez Dvorčič vladi poroča, vlomili v cerkev, kjer so Najsvetejše iz ciborija in monštrance na tla vrgli in sežgali, svete posode, mašna oblačila, oltarska pogrinjala, cerkvene zastave, vmes dragocene reči pa pobrali in vzeli s seboj. Napravili so do 500 gld. škode.

Radgona je cenila škodo na 3135 gld., 29 kr. in 2 vin.

Iz Nove vasi pri Veržeju so 28 oseb v sužnost odpe-

[1] Zapisnik škofovega obiskovanja od dne 12. vinotoka leta 1617. pravi: „Haec ecclesia (— ad Muram flumen in oppido Werense) — nostris temporibus ante duodecim annos a Turcis et rebellibus Hungaris devastata combusta fuit . . .“

ljali, in milo se stori človeku, kedar v dotičnem poročilu čita: „Juriju Kancijanu so odgnali ženo in 12letnega fanta, Filipu Brcku pa troje otrok; Mihaela Simoniča so tirali s seboj, Martinu Brcku pa vzeli ženo in sina. Benku Moršaniču so odpeljali hčer, njegovega sina ženo in še dvoje njunih otrok.“

Jednaka poročila so iz vseh krajev došla. Prepričati se, so li tudi resnična, poslala je vlada v poškodovane kraje komisijo. Ta je od 18. malega srpana do 12. vel. srpana obhodila najprej nemške kraje, potem pa je šla iz Radgone v Ljutomer, Ormož, k Veliki nedelji, v Ptuj, k Negovi, od ondod pa nazaj v Radgono. Iz njenega poročila razvidimo, da je bila skupna škoda táka-le: Hiš so Turki požgali 1551, ljudij so umorili ali v sužnost odpeljali 3513, konj so poropali 5000, goved pa 12.408 glav.

Vsled mirú, sklenjenega dne 9. grudna leta 1606. v Sitvatoroku, oddahnila si je naša domovina za nekaj let. Ker pa sovražniku vendar le ni bilo zaupati, pripravljali so se povsod, da bi ga mogli pri prvem napadu junaško odbiti. Toda preteklo je poprej 35 let, predno je turški konj zopet teptal našo zemljo.

Na Turškem so si v prvi polovici sedemnajstega stoletja sultani naglo jeden drugemu sledili. Po Mohamedu III. je zasedel dne 21. grudna 1603 prestol Ahmed I., ki je vladal do svoje smrti (22. listopada 1617). Njemu je sledil Mustafa I. Ali ta je bil norljav in slaboumen, zato so ga že črez tri mesece (26. svečana 1618) odstavili in izvolili Ahmedovega starejšega sina, Osmana II., za cesarja. Toda črez 4 leta (19. majnika 1622) so ga janičarji pregnali, in po kratki vladi norljavega Mustafe (do 30. velikega srpana 1623) je postal sultan Ahmedov drugi sin, Murad IV. Bil je še le 14 let star, ko je nastopil vlado. Imel je mnogo opraviti, zdaj z janičarji, zdaj zopet s Perzijani, dokler se ni s slednjimi pomiril leta 1639. dne 17. majnika. Zdaj je hotel planiti zopet nad Evropo, pa smrt mu je uničila njegove načrte. Dne 9. svečana leta 1640. mu je sledil Ibrahim I. Navzlic temu, da je meseca malega travna poslal posebnega poslanca na Dunaj cesarju zagotavljat, da hoče imeti z Avstrijo mir, napadale so vendar le njegove čete sosedne dežele. Tudi slovenski Štajer so Turki črez 35 let zopet enkrat obiskali.

25. Meseca velikega srpana leta 1640. je plenila jedna truma Turkov po Prekmurskem in napadla Melnice in

Štrukljevce tik Mure pri Ljutomeru, nasproti posestvu grofa Draškoviča. Ko je bila tukaj vse poropala, planila je v vas Bistrico, kake pol milje od Ljutomera, ter je tudi ondi mnogo škode napravila. Prebrodivši Muro, ropala je potem še po ljutomerski okolici, užgala mlin, mlinarico pa tirala s seboj.

Druga četa Turčinov je vdrla pri Soboti na Štajersko, razbijala pol ure od Radgone in ukončala vse vasi, le Domince in Bogojino ob Muri je pustila nepoškodovane.

V Gradcu so bili v groznem strahu ne le zaradi radgonskih in ljutomerskih vinogradov, ampak tudi zato, ker so se bali, da bi Turčini, kterim je bila pot v Gradec odprta, ne pridivjali še tudi do tja. Pa strah je bil prazen; sovražnik je z naropanim blagom zopet odšel. Cesarski poslanec se je zaradi tega pri velikem veziru v Carigradu pritožil, pa ta ga je odpravil s besedami: „Kar se je zgodilo, to se je zgodilo."

Odslej je slovenski Štajer imel 15 let mir pred Turki. Posamezne čete so porazbijale sicer nekterekrati do meje, dne 23. malega travna leta 1649. so bile le pol milje od Radgone, kjer so divjaki razgrajali, plenili in požigali, kar so bili prejšnja leta še pustili, a na slovenski Štajer jih ni bilo do leta 1655.

Na Turškem so bili med tem janičarji sultana Ibrahima pregnali in dne 8. velikega srpana leta 1648. Mohameda IV. postavili na njegovo mesto. Ker je bil komaj 7 let star, oskrboval je vladna opravila več let veliki vezir Köprili Mohamed. Turčija, v boj s Kreto zapletena, ni nič bolj poželela, kakor da bi mogla z Avstrijo živeti v miru, a navzlic temu so ropaželjni vodje svojevoljno napadali sosedne dežele in se bogatili s plenom.

26. Tako je leta 1655. planilo 4000 Turčinov tudi na slovenski Štajer in ropalo do Radgone. Toda niso se mudili na slovenskih tleh, ampak s tem, kar se je dalo v naglici dobiti, odšli so na Ogersko, da bi se takoj po novem letu 1656. zopet vrnili. Dne 18. prosinca istega leta so ubili Turki v gornji Radgoni 11 kmetov, 35 oseb pa, mož, žen in otrok, gnali so s seboj v sužnost.

Dne 21. malega travna istega leta so vdrle turške čete zopet proti naši domovini ter priropale do Sv. Gotharda tik štajerske meje, kjer so užgale dve vasi in tirale več nego 100 ondotnih prebivalcev s seboj. Ker se je vlada bala novih

napadov, ukazala je dne 13. rožnika istega leta v Radgono in bližnje vasi postaviti vojake.

Mir, ki ga je bila Turčija sklenila z Avstrijo, trajal je do leta 1661. Toda takrat so se zaradi Sedmograškega vnelehude razprtije med sultanom in cesarjem Leopoldom I., in vsak čas se je bilo bati novih napadov od Turčije. Zato je cesar imenoval grofa Montecuccolija, rojenega v Modeni na Laškem, za vojskovodjo na Ogerskem. Ta je zaupanje, ktero je cesar Leopold imel do njega, tudi popolnoma zaslužil, kajti bil je ne le moder in previden, ampak tudi srčen možak. Po vsej Avstriji so se pripravljali na usodepolni boj, vse dežele so zlagale potrebni denar in nabirale vojake. Štajerska je dala 6000 mož, kteri so deželo stali 540.000 gld. na leto. Na Slovenskem so zbirali vojake za kraje med Muro in Dravo v Lipnici, za celjsko okrožje pa v Slovenski Bistrici. Od teh 6000, kar jih je dala Štajerska, šlo jih je 2000 k cesarski vojski na Ogersko, po 1000 v Ptuj, Radgono in Fürstenfeld, po 200 v Riegersburg in Gleichenberg, 300 v Brežice, po 30 v Klek, Halbenrajn, Kapfenstein, Feldbach in v druge kraje ob ogerski meji. Ne le Gradec, ampak tudi Radgono, Ptuj in Fürstenfeld so utrdili na novo.

Velikega srpana leta 1663. je prilomastilo 200.000 Turkov na Ogersko. Tej ogromni vojski ni imel Montecuccoli več kakor 50—60.000 mož postaviti naproti; zato se je pomikal nazaj. Ropaželjne turške čete so se na vse strani razškropile, celó na Moravskem so razgrajale. Montecuccoli se je utaboril pri Požunu ter zabranil, da Turki niso mogli kraj Donave pred Dunaj. Med tem je prišel s Hrvatskega grof Miklavž Zrinjski in se pri Komornu utaboril. Njegov brat grof Peter Zrinjski je ostal na južni meji Štajerske in je dne 17. vinotoka pobil turškega namestnika v Bosni, ki je hotel prodreti na Štajersko. Tudi pomoč iz Nemčije, 10.000 mož, dospela je do Kremsa ob Donavi. Tako je nastopila zima, huda zima.

Na slovenskem Štajerskem se niso ničesar dobrega nadejali; vsi so se bali spomladi. Dne 27. vinotoka l. 1663. je cesar Leopold še državljane opomnil, naj se na predvečer čistega spočetja device Marije postijo in ta god tudi slovesno obhajajo. Ptujčani so dne 14. listopada istega leta deželni vladi naznanili, da bodo cesarjevi želji vsi ustregli.[1]

---

[1] Simon Povoden, Pettau (v rokopisu).

Črez štiri tedne (14. grudna) so že pripeljali nekoliko Turkov, ki jih je bil grof Peter Zrinjski ujel, v Ptuj, da bi jih zaprli v ondotnem gradu.

V prosincu leta 1664. je zapustil grof Bolfenk Julij Hohenlohe s 6000 pešci in 1000 konjiki Ptuj ter je šel v Serinvar, grad, kterega je bil grof Miklavž Zrinjski postavil ob Muri. Tja so dospeli tudi vrli graničarji pod vodstvom hrvatskega bana Zrinjskega, Ogri pod grofom Batthianijem, 12.000 Bavarcev in več drugih vojakov. Ta precejšnja vojska — bilo je 23.000 mož — vzela je 23. prosinca Babočo, užgala Pečuh, glavno vojno zbirališče Turkov, in podrla most črez Dravo pri Oseku. Po teh slavno dovršenih činih se je vrnila k cesarski glavni vojski.

Ko je prišlo spomladi še tudi s Francoskega 6000 mož pod Colignijem in vojvodo de la Feuilladom, mogel je cesar turški vojski prek 80.000 mož postaviti naproti. Pa navzlic temu je bilo Turkov vendar le še enkrat toliko. Večji del cesarske vojske je stal ob izlivu Mure v Dravo in je imel nalogo, braniti Štajersko; a drugi oddelki so na Ogerskem vojevali. Na Vidovo je dospèl v Serinvar grof Montecuccoli. Takoj je spoznal, da se ondi ne more Turkom ubraniti. Zato je dne 3. malega srpana naznanil Ptujčanom, da bode poslal 4 stotnije vojakov, ki bodo grad in mesto branili,[1] in zapustivši v Serinvaru majhno posadko, pomaknil se je prek Mure do Rabe ter se ondi združil z nemškimi in francoskimi trumami. Veliki vezir Köprili mu je s 60.000 Turki sledil ter je hotel pri Körmendu črez Rabo. Pa cesarska vojska na drugi strani mu je to zabranila.

Tako sta obe vojski stali v bližini samostana cistercijancev blizu Sv. Gotharda druga proti drugi, in takoj so spoznali vsi, da se bo ondi bíla odločilna bitka. Dne 31. malega srpana je grof Montecuccoli sestavil bojni načrt, nadejajoč se, da tudi s svojo majhno četo močnejšega sovražnika premaga. Ne daleč od štajerske meje, ondi, kjer se Labnica steka v Rabo, v prijazni dolini z nizkimi hribčki obdani, na levem bregu Rabe je stala krščanska, na desnem pa turška vojska, ki je hotela tukaj reko prebroditi. Že po noči, vse bolj pa še za rana so hitele turške čete prek plitvin na drugo stran in napadle kristjane. Prvi naval Turkov je bil tako silen, da so cesarske trume omahovale. General topništva je padel in z njim še več častnikov. Zmage

[1] Simon Povoden, ravno tam.

pijani janičarji so drli naprej, mahaje na desno in levo, in marsikteri krščanski junak je, z njih sabljo zadet, izdihnil dušo. Toda zdaj se jim postavi v bran princ Karol Lotarinški. Hud boj se vname, pa navzlic pogumu, s kterim so se bili kristjani, pritiskajo Turki naprej. Grof Montecuccoli zapazi z bližnjega hriba nevarnost ter pridirja še o pravem času s pomočnimi trumami, da razpršitev srednje cesarske vojske srečno zabrani. Cesarski vzamejo Magersdorf, kjer so se bili janičarji že utaborili, ter zapodijo Turčine prek Rabe.

Opoldne planejo turški konjiki z groznim krikom na dveh straneh prek reke, da bi krščansko vojsko napadli od dveh stranij. To je bil za kristjane najnevarnejši trenutek. Po kratkem posvetovanju je bilo sklenjeno, da se z vsemi močmi lotijo sovražnika, in da ga zadržujejo. Slavni general konjikov, Spork, skočil je pred svojim krdelom raz konja, pokleknil na zemljo in na ves glas zaklical: „O vsemogočni vladar tam zgoraj v nebeških višavah! Če nočeš danes pomagati nam, svojim otrokom, ne pomagaj vsaj turškim psom, in potem boš videl, kaj se bo zgodilo.“

In zdaj se začne boj na celi vrsti. S strašnim krikom planejo kristjani nad Turke, in dobro vedoč, da ne gre le za domovino, ampak tudi za življenje in smrt, bojevali so se kakor levi. Črez pol ure je bil sovražnik premagan. Turki bežijo na vse strani; več tisoč se jih utopi v Rabi. Nad 10.000 Turkov je pokrivalo bojišče, 15 topov, 40 zastav in neizmeren plen dragocenostij je prišel zmagalcem v roke.

To je bila sijajna, slavna zmaga. Nad njo se je radovala Avstrija in z njo ves krščanski svet. Na bojišču so postavili lično kapelico, po mestih in trgih pa podobe device Marije, pomočnice kristjanov. Tudi na Ptuju jo je dal lastnik Borla, grof Jurij Friderik Sauer, pred cerkvijo minoritov postaviti v hvaležni spomin, da je po priprošnji nebeške kraljice bil slovenski Štajer otet ljutega sovražnika.

27. Turki, pri Sv. Gothardu tepeni, razškropili so se v manjših četah na vse strani. Jeden oddelek je pridivjal prek Mure celó v ljutomerske gorice ter je ondi razgrajal in ropal. Med tem ko so krepki možje, uvrščeni v cesarsko vojsko, podili oddelke premagane turške vojske po ogerskih planjavah, skrivali in potikali so se njihovi očetje, obnemogli starčki domá pred razgrajajočo trumo Turčinov po goščavah in votlinah, matere so pa z malo dečico odbežale v hribate kraje. Tudi v Jeruzalem, k zali cerkvici sredi ljutomerskih

goric, pribežalo je precej starčkov in žen, iskat si varnega zavetja pri žalostni materi božji, kteri na čast je bila leta 1652. ta cerkev sezidana. V svojo nepopisno grozo zagledajo žene nekega jutra precejšnjo trumo divjih Turkov, ki se je v ozki dolini proti hribu pomikala; toda sveste si posebnega varstva mogočne pomočnice device Marije, sklenejo, postaviti se sovražniku krščanstva v bran. Nagloma kopičijo jedne za gostim grmovjem vrh globokega klanca debelo kamenje, druge polnijo prazne sode s peskom, med tem ko nektere v bližnji stranski goščavi več kotlov kropa pripravljajo. Ko so pa Turki, ki se v teh hribatih in samotnih krajih niso niti najmanjšega napada nadejali, prišli celó brezskrbni v globoko sotesko, prekucnile so žene s strašnim krikom izza grmovja nakopičeno kamenje ter skotnile s peskom napolnjene sode v klanec, potem pa na glave prestrašenih Turčinov vlivale kropa; da, neki dvanajstleten fant je pribežal iz bližnje hiše z zarujavelo puško ter ustrelil iz nje tako srečno med zbegane divjake, da je poglavar čete smrtno zadet padel, in to je ostale le še bolj preplašilo. Veliko Turkov je obležalo s kamenjem in sodi pobitih in s kropom poparjenih v klancu, ostali pa so odbežali na vse strani. Nektere so ubili potem pri Ormožu, nektere pa so spodili v Dravo. Junaške žene, kterih nobena ni bila ranjena, nesle so radostnega srca uplenjeno zastavo in nekaj turškega orožja v cerkev, kjer so iz hvaležnosti vse darovale Mariji, pomočnici kristjanov. Ti ostanki so se sicer že poizgubili, a „Babji klanec“, kakor se ta soteska imenuje, še obstoji kot večen spominek junaškega čina navdušenih in bogoljubnih Slovenk.[1]

Dne 10. velikega srpana leta 1664. je Turčija sklenila v Vašvaru z Avstrijo mir, ki je trajal do leta 1683. Pa nekterim nezadovoljnežem, kakoršnih je bilo zlasti po Ogerskem več, ni ugajal ta mir. To, pa tudi Leopoldova malomarnost za hrvatsko-ogerske zadeve ter grdo in svojevoljno ravnanje njegovih nemških svetovalcev je vzbudilo splošno nezadovoljnost ter rodilo naposled zaroto, ktero so Erazem Tattenbach, Peter Zrinjski, Franjo Frankopan in Nadasdy proti cesarju kovali. V zimi od 1669. do 1670. leta so prihruli Ogri na slovensko Štajersko, ropali okoli Svetinj do Ljutomera in Male nedelje in dospeli do Ptuja; toda še o

[1] Kronika župnije sv. Miklavža v ljutomerskih goricah. Prejkone se je pa ta dogodba vršila pri kterem drugem navalu Turkov; najbrž leta 1605.

pravem času so zasledili to veleizdajsko početje, na kar so zarotniki leta 1671. prejeli zasluženo kazen. Ali navzlic temu je iskra nezadovoljnosti na Ogerskem še dalje tlela, dokler ni vzplamtela do strašnega požara občne vstaje. In ravno to je tudi Turkom dajalo poguma, da so kaj pridno hodili ropat v sosedne dežele.

Že leta 1676. je 2000 Turkov porazbijalo do štajerske meje, pa predno so jo še prekoračili, bili so po grofu Batthianiju napadeni in premagani. Pač pa je v zimi l. 1677. vdrlo 6500 Turkov prek zmrzle Rabe na Štajersko, in brez dvoma bi bili tudi prišli na slovensko stran, ko bi jih ne bili poprej odpodili junaški Hrvatje.

28. Kakor grof Žiga Joakim Trautmannsdorf v svojem dnevniku poroča, prihrulo je 6000 Turčinov meseca kimovca z Ogerskega do Radgone, kjer so divjaki strašno razgrajali, več vasij užgali, potem pa mnogo živine in črez 300 kristjanov odvedli s seboj.

V naslednjih letih so se družili s Turki nezadovoljni Ogri, da bi z njihovo pomočjo dosegli svoje namene. Tako je grof Emerik Tököli, kterega so Turki, podelivši mu gospodstvo črez osrednje Ogersko, pred ozidjem trdnjave Fülek imenovali „kralja Krucev“, zoper cesarja Leopolda poklical svojega zaveznika, krutega Turčina na pomoč. In res, že leta 1683. je pritiral veliki vezir Kara Mustafa 200.000 mož na Ogersko. Kakor povodenj se vali ta ogromna vojska proti Dunaju, pokončujoč vse, kar ji pride v pot. Dne 14. malega srpana dospejo turške trume pred glavno mesto našega cesarstva ter ga začnó z vso silo oblegati. Dasiravno so krščanski vojaki vse turške naskoke hrabro odbijali, prišlo bi bilo mesto prej ali pozneje vendar Turkom v oblast. Toda ko je sila do vrha dokipela, prišla sta Ivan Sobieski in Karol Lotarinški stiskanemu mestu na pomoč. V zaupanju na priprošnjo device Marije je planila krščanska vojska dne 12. kimovca leta 1683. pred mestnim ozidjem nad mnogobrojnega sovražnika, in predno je solnce šlo za goro, bil je Turek slavno premagan in odgnan.

Dunaj je bil na radost vsega krščanskega sveta rešen, toda gorjé krajem, v ktere so dospeli ostanki razškropljene vojske! Povsod so zapuščali grozne sledove svoje brezusmiljenosti. Tudi Štajerska je morala takrat občutiti turško grozovitost.

29. Turki, izpred Dunaja pregnani, razlili so se na vse strani. Jedna četa je više Radgone vdrla prek meje ter

ropala in požigala, dokler niso pobili pri Kleku 300 Turčinov, ostale pa odpodili. V Ljutomer in okolico so pa prihruli Kruci, nezadovoljni Ogri, kterim so se ropaželjni Turčini pridružili, ter so napravili mnogo škode. Kamor so divjaki prišli, ropali so in žgali; ljudstvo je bežalo v hribe in hoste in se tam poskrilo. Vse, kar se je dalo odnesti, vzeli so s seboj; hrame, kleti in druga poslopja so pa razdejali in užgali. Takratni vikar pri Mali nedelji, Simon Pornat, zbral je potem svoje župljane ter jih peljal prek Mure proti Soboti in Tišini, kajti bilo se je bati, da Kruci zopet prihrujejo. Takrat jih ni bilo, pač pa leta 1685.

30. Omenjenega leta je planila ta druhal pri Veržeju na slovensko Štajersko. Ko si je bila okoli Sv. Križa po Murskem polju raznoterega blaga naropala in več hiš užgala, hotela je tako naglo, kakor je prišla, zopet črez Muro na Ogersko potegniti. A lastnik Braneka in ljutomerskega gradu, Tomaž baron Mauerburg, planil je z nekterimi pogumnimi možaki nad divjake, kterih je mnogo pobil, nektere pa ulovil. Med ujetimi je bil tudi petletni turški otrok, sinček Ibrahima, bivšega paše v Budi. Razkačen Kara Mustafa je dal namreč na svojem begu izpred Dunaja Ibrahima v Gjurovem grozovitno umoriti;[1] mati, neka Dinva iz Bude, pa je z majhnim otrokom ubežala z drugimi Turčini k Tököliju. Njegove trume so vzele malega Turčina s seboj na Štajersko, kjer je prišel v krščanske roke. Ta otrok je bil dne 8. rožnika leta 1687. pri Sv. Miklavžu v ljutomerskih goricah od tedanjega župnika Mihaela Žagarja slovesno krščen in je dobil ime France Karol.[2] Boter mu je bil Ivan Jožef baron Mauerburg, brat zgoraj omenjenega Tomaža, ki je o poletnem času večjidel pri svojem vinogradu v Zasavcu živel in tudi otroka odgojeval: Kaj je iz malega Turčina pozneje postalo, ni znano; njegov boter in odgojitelj je umrl dne 10. sušca leta 1719., 60 let star, in je v cerkvi minoritov na Ptuju pokopan.[3]

Vsled sijajnih zmag slavnega Evgena je Ogerska bila turškega jarma rešena, in tudi sosedne dežele so lahko prosteje dihale. Pa marsikteri slovenski sin je izdihnil na krvavih bojiščih daleč od domovine svojo dušo, drugi pa so vzdihovali v sužnosti, dokler se jim ni posrečilo se oprostiti.

[1] Dr. J. B. Weiss, Weltgeschichte, V., str. 925.
[2] Krstna knjiga župnije sv. Miklavža.
[3] Sim. Povoden, Beytrag ächter Notizen zu einer Kirchengeschichte (v rokopisu).

Tako se je godilo na pr. Serepcu Bolfenku, rojenemu Rušancu, ki je leta 1696. v Gradcu dovršil bogoslovje. Ker pa ga zaradi pomanjkanja stanovskih dohodkov („tituli mensae“) niso mogli v mašnika posvetiti, bil je še tistega leta vzet v vojake in je moral na vojsko. A nesreča je hotela, da so ga Turki ujeli in odpeljali s seboj. Sedem let je vzdihoval v sužnosti na Turškem, pa po storjeni obljubi k ruški materi božji srečno uide iz turške ječe in prinese dne 23. prosinca leta 1703. v hvaležni spomin turške okove v Ruše. S pomočjo župnika Štefana Jamnika in Bistričanov, ki mu zagotovijo preskrbljenje, bil je v mašnika posvečen. Dne 25. majnika leta 1704. je pel v Rušah prvo sv. mašo in ondi je pozneje tudi kaplanoval. Umrl je dne 4. malega travna leta 1711.[1]

Naša domovina bi lahko sladek mir uživala, ko bi se bilo na Ogre zanašati. Toda na Ogerskem je zaradi nekterih malenkostij iskra nezadovoljnosti še vedno tlela, francoski najemniki so jo pa tako dolgo podpihovali, dokler se ni vnela nova vstaja zoper cesarja. In ker se je oholi Madjar, zatajivši svoj krščanski značaj, iz sovraštva do cesarja bratil z najhujšim sovražnikom krščanstva, s krutim Turčinom, še doba trpljenja tudi za slovenski Štajer ni minila.

Z majhnim krdelom konjikov se je prikazal Rakoci, glava nezadovoljnih Ogrov, ko je bil srečno utekel iz ječe v Novem mestu, leta 1703. na ogerski meji, in mahoma so cele trope nezadovoljnežev vrele k njemu. Truma, pomešana s Turki, naraščala je od dneva do dneva in narastla do velikanske vojske. Z njo je Rakociju bilo lahko, cesarsko vojsko premagati in več trdnjavic užugati. In komaj se je to zgodilo, razlile so se mnogobrojne trume, jednako mogočni reki, kedar se ji struga stesni na vse strani, in pridivjale zopet na Štajersko. Tudi slovenski kraji med Muro in Dravo so morali vnovič čutiti besnost krščenih in nekrščenih Turkov, divjih Krucev. Blizu 30.000 ogerskih upornikov in plenaželjnih turških tolovajev je ropalo in požigalo pri Sali, Borovju, Fridbergu in v Dekanovcih, da, jedna truma teh divjakov je pod Karolijem priropala celó do Dunaja. Posrečilo se je sicer maršalu Sigbertu grofu Heisterju, premagati dvakrat (pri Rabi dne 13. mal. srpana in pri Tirnavi dne 26. grudna l. 1703.) Forgača, jednega vodjo upornih čet, ali grof ni teh zmag dalje porabil, in

[1] Ruška kronika.

tako sta ostali brez nasledkov. Razkropljene trume so se kmalu zopet zbrale ter so še drzneje ropale.

31. Dne 12. prosinca l. 1704. so uporniki, prebrodivši Muro, planili v Medjimurje, kjer so se v Čakovcu utaborili in od ondod na dve strani ropat hodili. Jedna četa je plenila ob Muri in je porazbijala do Ljutomera, druga je za Dravo prihrula v Središče.

V Ljutomeru so vdrli v cerkev sv. Janeza Krstnika in pobrali vse dragocenosti. Kaplan Matej Kos je moral z ormoškim frančiškanom použiti svete hostije, ktere so divjaki bili iz ciborija razsipali na oltar, kar je rad storil, da se le ni Najsvetejšemu še večja nečast godila. Kar v cerkvi ni imelo za roparje posebne vrednosti, to so razdejali, na kup znosili in sežgali. Župniku, Matiji Wiserju, ki se je bil v pivnico skril in od ondod dekanu v Radgono pisal, kako hudo se mu godi, vzeli so 300 gld. v gotovini, drugih stvarij so mu pa pobrali in uničili v vrednosti do 4351 gld. Tudi v trgu in po vesnicah so napravili mnogo škode; sem ter tja so hiše užgali in ljudi ubili.

Ravno tako divje je razsajala tudi druga četa, ki je bila dne 3. svečana prihrula v Središče. Z žuganjem, da bodo vse hiše v trgu užgali, ljudi pa pomorili, ako ne bodo z njimi držali in jim pomagali, prisilili so Kruci Središčane, da so šli z njimi. Roparska druhal je šla najprej v župnišče. Župnik Jernej Benger je moral divjakom dati 300 korcev zrnja in 14 polovnjakov vina, kar so v svoj tabor spravili. Komaj so bili farovž zapustili, hoče župnik s pohištvom in ostalim živežem odbežati v Ormož, pa roparji ga na cesti dohitijo, vzamejo mu vse in župnišče celó izropajo, slednjič pa ga še užgejo. Jednaka usoda je zadela tudi cerkev sv. Duha.

Iz Središča vihrajo Kruci v Ormož. Mesto je bilo sicer precej utrjeno, pa divjaki se ga kmalu polastijo. Tudi v grad vderejo. Grajščak Franc Anton Petthe je še o pravem času s svojo soprogo pobegnil v Ptuj, meneč, da Kruci zakopanega zaklada itak ne bodo našli. Pa Turki in poturčeni Kruci so v gradu vse premetali in tako dolgo iskali, dokler niso našli zazidanih denarjev in dragocenostij. Po sobah so vse razbili in uničili; najmanjša reč ni ostala nepoškodovana. Grajske hleve in „marof“ so užgali, iz pivnice pa 100 štrtinjakov vina odpeljali. Tudi v mestu so plenili, kar se je dalo, in pred odhodom užgali tri hiše.

Proti Ptuju si niso upali, toliko hujše pa so divjali po ljutomerskih goricah. Oropali in večjidel tudi užgali so ondi okoli 160 hramov, kletij in stiskalnic (preš). Ko so k Sv. Miklavžu prihruli, našli so cerkev zaprto, župnišče pa celó prazno, kajti župnik se je zaradi večje varnosti preselil k podružnici žalostne matere božje v Jeruzalemu. Kmalu vderejo v cerkev, poberejo, kar ima kako vrednost, razderejo in poškodujejo nektere oltarje, potem pa hrujejo proti Jeruzalemu. Ali v slovitem „Babjem klancu", ki je l. 1664. spravil ob življenje marsikterega Turčina, bila je tudi tem divjakom pogibeljna past nastavljena. Niso za grmovjem, kakor svoje dni na Turke, prežale s kropom in debelim kamenjem na nje junaške žene, pač pa viteški župnik od Sv. Miklavža, Martin Stariha, s svojimi župljani. Junaško je odbijal sovražnike in si po vsej pravici zaslužil ime: „Victoriosus" — premagalec.[1]

Mnogo prebivalcev iz Ljutomera, Ormoža, Velike nedelje in Središča je bilo odbežalo v Ptuj, Maribor, celó v starodavne Ruše ter je čakalo ondi, dokler ni roparska druhal odšla iz slovenskega Štajerja. V Rušah so bili tudi ormoški župnik Matija Žager, velikonedeljski nadžupnik Maksimilijan Krajner in miklavževski kaplan Jakob Kaprina. Dolgočasili so se ondi od pusta do cvetne nedelje in brez dvoma bi še bili dalje tamkaj ostali, ko bi jih nadžupnik v Strassgangu, Friderik baron Rechling, ne bil opozoril na njih dolžnost, da imajo kot pastirji biti pri svojih ovčicah, kajti „najemnik je, ki beži, kedar vidi volka priti".

Toliko rajši so se vrnili v svoje župnije, ker so slišali, da je bil Žiga grof Trautmannsdorf že dne 14. svečana pri Ljutomeru pobil in razkropil roparsko druhal. Kmalu potem sta prišla še hrvatski ban, general Balfy, in poveljnik gradú v Gradcu, Rabatta, na Ptuj. S svojimi trumami sta Kruce in Turke izpodila iz Medjimurja, in pri Razkrižju, kjer so si bili roparji prek Mure most napravili, bilo jih je mnogo ubitih, utopljenih in ujetih. Slednjič se je udal tudi grad Čakovec, v kterem so se Kruci najdalje branili.

32. Črez dve leti, na zadnji dan sušca l. 1706., vsiplje se zgoraj Radgone pri nemški Sv. Ani ta tolovajska, s Turki pomešana druhal v dveh oddelkih zopet na Štajersko ter vihra nad Štraden. Po vsej okolici se je razlegal divji krič,

[1] Gašp. Adležič, Diarium. Ta za domačo zgodovino zanimiv rokopis hrani deželni arhiv v Gradcu.

a zdaj se oglasijo štradenski zvonovi in kličejo na pomoč. Kmalu prihiti ljudstvo z raznovrstnim orožjem, in dekan, Matija Marko, gre s svojimi župljani nad razdivjano trumo in jo srečno odpodi. Potem plane za divjaki še neki školnik s precejšnjo trumo pogumnih možakov ter jih prežene prek meje na Ogersko. Pa koder so hodili, vzdigoval se je dim požganih hiš proti nebu.[1]

Da bi ta druhal, ki je leta 1707. štela 70.000 oboroženih mož, ne pridrla zopet prek Mure na Štajersko, postavili so tja močne straže.

33. Navzlic temu so prihruli ogerski uporniki l. 1708. zopet na Štajersko. Razsajali in ropali so najbolj okoli Fridberga, v Dekanovcih in v tamošnji okolici. Nektere čete so porazbijale tudi v ljutomerskih krajih ter divjale okoli Male nedelje in v sedanji tomaževski župniji. Tem se je ormoški grajščak, Franc Anton Petthe, s svojimi ljudmi v bran postavil, a bil je premagan, njegovi vojaki pa večjidel ubiti. Brez dvoma bi bila jednaka usoda tudi njega zadela, ko ne bi bil srečno odbežal v vinograde, kjer so mu njegovi podložniki ubranili in oteli življenje. V zahvalo za to je leta 1710. sporočil precej denarja, naj bi se ondi v čast sv. Tomažu postavila cerkev, kar se je tudi zgodilo l. 1717.[2]

Vsled Evgenove sijajne zmage pri Malpaquetu dne 11. kimovca leta 1709. zatonila je Francozom, glavnim pomočnikom Krucev, zvezda vojne sreče, zato je tudi Rakoci spoznal za dobro in potrebno, da se pogodi s cesarjem.

34. Pa predno so se uporne čete razšle, porazbijale so meseca kimovca leta 1710. še enkrat — zdaj, hvala Bogu, zadnjikrat — pod vodstvom grozovitega Adama Paloka na Štajerskem. Ropale in žgale so okoli Tirnave in Halbenrajna, ubile več kmetov na polju in odgnale s seboj veliko konj in nekaj ljudij. Prebivalci bi se bili divjakom kaj radi v bran postavili, pa niso imeli orožja.[3] Naposled so se uporniki razšli, Turki so se vrnili v domovino, in vstaj nezadovoljnih Ogrov ter napadov Krucev in Turkov na slovenski Štajer je bilo konec.

Po tem takem štejemo štiri in trideset turških navalov na slovenski Štajer, in sicer:

---

[1] Krempl, Dogodivšine, str. 192.
[2] Sim. Povoden, Beytrag ächter Notizen itd.
[3] Dr. R. Peinlich, Geschichte der Pest, II., str. 309.

1. L. 1396. so Turki po bitvi pri Nikopolju oplenili Ptuj in okolico.

2. L. 1418. so oblegali Radgono, pa nadvojvoda Ernest jih je premagal in odpodil.

3. L. 1469. so s Kranjskega planili proti Celju.

4. L. 1471. so razgrajali po Savinjski dolini in celjski okolici.

5. L. 1473. so, s Koroškega gredé, razgrajali pri Slovenjem gradcu, obedovali v Konjicah in plenili okoli Celja.

6. L. 1475. so pustošili po Ptujskem polju do Lembaha in pobili pri Brežicah krščansko trumo.

7. L. 1476. so divjali enkrat od Brežic črez Šmarije, Lemberg in Rogatec, drugikrat pa s Koroškega mimo Celja.

8. L. 1478. so hruli zopet s Koroškega mimo Celja.

9. L. 1479. so plenili okoli Ptuja in požgali Ljutomer; jedna tropa pa je iz Brežic mimo Celja priropala v Novi klošter.

10. L. 1480. so iz gornje Štajerske porazbijali do Radgone in s Koroškega prihruli v okolico slovenjegraško.

11. L. 1483. so razbijali okoli Ptuja in Laškega trga.

12. L. 1487. so užgali Laški trg in plenili po okolici.

13. L. 1492. je Jurij Herberstein naklestil Turke pri Celju.

14. L. 1493. je od Turkov imela trpeti okolica ptujska, pa tudi po Savinjski doljni so rogovilili.

15. L. 1494. so plenili od Save do Zajckloštra in od ondod proti Pilštajnu.

16. L. 1529. so po brezuspešnem napadu na Dunaj oblegali Maribor, požgali Slovensko Bistrico in Konjice in razgrajali okoli Celja.

17. L. 1530. so užgali Ljutomer in umorili prednika v Zajckloštru.

18. L. 1532. so rogovilili po Slovenskih goricah, oblegali zopet Maribor in požigajoč in ropajoč drli od Ptuja jedni nad Ormož, drugi črez Haloze v Vinico in Varaždin.

19. L. 1562. so Martolosi plenili v ljutomerski okolici.

20. L. 1583. so obiskali radgonsko okolico.

21. L. 1600. so ropali med Radgono in Cmurekom.

22. L. 1602. so porazbijali do Radgone.

23. L. 1603. so razgrajali od Radgone do Cmureka.

24. L. 1605. so ropali in žgali po slovenskih krajih med Muro in Dravo.

25. L. 1640. so pustošili v ljutomerski okolici ter med Radgono in Cmurekom.

26. L. 1655. so plenili v radgonski okolici.

27. L. 1664. po bitvi pri Sv. Gothardu je jeden oddelek turške vojske dospel v ljutomerske gorice in je bil v „Babjem klancu“ potolčen.

28. L. 1681. so obiskali radgonsko okolico in požgali več vasij.

29. L. 1683. rogovilijo Kruci in Turki v Ljutomeru in okoli Radgone.

30. L. 1685. obiščejo ti divjaki Mursko polje.

31. L. 1704. razgrajajo v Ljutomerú, Središču in Ormožu.

32. L. 1706. plenijo zgoraj Radgone in v Kleku.

33. L. 1708. ropajo okoli Male nedelje in premagajo ormoškega grajščaka.

34. L. 1710. rogovilijo okoli Halbenrajna in Tirnave.

Pri tolikih in tako silnih navalih se pač ni čuditi, da smo Slovenci v napredku in omiki za drugimi narodi zaostali, in zeló nehvaležno je, ako nam kdo to očita. Ko so si oni zidali cerkve, gojili vednosti, književnost in omiko, ko so cvetela njih mesta, napredovala kupčija in obrtnost, stal je ubogi Slovenec z orožjem v roki na straži, in varujoč svoje imetje, domovino, pa tudi druge dežele vedno pretečega sovražnika, bojeval se je slovenski sin s krutim Turčinom. In zato, da je narod slovenski toliko stoletij odbijal turško silo in zadrževal pogubonosne valove, ki so pretili zaliti vso Evropo in ugonobiti krščanstvo in omiko, ni prejel nobenega plačila in priznanja, tako da se tudi tu potrjuje resnica znanega pregovora: nehvaležnost je plačilo sveta.

Pogreb na morju.

Povest. — Spisal Frid. Kavčič.

„Bil sem še drugi krmilar;“ tako mi je pripovedoval nekoč moj zagoreli znanec, sivolasi starec, pomorski kapitan Druškovič, pravi vzor vrlega isterskega pomorščaka in zlata, gostoljubna duša slovanska.

Preplul je bil, rekel bi, vsa morja in poznal skoro vesoljni svet. Držal se je gledé tega stare isterske prislovice: „S čistim čelom in prostim očesom se more priti prek sveta“.

Seznanil sem se bil s tem vrlim starinom leta 1880. blizu Poreča, pravega morskega gnezda v Istri, ki meji plodno cvetoče polje. Mestice ima dobro luko, ktero varuje želen otok prehudih morskih navalov in presilne burje. In tam na bregu si je bil postavil moj znanec lično hišico, da na obalah omiljenega mu Jadranskega morja, ktero je ljubil iz vse blage svoje duše, preživi ostale svoje dni, ktere mu je določil ljubi Bog.

Z ljubeznivim gospodarjem sva sedela pod senčnato smokvo na leseni klopi. Krvava zarja je rudečila zahodnje nebo, pojemajoč spomin za solncem, ki je šlo za božjo milost. Nad nama se je vzpenjalo vedro, modro nebo. Vročina je pojemala; odganjal jo je hladen vetrič, ki je lahno šumel po zelenih listih smokvinih ter se nagajivo poigraval z valovjem sinjega morja. Krasen spomin minulih dnij! Sedaj namreč, ko pišem to, tudi že mojemu znancu zeleni in rujavi mah porašča gomilo. Za zadnje svoje počivališče, kterega kiti železni križ, volil si je kotiček na obali, da mu tudi po smrti valovi Jadranskega morja pluskajo ob skalnati grob, in da mu buči okoli gomile ljuta burja, ona burja, ki mu je bila v trudapolnem življenju najslajša godba, največja slast.

„Naša ladija je bila lična isterska jadralnica, z imenom Adrija,“ pričel je tedaj stari kapitan svojo povest, ktero podajem tu častitim čitateljem.

„Naložili smo jo bili z bombaževino za Kapstadt v Afriki. Od ondod smo bili namenjeni v Melburne v južni Avstraliji in končno v Callao v Ameriki.

Blagor majki, ki je rodila našega kapitana Babiča. „Starec“, le tako smo ga pomorščaki sploh nazivali na kratko, bil je, kakor velimo mi, zlata duša, in mornar, oj mornar, veruj mi in moji veri, takega ne najdeš z lepa!“ Spomnivši se svojega dičnega poveljnika, zaigra mu solza v očeh. Toda takoj tudi z rokavom potegne prek očij, da bi prikril svoj čut, ter nadaljuje ginjen:

„Babičevo prijazno in moško vedenje je očaralo vsakega, kojemu je bila prilika občevati z njim, naj si je bil potem to pomorski častnik, tuj konzul, ali priprost delavec. Babič je bil vedno isti izvrstni mož. Če si ga le pogledal,

na mah si ti je osvojil srce, in Boga mi, šel bi bil za njim i v ogenj i v vodo.

Taki kapitani so le redko sejani, in to je tudi dobro znalo naše moštvo, obstoječe iz deset krepkih isterskih mornarjev in dveh dečkov. Ni ti ga na svetu človeka, ki bi ti hvaležneje pripoznaval, ako z njim ravnaš človeški, kakor je mornar. Zato je bilo veselje videti, kako točno je šlo delo na ladiji izpod rok.

Zarés, nisem je našel nikjer, ne slej, ne prej, take posadke, kakoršno je takrat imela „Adrija". Saj znaš, da blago gre za gospodarjem in ovce za ovčarjem.

Neki torek popoldne smo zapustili luko, da naložimo blago v Trstu. Kakor vselej, predno smo se vkrcali, šel sem i takrat v domačo cerkvico, kjer so me krstili, pomolil očenaš za srečen pot in, stopivši potem na ladijin krov, dejal: „Da bi Adrija sretna bila od svih četiri strana i peta z nebes!"

Imeli smo v „krmu vetar", kajti vprl se je z neznansko močjo v naša razpeta jadra ter gnal „Adrijo" s tako silo po valovih, da je bilo veselje. Celih 14 dnij je trajala ta vremenska ugodnost. Zrak je bil prozoren in svež, a morje še modrejše kakor navadno. Imeli smo tisto srečno vreme, ktero nazivljemo mornarji „babje vreme". Tudi najstrahopetnejša ženska se z veseljem vozi tak čas po morju, a ženska na krovu, to ti je zlo!

Nekega jutra pa, po preteku dveh tednov je nastal hud nasproten veter, živo srebro je padlo v cevi kar na hip, vihar je vzdigoval velikanske sive valove ter kopičil temne oblake na nebu.

Solnce je bilo ob vso svojo moč; dozdevalo se ti je kot temnorudeča, obnemogla svetilka, brez moči, brez gorkote. Silno nam je vihar oviral vožnjo, in naša „Adrija" je plesala po morju kakor orehova lupina, zdaj vrhu silnega vala, zdaj v dolini med dvema še večjima, ki sta jo hotela pogoltniti.

Neprenehoma pa so pršele slane morske pene črez krov ter močile mornarje, ki so z nečloveško močjo povijali razpeta jadra ter jih pritrjevali k jamboru, da bi se veter ne mogel nadalje vpirati vanje, ter zlagali debele vrvi v ogromne svitke. Ob tretji uri popoldne se je stemnilo tako zeló, kakor da je po noči.

Po jamborih je pokalo in stokalo, da te je bilo groza. Jedino najspodnjejša jadra so še bila razpeta, zdajci se vpre

tudi vánje burja s tako silo, da jih raztrga na tisoč koscev, ki so kakor metulji plahotali na vse kraje.

Oj mili Bože, vsi smo kakor rosa na travi, čul sem siko in teko, kakor nikdar tako.

Adrija je imela poln trebuh bombaževine, zató je bila jako težka, in dasi izvrstna jadralnica, bila je v tej strašanski nevihti vendar le jako okorna. Z vso močjo se je branila proti razburkanim valovom, ki so jo preplavljali neprenehoma, a navzlic tej junaški branitvi je bila več pod vodo, kakor na morskem površju. To je trajalo tri dni in tri noči, četrti dan pa je polagoma polegel vihar, morje se je pomirilo počasi, in četrto noč je priplula luna na vedro nebo ter čarobno zrla v tiho morje, ki se je dobrohotno igralo z malimi in velikimi valovi, da so pljuskali ob ladijo. O viharju ni bilo niti sledú, in nastala je najkrasnejša nebeška noč.

Bilo je v četrtek, opravljal sem takrat od druge do osme ure stražo. Splezal sem po konopni lestvici kvišku, da pogledam prek širnega morja — v istem trenutku pa priplava kakor goreča krogla kraljica nebá, solnce žarko na vzhodnjem nebu.

Dolg, srebrn, tresoč pas se je lesketal po morju, a na skrajni meji tega traka je zapazilo moje oko belo pičico.

Ni človek, duh sveti, pravim ter grem v čumnato po daljnogled. Skoro opazim, da je bela pičica — ladija. Počakal sem nekoliko ter zopet pogledal tja. Sedaj opazim, da ladija nima razpetih jader. To se mi je pri tem ugodnem vremenu videlo zeló sumljivo.

Med tem pride naš „starec“ na krov. Jaz mu javim, kaj sem bil opazil. Vzel je daljnogled, nameril ga proti beli piki na morju, gledal, gledal dolgo in pazljivo, potem pa dejal: „Ladija je, in v nevarnosti! Krmilar, vi imate bistrejše oči, ne vidite li nikakega prapora na ladiji?“

„Oj kapitane, od prapora nima ni krka, ni rka!“

„Pomoči jim moramo!“

Brzo pozovem dva mornarja, ki sta bila v službi, da nategnemo še jedno jadro. Skoro se jame ladija hitreje pomikati proti oni beli piki. Kmalu zagledamo ladijo na svoje oči. Bila je to majhna barka kakih 800 ton brez jader. Najbrž jih je bil potrgal ravnokar prestali vihar. Jeden jambor je bil odlomljen; niti ni bilo videti krmila, niti pomočnih čolnov, ki visé vsaki ladiji nad krovom. Ladija je bila nad polovico trebuha v vodi, iz česar sem sklepal,

da se je razsedla. Na srednjem jamboru je visel kos razcapanega švedskega prapora. Bil je obrnjen nizdol, kar pomenja mornarjem, da je dotična ladija v nevarnosti.

Pozabil ne bodem nikdar, kako mi je bilo tesno pri srcu, zagledavši ta razcapani, na jamboru pribiti, na pomoč kličoči kosec švedskega prapora.

Naša ladija se je približala tuji ladiji. Vsi smo se zbrali na krovu ter gledali, ne zapazimo li kaj živega na ladiji.

A ganilo se ni nič, niti človek, niti žival. Tuja ladija se ni premikala, nego stala je mirno v vodi. Le tu pa tam se je zagugala po strani, pokazavši nam svoj mokri, lesketajoči se trebuh.

„Ladija je zapuščena," pravim kapitanu.

„Istina," odgovori mi. „Danes je krasno jutro, časa dovolj. — Krmilar, vi bodete preiskali to ladijo."

Odpeli smo pomočni čoln in ga spustili v morje. Trije krepki mornarji so poprijeli vesla ter me peljali k zapuščenemu „Švedu".

Dva sta z menoj vred splezala na krov, dočim je čakal tretji v čolnu na nas. Postali smo nekaj hipov ter se ozirali na okrog.

Krov je bil zapuščen in zanemarjen; nekoliko vrvij, desk in cap je ležalo raztresenih po njem.

Pritisnil sem obe roki k ustom ter zavpil: „Je li kdo tu na ladiji?"

Nikakega odgovora. Čuli smo le jedino, kako je pljuskalo valovje ob ladijin trebuh.

„Tu ni žive duše; nič se ne gane, krmilar!" dejal je jeden mornarjev.

„Prazna krsta ne more biti bolj zapuščena, kakor je le-ta ladija."

Stopil sem na stopnice, ki vodijo v ladijo, ter pogledal v notrino.

Sredi nje je stala dolga miza. Ob jedni steni je bila pribita lesena klop, a ob drugi je stal podolgast zaboj.

Na ladiji je bilo pet ali šest malih čumnat. Vstopili smo, kajti pogledati sem hotel, ali ne najdem kakih listin, ki nam povedó, odkod in kam je bila namenjena ladija.

Pa bili smo jedva vstopili, začujem iz čumnate zamolkel, tanek glas.

„Hola!" zakričal je jeden mornarjev, „ljudje so zapustili ladijo, a mačka je ostala tu."

„To ni mačka, mačka ne mijavka tako,“ meni drugi mornar.

Takoj sem vedel, da je to otročji glas, ter hipoma tekel v čumnato, odkoder je prihajal. Ženska obleka je ležala tu razmetana po tleh. Opazil sem tudi razbito steklenico, iz kakoršne dajejo piti majhnim otrokom.

Ko se mi oči privadijo teme, strmeč zagledam v čumnati žensko, ki je ležala na klopi in se z desnico oklepala otroka, devet ali deset mesecev starega.

Še le ko smo prižgali svetilko in ženski posvetili v obraz ter jo pretipali, prepričali smo se, da je — mrtva, in da je njeno truplo ledeno-mrzlo in trdo.

Bilo ji je kakih 25 let. Krasni zlati lasje so ji viseli razmršeni po ramah; lepi obraz je bil bel, kakor da je iz malca.

Dete je bilo še prèslabotno, da bi se bilo samo dvignilo kvišku; ležalo je v materinem naročju ter kričalo, a glas mu je bil že jako oslabel.

Vzel sem dete in videl, da je bilo do kože premočeno in premrlo. Tudi obleka uboge mrtve matere je bila premočena do cela. Sodil sem, da so silni valovi na krovu prisilili ženo, da je iskala zavetja v čumnati, a tu jo je presenetila smrt.

Mornarja sta se prepirala in ugibala, kako sta neki na ladiji ostali samo dve človeški bitji.

„Kdo neki je bila ta mlada ženska?“

Zatrjeval sem jima, da ostajajo pri nezgodah na morju premnogokrat posameznosti na veke prikrite ljudem.

Revica je bila morda žena kapitanova, ki je ponesrečil v nevihti, ali je pa ponesrečilo vse moštvo, baveč se s poskusom, da bi spustilo v morje rešilne čolne.

Kdo ve, kako se je pripetila ta nesreča? Brezdvomno je bila mati mrtva, otročiček pa živ.

Naša sveta dolžnost je bila, da se usmilimo malega črviča.

Podal sem otroka — bil je deček — mornarju, slekel si suknjo in malega najdenca zavil v njo.

Tresel se je, kakor šiba na vodi, ter kričal neprenehoma.

Preiskali smo potem v naglici ostale čumnate, a našli nismo nikjer kaj značilnega.

Ugibali smo še hip, naj li vzamemo truplo mrtve žene

s seboj na krov „Adrije“, da jo pokopljemo po krščanskem mornarskem običaju.

„Pri moji veri,“ rečem svojima spremljevalcema, „ladija, na kteri stojimo, je po pravici in resnici rakev te uboge matere. Le poglejta jo, kakšna je. Najmanjši vetrič jo prekucne, da se pogrezne na dno morja.“

Vzel sem zopet v naročaj malega kričača. Še enkrat se ozrem na mrtvo ženo, in istodobno mi privre iz globočine srca kratka iskrena molitvica iz davne otročje dobe.

„Ni dolgo tega, da si še dihala in si obupno in ljubeče pritiskala svojega ljubljenčka na ubogo srce, kajti tvoje dete še živi, a ti nepoznana, tuja žena, izdihnila si svojo dušo sredi širnega morja, daleč, daleč od mile domovine. Bog ti daj večni mir in pokoj!“

Zdelo se mi je, kakor bi se mi hotela zahvaliti, kakor da bi vedela, da se je krščanski človek usmilil njene zapuščene sirote.

Zasedli smo zopet svoj čoln ter odrinili proti „Adriji“.

„Kaj ste nam pa prinesli tu, krmilar?“ vprašal je vrli naš kapitan, zagledavši mojo zvito suknjo, culici podobno.

„Otroka,“ odgovorim mu in razgrnem suknjo, da mu je videl obrazek.

„Oj, oj, otroka? Le brzo na „Adrijo“ z njim!

Vse moštvo je hitelo na kraj, kjer sem bil prvemu krmilarju pomolil siroto na krov. Vse je hotelo videti najdenčka.

Splezavši na krov, vzamem otroka ter ga ponesem kapitanu.

Ko mu pokažem črvička, odkrije se mu, kakor da bi mu hotel s tem skazati velespoštovanje in sočutje do neskončne nesreče, ki je zadela ubogega najdenčka na sredini morja.

Oči, ki so bile vprte v siroto, napolnile so se mu s solzami.

„In mati mu leži mrtva tam na švedski ladiji?“ vprašal je z žalostnim glasom.

Bog jo je vzel k sebi v nebesa.

„Znate li streči takemu malemu otroku?“

„Sicer imam sam dvoje otrok domá,“ odgovorim mu, „toda bil sem, ko sta bila še majhna, ves čas na morju, da res ne vem, kako ju je vzgojevala moja žena. To pa vem, da ga moram preobleči in nemudoma nasititi.“

„Dobro, krmilar, le pojdite v svojo čumnato z detetom, le precej idite!“

„Vrlo mu postrezite, čuvajte ga dobro in ne brigajte se za druge stvari, dokler ga ne pomirite. Vašo službo bodem opravljal ta čas jaz.“

Šel sem torej v svojo čumnato in poklical kuharja, da mi pomore sleči dojenčka.

Bal sem se, da s svojimi žuljavimi prsti ne opraskam malega nežnega bitja, a kuhar tudi ni imel dosti finejših prstov.

Najdenček je pa pri tem opravilu kričal, kakor da bi ga drli.

Prevéril sem se bil, da midva s kuharjem le nisva za takov posel.

„To je križ s takimi otroki,“ pravim, a kuhar me pomiri, rekoč: „Dečko kriči le, ker ima zdrava pljuča, če bi ne vpil, bilo bi to povsem nenaravno.“

„Je li to tudi res, kuhar?“ vprašam ga.

„Res, res, domá sem sam pustil prav takega neposajenca.“

Sedaj sva bila izlupila dečka iz premočenih plenic in odej. Zavijem ga v jedno svojih srajc, ki je bila dovolj mehka in gorka; kuhar je pa skočil v kuhinjo, da mu pogreje zgoščenega mleka.

Med tem stopi kapitan v mojo čumnato.

Sedel sem na zaboju ter držal najdenčka, ki se je bil nekoliko pomiril, kaj nerodno na kolenih.

Kapitan se pripogne k detetu.

„Pomozi ti Bog, ubogo revče. Kaj menite, koliko je pač staro.“

„Še leto ne.“

„Še leto ne?“ ponovi kapitan. „Kako čudovita so pota usode! To malo nežno bitje jedino še živi, dočim so krepko posadko švedske ladije požrli morski valovi.“

Kuhar prinese mleka in žlico.

Jel sem pitati dečka.

Brcal pa je in z glavo majal, da sem mu izlival mleko namesto v usta v nos in ušesa. Vpil je pa, kakor da bi ga drl na meh.

„Dajte ga meni,“ pravi kuhar.

In res, bil je mnogo spretnejši od mene, kajti posrečilo se mu je v veliko zadoščenje kapitanu, ki je med vrati stoječ opazoval najino početje, da je nasitil dečka.

Kmalu je zaspalo dete, in položil sem ga na svojo postelj.

Ker je bil tolikanj povoljen začetek, nismo več dvomili, da bode uspeval najdenček. Dečko nas je vse kratkočasil, posebno pa mene.

Pogostoma sem ga moral umivati, preoblačiti in previjati v plenice.

Tisti nas, ki je služboval ob noč, moral ga je po noči zalivati s toplim mlekom.

Na ta način se nas je privadil vseh, in kaj radi smo ga imeli, kajti bil je res izredno lepo in pridno dete.

Ko sem ga preoblačil ter se igral z njim, spominjal sem se svojega doma, žene in svoje dece.

Sprva je imel le ono krilo, v kterem smo ga našli.

Naš kapitan je torej pozval mornarja, ki se je umel na šivanko in škarje, ter mu zaukazal, da mora iz njegovega najboljšega in najmehkejšega perila po kuharjevem navodu prikrojiti malemu poniglavčku potrebno obleko.

Vsakdo od nas mu je daroval nekaj perila. Res smo ga ljubili vsi.

Če je bilo vreme ugodno, prinesel sem ga na krov ter ga položil na jadra ali na razpeti prapor, da se je gugal ter z ročicami in nožicami radostno bíl okoli sebe.

Življenje na ladiji, naše mišljenje, naš čut — vse se je predrugačilo, dà, zboljšalo se, odkar smo imeli najdenčka na krovu.

Vsak hip se je zmuznil jeden ali drugi mornarjev k dečku, kedar je ležal na krovu, da ga nekoliko poneguje.

Vidiš, predragi prijatelj, kako napačno nas sodi svet!

Razvpiti smo mornarji kot odurni suroveži. Res je, da smo precej grčavi in robati v občevanju, in v besedi nismo Bog zna kako izbirčni, a to se ne dá tajiti — srce, ki vlada vsemu telesu, to je dobro, dasi v raskavem okviru, prav tako, kakor ti je sladko jedro v grenki zeleni orehovi lupini.

Kaj je človek brez srca, dasi se mu klanjajo vse vede in sleparski ljudje? Nič, slabejši je od neumne živine!

Ni li veliki mornar in ribič Kristus sam učil: „Mir vam bodi,“ ter: „Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe.“ — A koliko jih je med zemljani, ki živé po besedah tega zveličarjevega nauka?!

Nekega dne, ko sem vstal in pogledal našega rejenca, ležal je nenavadno tiho in mirno. Kar na enkrat ga jame

zvijati krč. Prestrašil sem se, položil si ga na kolena, a kmalu si opomore.

Pomirjen ga položim na postelj ter hitim na delo, kajti bil sem v službi tedaj.

Kaki dve uri sem delal na krovu, ko pride kuhar po stopnicah počasi gor na krov.

„Krmilar,“ pravi tiho in resno, — „Orvar“[1] — tako smo imenovali dečka, krstivši ga v sili, prepričani, da je švedskega rodú.

„Orvar je odpotoval k svoji materi.“

„Kaj, kaj pravite?!“

„Naš mili Orvar je mrtev!“

Planil sem dol v svojo čumnato. Kapitan Babič je stal pred mrličkom. Toliko da se nisem zgrudil na tla. Ne verujem, da ga je lastna mu mati bolj iskreno ljubila od mene.

Umrl je, kakor oni krasni indijski ptički, ktere negujejo, pitajo, ktere božajo, a ki navzlic vsej ljubavi zaradi mrzlega vremena poginejo na mestu.

Mladi Orvar pa je bil neumrjoče bitje, človek kakor mi, ljubi ubogi otročiček, kterega smo oteli mrzlega morskega groba, v kteri ga je hotela potegniti za seboj mrtva mati!

„Da, mrtev je,“ pravi kapitan. „Božja volja je to! Vsi smo storili svojo dolžnost.“

„Misliti si moramo,“ reče kuhar, „da si ga je poželela mati.“

„Dobro si povedal kuhar, in Bog jo je uslišal,“ odgovori kapitan.

Prihodnji dan sem bil tako pobit, da se nisem kar nič udeleževal priprav za pogreb.

Krojač je sešil mrtvemu otročiču majhno vrečico iz belega platna, roke so mu bili sklenili, pogladili mu redke lasce ter ga oblekli v novo obleko, ktero mu je bil podaril kapitan.

Predno je krojač vrečo zašil, prišli so vsi mornarji, da se poslové od svojega ljubljenca. Ležal je v kapitanovi čumnati. Mornar za mornarjem se je spoštljivo bližal mrtvaškemu odru, klobuk držeč pod pazuho, in noben ni odšel prej, nego je, prekrižavši se, poljubil v bledo lice malega našega Orvara.

---

[1] Švedsko krstno ime.

Pokopali smo ga tretji dan ob osmi uri zjutraj po mornarskem obredu.

Zlati solnčni žarki so kakor v slovo obsevali majhno. z železnimi kroglami obteženo vrečico na deski, ktero sta držala mornarja ob ladijinem robu.

Ko pogledam majhno vrečico, potem pa velikanski veličastni grob — morje, gane me do solzá to gorostasno nasprotje.

Kapitan je čital mrtvaške molitve, zlato obrezana knjiga se je lesketala v solnčnem svitu.

Mornarji so klečali odkriti okoli vrečice, tu pa tam potegne njih kdo z rokavom prek zarujavelega obraza, a kuhar je pa jokal kar na glas.

Kapitan izpregovori besede: „Vzemi zemlja, kar je tvojega!“

To je znamenje, da mornarja nagneta desko, na kteri leži vrečica.

Nekoliko vzdihov iz srčnih globin — in vrečica je zdrknila v morje, kakor snežena zvezdica, ter izginila v valovih.

Spanje in sanje.

Poljudna razprava. — Spisal I. Štrukelj.

„Uže ležim . . . Kak' dobro se mi zdi,
Da je končan težavni dan in trudni,
Da morem se v tihoti brez skrbi
Do jutra zibat' v sanjah lepšega življenja
In v domišljiji nov ustvariti si svet!“
Iz ruskega *J. Vesnin*.

Okroglo tretjino svojega življenja prespimo in precejšnji del te dobe tudi presanjamo; zato menda ne bo odveč, ako enkrat malo bolj natanko premišljujemo o tem oddelku svojega bivanja na zemlji. Prav za prav je nevarno govoriti o spanju in sanjah. Zgodi se namreč človeku čisto lahko, da se naveliča in vse popusti — in vsa stvar na takov način zaspi. Mogoče je tudi, da začne v teku svojega spisa (ako se namreč le pregloboko vtopi v svoje pripovedovanje) pisati, kakor bi sanjal. Nevarnost je

še posebno vsled tega velika, ker je snovi toliko, da jo je težko, težko pošteno urediti. Ako pa v slovstvenem sestavku ni pravega reda, oponašajo bralci kaj radi pisatelju, „da se mu je samo nekaj sanjalo", „da je to pisal, ko je bil najbolj zaspan" itd.

Toda zaspanost in sanjarije v kraj, kajti zdaj je treba govoriti o spanju in sanjah. Najpoprej poudarjamo, da je spanje nekaj splošnega: vse namreč spi (seveda ne vedno!). Sama mati priroda ne more delovati brez prenehanja, in zato si odpočije o zimskem času. Z belo, tanšo ali debelejšo sneženo odejo se pokrije ter spava nekaj mesecev. Potem pa je zopet sposobna za svoj posel; zelena setev na pomladnjem polju, neštevna množica cvetlic po travnikih nam to izpričuje zadostno. Nežne cvetke, kakor majhni otroci, potrebujejo tudi mnogo spanja. Ob solnčnem zahodu že kimajoč pobesijo glavice, in še le jutranje solnce jih vzdrami iz sladkih sanj. Gotovo so se jim namreč sanjale samo lepe stvari, kajti veselo je zjutraj njih lice — vsaj pesniki bi smeli tako reči. Da spé vse živali rade in vsako noč, ako nimajo navade po dnevu naspati se, umevno je samo ob sebi. Omeniti bi bilo potreba morda samo to, da imajo pri tem svoje posebnosti; na pr. konj počiva stojé, zajec z odprtimi očmi, perotnina vtakne glavo pod peroti, netopir se obesi na noge, glavo pa obrne proti tlom. Ali se živalim sanja ali ne, tega nam same ne morejo povedati; ako pa natanko premislimo, zdi se nam verjetno, da one ne poznajo sanj. Toda saj jim jih tudi ni treba, ker nimajo denarja, da bi stavile v loterijo! — In kako bi na pr. vol, ki ga na vse zgodaj vprežejo, premišljal o svojih sanjah? Nekteri pa trdijo, da se živalim sanja, no seveda po svoje. A ne samo za vsakdanje potrebe si privoščijo živali spanja, temveč po cele zime uživajo to prijetnost v živalskem zimskem spanju. Kako si poiščejo v zavetje votlo drevo, skrivno luknjo, pripravno duplino in si z listjem ali slamo posteljejo ter več mesecev prebijejo brez jedi in brez pijače, to je tudi vsem znano. Saj tako delajo pri nas medvedje, jazbeci, ježi, kače, žabe itd. V vročih deželah živé pa živali, ki spé poletno spanje, česar nemara ni še vsakdo vedel. Prevroče jim je, zato se zarijejo o najhujši vročini v blato ob bregovih vodá, kakor na pr. krokodili in nektere kače.

A tukaj ne mislimo raziskovati niti spanja v prirodi, niti živalskega, ampak naš namen je, seznaniti se bolj na-

tanko s človeškim spanjem in človeškimi sanjami — to nas najbolj zanima, ker je del našega lastnega življenja. Neki slaven angleški pesnik piše tó-le: „Spanje je najredilnejša jed pri pojedini človeškega življenja.“ In po pravici piše tako. Kajti človeku je spanje jednako potrebno, kakor jed in pijača, dà, še bolj. Brez jedi se že še prestane nekaj časa; no saj se nekteri dandanes postijo za stavo tako dolgo, da se več ne morejo. Brez spanja pa ni mogoče prebiti veliko dnij. Narava zahteva namreč „svoje“, spati se mora. Ako se sam ne boš hotel vleči, omagalo te bode kar med delom. Delo namreč, bodi si tako ali inako, použije naše moči, in treba jih je nadomestiti. Tega pa nihče ne opravi boljše kakor spanje. Sanje seveda niso tako neizogibno potrebne in koristne za človeško življenje, a so neki v sorodu s spanjem ter ga vsled tega rade spremljajo.

Spanje ni vsako jednako. Včasi je trdo, mirno, včasi pa je slabo, hudo, nemirno. Navadno delé spanje v globoko ali popolno. kedar se spečemu nič ne sanja, in v nepopolno, ali v spanje s sanjami. No, ker se navadno tako dogaja, da najprej zaspimo in se nam še le potem začne sanjati, dajmo tudi mi govoriti najprvo o spanju v ožjem pomenu besede in potem o sanjah.

I.

Zaspi in spi se večinoma lahko. Razložiti pa, kako se zgodi, da človek neha vedeti, kaj se godi okrog njega, da „ne vidi nič, ne sliši nič, kot bil bi mrtva stvar“ — vse to razločno povedati in za trditve navesti tehtnih dokazov, to dela človeku preglavice. Pa bi si še vzel za vzgled kako znano osebo: toda kaj, ko so ljudje tako raznovrstnih navad, ako jih opazujemo pri zaspanju ali v spanju samem. Ta pravi, da takoj zaspi, ako je le vse tiho in mirno v njegovi okolici; oni ne zatisne drugače očesa, kakor da se je obrnil na levo stran, in da je ves sključen v klopčič. Tretji nasprotno se mora pred spanjem vleči na levo in noge stegniti. Pa je zopet kteri, hoteč, da mu je glava zakrita z odejo, dočim je to njegovemu sosedu najglavnejši zadržek spanja Pogoj urnega zaspanja je pri mnogih tema, tovariša bi pa luč prav nič ne motila. Nekterih ljudij se takoj spanec loti, da se le vležejo, drugi pa morajo šteti in šteti do sto in še dalje, dokler znajo, a spanja vendar ni. Otrok zaspi. če ga zibljejo in mu pojó: „Aja, tutu, aja, tutu“. Neka vrsta ljudij se najlažje zaziblje v spanje med cerkve-

nim govorom, nekteri pa na vozu, če se peljejo. Znani so možički, ki ga morajo dobiti nekoliko pod kapo, da niso — kakor sami pravijo — vso ljubo noč brez počitka in potrebnega spanja.

Ali opazujmo ljudi med spanjem. Hlapec leže zvečer in se vzbudi zjutraj v ravno tisti leži, še obrnil se ni; pastir pa skoro ne vé, kje je, ker je prestavil po noči glavo na mesto, kjer je imel zvečer noge. Gospodinja spi tiho, da bi se slišala miška teči; dekla smrči in hrope kakor kovaški meh. Hišni gospodar pa govori vso noč, dasiravno je po dnevu jako redkobeseden. Zdaj pa določi, če moreš, pravilo, na kak način se zaspi, in kako se spi! Toda morda bomo spoznali na sebi, česar na drugih ne moremo. „Trdno sem sklenil paziti, kako bom zaspal," poskušal je že marsikdo, „toda kaj je pomagalo. Zaspal sem, pa kako, tega ne vem, ker je prišlo tako naglo. Uprav pri tem sem bil, da bi bil izgubil zavest — dalje pa ne vem." Tako le je torej z opazovanjem. Kdor ne verjame, prepriča naj se sam. Tudi debele, učene knjige, v kterih bi vendar morala biti po navadni človeški sodbi vsakoršna razlaga, ne vedó povedati drugega, kakor: „Veda do dandanes ni mogla razložiti bistva spanja in sanj." Res, da je stvar pojasnjena jedernato in kratko, toda ukaželjen človek s tem odgovorom vendar ni popolnoma zadovoljen. Čudno je res to! Nihče ne vé, kaj je prav za prav spanje, kaj je pravi vzrok, da zaspimo, kaj se zgodi človeku v trenutku zaspanja; in vendar ni nikoli noben v zadregi, kako naj zaspi. Otrok, ki ne zna niti govoriti, niti hoditi, sploh ničesar, pa navzlic temu prav pošteno spi. Vsake stvari se mora dete naučiti, še žlice ne zna pravilno držati, spati pa še niso nikogar učili.

Govoriti moremo pri spanju z gotovostjo samo o tem, kar opazujemo na človeku, kedar prične spati, kako nadaljuje spanje, in kako se vzbudi. Spanje se napoveduje z zaspanostjo. (Naj se vsakdo zamisli v oni čas in oni prostor, kjer ga zaspanost najrajši napada, potem bode lažje umel sledeči popis.) Zaspanost se nas kaj rada poloti, če se trudni malo vsedemo, in se kaže v tem, da naše delovanje pojenjuje biti tako določno in krepko, kakor tedaj, ko še nismo bili zaspani. Drugače urno pogledamo skoz okno, če gre kdo mimo; kedar pa dremljemo, ne zmenimo se za nikogar. Misli se nam vrsté hitro druga za drugo, toda prosto, kakor hočejo same; nobena nam ni ljuba, nobene ne obdržimo v svojem spominu. Po dnevu smo pa vendar

natanko preudarili in premislili, kaj bi se sejalo na tej njivi, kaj na oni itd. Učinki, ktere napravljajo na naše čute svetloba, barve, godba itd., ne zanimajo nas mnogo, ali so nam kar naravnost zoperni, nadležni. Prej smo se radi pogovarjali, zdaj nas pa zjezi vsako vprašanje. Na poł odprte oči (toda še bolj jim ugaja, da so zaprte) vidijo sicer različne stvari, a mi nočemo, skoro ne moremo premišljevati o tem, kar gledamo; neobčutni postanemo polagoma za ves svet. Nekako trudni smo, dejal bi, bolni in slabi, da se komaj gibljemo, akoravno se poprej nismo posebno trudili. Najmanjše premikanje in najlažje delo, recimo: uro naviti, nam je v takem trenutku težavno in malo da ne nemogoče. Jedino, kar še storimo, je to, da spravimo svoje telo v najpripravnejšo lego ter ga dobro podpremo. Povsem srečni smo, ako smemo brez vse skrbi ostati, kjer bivamo. Celó v postelj iti si ne upamo, ako je v drugi sobi, tako prijetno je to predspanje. Ko nekaj časa tako počivamo, ne da bi že spali, poloti se nas neki sladek občutek, ki se širi od sencev po vsem životu, zveže nam roke in vse druge ude z nepoznanimi vezmi, in mi — zaspimo.

Za zaspanjem, t. j. za trenutkom, ko smo zaspali, začne se pravo spanje, ki je najglobje precej v začetku. Naš duh je prej mislil, hotel, sodil in vodil vsa naša dela, kakor hojo, premikanje, govorjenje, gledanje, poslušanje itd. V spanju pa zastane to njegovo delovanje, ono nekako otemni. Popolnoma vendar ne poneha, kajti če koga glasno pokličeš ali dobro streseš, oglasi se brž zopet zavest. Nekteri prav zanimivi slučaji nam pričajo, da duševna delavnost ne preide čisto med spanjem, ampak da samo nekako, rekeł bi, spi. Mlinar na pr., ki je zaspal pri glasnem klopotanju mlinskih koles, vzbudi se takoj, ako se ustavijo. Nekterega spalca predrami stenska ura, kedar neha iti. Obojno se pa ne bi moglo zgoditi, ako bi duh prav nič ne opravljal svojega posla v spanju.

Telesna opravila, kakor tok krvi, dviganje pljuč, prebavljanje, vršé se brez prestanka tudi tedaj, ko spimo. A tudi ti deli našega telesa si nekoliko odpočijejo, kajti med našim spanjem so nekaj bolj leni, kakor pač posli, če jim ne gleda gospodar vedno na prste. Preveč jih vendar nikar ne grajajmo, ker kolikor počasneje, toliko pravilneje izpolnjujejo svojo dolžnost. Pljuča na pr. se raztegnejo in skrčijo dvajsetkrat v jedni minuti, kedar čujemo; v spanju pa utrgajo vsako minuto pet dihljajev. Zato pride čisto

naravno manj zraka v pljuča, kjer se en del — učenjaki mu pravijo kisik — spoji s krvjo. Kisik pa povzročuje gorkoto v našem telesu, in ker ga je med spanjem malo, zebe tako neizrečeno rado dremajočega ali spečega človeka, pa revež dostikrat ne vé, zakaj. Želodec prebavi v spanju še le v osmih urah tisto množino jedij, ktero bi drugače v štirih. Kdor pozna to njegovo lastnost, ne bode mnogo užival pred spanjem, ali pa po večerji ne pojde takoj spat.

Od zdravja človekovega je zavisno, kako dolgo in kako trdo je njegovo spanje. Ta čuti vsak pihljej vetra ob oknu, oni se pa ne bode zavedel, bodi si če ga preneseš na drugo postelj. Neki delavec v Berolinu je spal vsled utrujenosti in premnogega žganja nenavadno trdo. Zvečer se je bil naslonil k zakurjeni železni peči. Zjutraj je bila njegova leva roka popolnoma sežgana — in vendar se vso noč ni prebudil. Nekteri se vzbudi vsako uro petkrat ter komaj čaka, da bi dan napočil; kdo drug pa spi, „kot bi ga ubil“, od večera, da mu zjutraj solnce posije na ležišče. Ko je spanja dovolj, naj ga je bilo že toliko ali toliko in kakoršnegakoli, vzbudimo se.

Prebujenje je nasprotno zaspanju. Kakor je prej človek nekako umiral, tako zdaj na podoben način oživlja. Oči zopet čim dalje boljše vidijo, samo nekam krmežljave so še, ušesa že dobro slišijo neprijetni klic: „Vstani! Na noge!“ Tudi roke so že rabljive, in tako je vsak ud sposoben za svoje delo. Nič drugega ni treba, kakor zlezti raz postelj, in spanje je srečno končano. Velika večina ljudij vendar rada še kake pol ure primakne, da je tudi tukaj dobra mera, in da se spanje, ker se je že začelo, pošteno dospi. „Malo se je treba še obrniti — saj se bode še desetkrat lahko vse storilo — kam bi se tako mudilo — človek se mora varovati, da se ne prehladi — dan je dosti dolg, v jednem dnevu se nekaj naredi . . .“ Tak ali jednak je kaj rad zaspančev uvodni govor za nastopajoči dan. Le redki so, ki bi kakor zajec skočili iz postelje, kakor hitro so se vzbudili. Sploh ljudje zjutraj jako radi spé ali vsaj ležé, posebno po zimi, ko se bojé mraza, a v postelji je tako prijetna toplota. (Nekega dijaka so svoje dni zatožili, češ, da predolgo ostaja v postelji. A dobro se je odrezal. „Stvar je taka-le,“ pripovedoval je: „Vsako jutro prideta k meni dve ženi: Lenoba in Marljivost. Zadnja me priganja, naj vstanem, a prva me tolaži, češ, naj le še ležim. Ko se tako prickata, preteče mi čas.“)

Dogovorimo se zdaj še o tem, kako dolgo se sme spati. Kralj Matjaž spi že nekaj sto let s svojo vojsko v neki gori, a njegovega vzgleda si ne jemljimo za merilo, dasiravno je bil hraber junak. Občnega pravila o dolgosti spanja ne moremo izreči kar tebi nič, meni nič. Kakor namreč jedna in ista suknja ni vsem prav in je tudi vsakdo obleči ali ne more, ali ne sme, tako je tudi s spanjem, ozirajmo se že na starost, stan ali na druge razmere. Ako hočemo vendar določiti kaj splošnega, lahko pravimo, da spé ljudje navadno nekako jedno tretjino dneva. Izjeme so pa tudi tukaj, kakor povsod. V starih letih potrebuje človek malo spanja, otroci pa preživé dokaj časa z mežečimi očmi. Kdor se bolj trudi, mora tudi več spati. Tako je francoski cesar Napoleon po neki bitki izredno dolgo spal. Njegovi prijatelji so že menili, da se ne bode več prebudil. Vzrok je bil pa ta, ker prej dve noči ni zatisnil očesa in se je mnogo trudil, kako bi razpostavil svojo vojsko. Sicer pa predolgo spanje škoduje zdravju, prekratko pa krati življenje. Lenuhi seveda se ne brigajo za tako zdravniško modrovanje, marveč spé, dokler se od samega spanja tako ne utrudijo, da zopet zaspé. Možno je tudi, da spita dva jednako stara človeka različno dolgo, kakor se večkrat zgodi, da jeden ne more shajati z jedjo, ktera zadostuje njegovemu znancu.

„Čas je zlato," pravi pregovor, ki nam priporoča varčno ravnanje z vsakim trenutkom. Največ časa pa lahko pridobimo, ako modro okrajšamo svoje spanje. Kedar ga mora utrpeti kdo kako urico ali njih več, ne bode ga še konec, saj je znano, koliko prenese človek. Nihče se naj ne boji, da bi si ljudje tako kvarili zdravje. Prijatelj, le brez skrbi bodi; na spanje ne bode z lepa kdo pozabil. Sploh pa je pri času zastran spanja taista pesen, ktero čujemo povsod: Kdor več more, več si privošči.

Stari Rimljani so si izumili tó-le določbo, kako dolgo trajaj spanje:

„Spanja zadosti imata pet ur i starec i mladec,
Kupec na dan po šest, po sedem naj spi plemenitnik,
Osem prisojamo ur lenuhom, ki nimajo dela."

Pri nas ne velja popolnoma to pravilo. Malo ljudij bi naštel, ki bi shajali s peturnim spanjem. Sedem je sveta številka; zatorej sedem ur spanja bodi tudi nam dovolj.

Kdaj pa naj spimo? Dandanes je taka navada, da po dnevu delamo, po noči pa spimo, če ni predolga. Tako bo ostalo najbrž tudi še v bodočnosti; kajti noč ovira sleherno

delo, a dan ga pospešuje. Poleg tega bi bilo tudi predrago — da še varčnost jemljemo v poštev — ako bi kdo hotel prebdeti vse noči pri luči. Samo na sebi pa ne bi imelo zlih posledic niti za dušne, niti za telesne moči, ko bi ljudje tako zamenjali dan in noč, da bi po dnevu spali, po noči pa bdeli. Delavci v tovarnah in osebje, preskrbujoče ponočni promet, potrdijo nam lahko to iz lastne izkušnje.

Kakor je pri spanju vse nedoločeno, bistvo, dolgost, čas in drugo, tako tudi za kraj, kjer se mora spati, do dandanes še ni bilo zakonodalca. Povsod je mogoče spati, če posebno dobro ne, pa malo težje. Najbolj razvajeni se vdirajo v pernice, drugi se vlegajo na žimnice, ta se zarije v slamo ali v listje, oni se zarije v svojo borno obleko in pade, kamor je. Vojak se nasloni na straži češče ob svojo puško, voznik zadremlje na vozu, revež pa počiva na pragu prve hiše, kjer ga je premagal spanec.

Da bo razprava o spanju popolnejša, mora biti tudi môra razložena. Kaj naj torej mislimo o môri? Ali res pride prav po mačje v tvojo spalnico ter se náte vleže, potem te pa duší, da je joj? In kar je najhujše pri vsem hudem, ne moreš se niti ganiti, niti na pomoč klicati! No, môra ni nikakoršna oseba, nikako bitje, to že smemo verjeti. Pač pa prihaja to dušenje odtod, ker se je oni, kogar je môra tlačila, ali nerodno vlegel, da ni mogel prosto dihati, ali pa je na pljučih kako bolan, bodi si da ga morí naduha, bodi si da mu rado sape zmanjkuje. Kogar bode tedaj še kterikrat môra tlačila, naj se je nič nikar ne boji, temveč drugi dan naj gre k zdravniku, če je bolan; ako je pa zdrav, naj skrbi, da bo znal vsaj spati tako, kakor se gre. Marsikdo pa sam ne vé v svojih vražah, s čim bi pokadil spalnico, ter obeta vsako leto en post, bodi si tudi na pustni dan, da bi se le môre iznebil... Ne vlegaj se vznak in rok ne sklepaj nad glavo, da se bode mogla kri pravilno pretekati po telesu, in da ti ne bode silila v srce — in môre ne bodeš poznal. Najboljše je, da si ležeč obrnjen na desno stran. Tako ravna večina ljudij in prav dobro spi. Zakaj? Prvič zato, ker je desna stran bolj utrujena, ker več trpi črez dan. Drugič zato, ker je srce, ki ima svoj sedež bolj proti levici, na tak način bolj na prostem, in kri vánje lažje priteka ter brez ovire odteka. Tudi želodcu je bolj povšeči taka leža, kajti tudi on pride pri njej bolj na vrh.

Poganski narodi, ki še niso poznali jedino pravega

Boga, kakor mi, klanjali so se veliko izmišljenim bogovom in boginjam. Skoro v vsakem grmu in drevesu jim je bilo kako božje bitje. Častili so bogove rek, potokov, studencev, morja, boginjo ognjišča, poljskih pridelkov itd. Ker so imeli torej bogov na izbiro, izročili so tudi spanje v varstvo posebnemu bogu, nazivajoč ga „Sen“. Njegova naloga je bila po tem takem, da je pomagal ljudem spati. Videl seveda ni nikoli nihče tega boga, zato so si izmislili brez števila pravljic o njem, ki so si bolj ali manj podobne. Jedna slôve takó-le:

„Daleč, daleč, prav tam, kjer je „svet z deskami zabit“, ima Sen svoje domovanje v neki preprostorni duplini, kamor ne posije nikdar ljubo solnce, in kjer stoji gosta megla. Večne tihote tukaj ne moti ne čuječa žival, ne šepetajoče perje dreves, le skrivnostna podzemeljska reka Lete leze izpod neke skale ter zazibava z lahkim svojim šumljanjem vse v sladko spanje. Ob vhodu v to duplino raste mak in druge omamljive rastline. Notri pa stoji postelja iz ebenovine, pokrita s črnimi preprogami; tu leži bog spanja, okrog njega pa skačejo v nebrojni množini bogovi sanj.“

Kako pa je ta bog vspaval človeka? Nekteri so mislili, da je pokropil človeku oči z vodo, zajeto iz te podzemeljske reke. Drugi so trdili, da se je vlegel (no velik bog pač to ni bil!) na oči ali na obrvi spalčeve.

Navzlic temu, da so častili naši očetje, poganski Slovani, precej prirodnih močij po božje, vendar niso imeli za spanje posebnega božanstva. No, saj so brez njega tudi izhajali: nadomestovala ga je Morana, boginja smrti. Pač pa so molili Môro in Koltke; prva jih je po noči trpinčila, poslednji pa strašili.

Ljudje so vedno radi spali, sem ter tja še preradi, ter so skrbeli tudi za zložne spalnice ali ležišča. Tako so si najeli nekteri rimski cesarji veliko godcev, ki so jim zvečer citrali, da so mogli zaspati. Dà, potratnost pri Rimljanih je bila celó tolika, da je rimski plemenitaš in bogatin — Lukul se mu je reklo — velel napeljati skoz svojo spalnico potok, da mu je šumljal in pomagal spati.

Kako naj hodimo spat, dal nam je lep primer Leopold, nadvojvoda avstrijski. Naj je imel tudi dela črez glavo, predno je šel v postelj, zmolil je večerno molitev ter izprašal svojo vest. Potlej se je pokropil z blagoslovljeno vodo ter se, pripravljen na smrt, vlegel k počitku s temi besedami: „Po tem pokropljenju in po svojem neskončnem

usmiljenju mi odpusti, o Bog, vse pregreške preteklega dne. Idi, duša moja krščanska, s tega sveta v imenu očeta, kteri te je stvaril, v imenu Jezusa Kristusa, kteri je záte trpel, v imenu svetega duha, ki je prišel v te.“

Prizadevali smo si doslej pojasniti bistvo, začetek, nadaljevanje, konec spanja, skušali dognati, kolikor se dá, o njegovi dolgosti, času, kraju, in navedli smo tudi bajke starih in nektere zgodovinske vzglede. Ker ne mislimo tukaj posebno priporočati spanja (saj smo brez dvoma vsi njegovi pristaši!), bodi torej o njem dovolj. Sanjati je včasi tudi prijetno — premišljujmo tedaj še o sanjah nekoliko.

II.

„Saj še prsti na roki niso vsi jednaki,“ pravi pregovor; kako bi pa mogel po tem takem kdo zahtevati, naj bi si bili vsi Adamovi otroci podobni, kar se tiče sanj. Nekteremu se sanja vsako noč od večera do jutra; drugi ljudje morejo govoriti o svojih sanjah komaj vsake kvatre enkrat. Čisto brez sanj je pa malokdo; a nahajajo se tudi taki čudaki. Tako pripovedujejo o nemškem pesniku Lessingu, da ni poznal sanj vse svoje življenje. Veliko takih mož seveda ne bi našli. Za take bi bil tudi ta del našega raziskovanja na prvi pogled brezkoristen. Toda naj zvedó še oni kaj o tem, česar sami ne skušajo, da bodo tudi vedeli kaj početi, ako pridejo po naključju kdaj v podoben položaj. Vsaj ne bomo čuli tožb: „Ko bi bil jaz za to tako vedel, koliko bi bil lahko na boljšem!“

Sanje so nekako v sredi med bdenjem in trdim spanjem. Kakšna je pa ta sreda? Zdaj bi bilo vsekako najlepše, da bi hitro in naravnost povedali, kaj so sanje ali sen. A povej, če moreš, če veš! Noben človek ni v stanu razrešiti te zastavice! Kteri koleščck se premakne v človeku, kedar pridejo tiste neznansko čudne sanje? Ali imajo tisti, kterim se pogosto sanja, kak telesen del več kakor drugi ljudje? Tega menda pač ne; a razložiti, kaj je prav za prav sen, vendar ne znamo. Samo vzroke more uganiti človeški um, iz kterih prihajajo sanje. Ti so dvojni, zunanji in notranji.

Kedar človek spi, ne spava z njim vred vse drugo; ampak v sobi so lahko ljudje, ki se nemara tiho ali polglasno pogovarjajo; glas ure odmeva po hiši, če je sicer vse mirno. Zunaj lahko piha veter, ali laja pes, drdra voz itd. Spalec, ako prav trdo spi, o vsem tem ne vé čisto nič.

Kedar pa ni njegovo spanje dosti globoko, čuti nekoliko takšen ropot in šepetanje, govor ali mrmranje itd. Ne zaveda se sicer, kaj se godi okrog njega, malo pa vendar pride v njegovo uho in do drugih čutov. To so zunanji vzroki sanj. Kakor so sem ter tja malenkostni, pa vendar zadostujejo, da si slikamo v domišljiji najrazličnejše dogodke in podobe. Ako na pr. tako ležimo, da nam visé noge raz postelj, ali sploh tako, da nimamo trdne podlage, sanja se nam o groznih prepadih in skalovju, kamor padamo. Najžalostnejše pa je, ker si ne moremo čisto nič pomagati; radi bi se ognili nevarnosti, toda kar ganiti se nam ni moči, kakor bi bili vsi udje otrpli. Večkrat se po noči potimo: na enkrat smo v sanjah pri globoki vodi, žugajo nam valovi, da nas odnesó s seboj. Jednakomerni tik-tak stenske ure je povod, da čujemo nebeško milo godbo, kakoršne še nismo slišali nikdar. Včasi mačka mijavka, ti pa poslušaš v sanjah milo ječanje in jok svojih najljubših prijateljev. Hropenje in smrčanje spečega tovariša se izpremeni v snu v strahovito grmenje ali streljanje. Naj se ti dobro razgrejejo noge na stopalih, hodil boš sanjaje po razbeljenih tleh ognjemetnih gorá ali po žerjavici. Če si se pretrdo zavil v odejo, sanjal boš o ječi in verigah, ki ti jemljó prostost. Nekdo si je zvečer, čevlje sezuvajoč, slučajno ranil palec desne noge. Obvezal je neznatno rano in se vlegel k počitku. Brž se mu je pritaknilo, da hodi za nekim grmovjem po ozki stezi, posuti z ostrimi črepinjami, in hudo ga je bodlo v noge.

Drugikrat pa ni nikakega takega zunanjega povoda, ki bi povzročil sanje. Tedaj pa se v duši sami pojavijo spomini iz preteklega življenja, najčešče taki, ki smo jih doživeli ali premišljevali po dnevu, zlasti predno smo zaspali. To so notranji vzroki sanj. Posebno rado se sanja o kakem dogodku, ki je močno vplival na nas in se jako krepko vtisnil v naš spomin. Recimo, kdor je bil kdaj v nevarnosti utoniti, ali zadostuje tudi, da se vode hudo boji, ta bode stal skoro sleherno noč sredi deročih valov, ali pa se bode vozil v malo da ne razpadlem čolnu. Česar se je kdo zeló prestrašil, to ga bode vznemirjalo vse noči. Težke skušnje in neizvršljive naloge delajo mnogo noč možje, ki so že pred leti in leti zapustili šolske klopi. Stvar, ki bi jo opravil po dnevu, kakor bi mignil, muči te na vso moč dolgo v sanjah. Nekteri navajajo temu nasprotne slučaje, ko so učenjaki v snu kar nanagloma razrešili učena vpra-

šanja, s kterimi so se pečali že mnogo let. Nemogoče to sicer ni, toda izkušnja uči, da smo v sanjah desetkrat bolj nerodni, kakor kedar bdimo.

Najpopolnejše sanje so one, ki so najpodobnejše resničnemu življenju. Marsikdo se pomenkuje v spanju čisto modro in pametno ter zjutraj komaj vé, ali je to pravil v sanjah ali v resnici. A rajši so sanje drugačne kakor dnevno življenje. Vse križem se nam vrsté podobe: zdaj smo domá, potem v tujini in končamo zopet domá. Pa naj so sanje čudne, resnobne, strašne ali kakoršnekoli — mi sami smo vedno zraven. Komu se je že kdaj sanjalo, da bi sam ne bil kaj gledal, poslušal, trpel ali pripovedoval? Če si po dnevu pri vsakem delu navzoč, gotovo se zeló utrudiš; podobno je v sanjah. Pomislimo le na hude sanje! O, koliko trpimo! Kar tresemo se, in mrzel pot nas obliva, ko se prebudimo. Ako bi nas po dnevu kaj jednakega zadelo, pomagal bi nam in nas tolažil kak človek — v sanjah pa smo tako sami, tako zapuščeni in osamljeni, dasiravno je vse zoper nas. Predstavljajmo si, da se nam je sanjalo o smrti še živečega brata, očeta, matere; da so nas preganjale grozne pošasti, duhovi .... „Hvala Bogu!“ vzkliknemo veselo, vzbudivši se, „saj so bile le prazne sanje.“ Večjega in popolnejšega veselja pa tudi malo užiješ na svetu, kakor v srečnem snu. Kar bi te sicer oviralo in motilo v prijetnih občutkih, tega v sanjah ni, ampak sama sreča brez kake neljube primesi.

Da si nekoliko odpočijemo od utrudljivega preiskovanja, razvedrimo se s tó-le zastavico: „Kaj je najslabše, kedar je najboljše, in najboljše, kedar je najslabše?“ — Odgovor: Sanje. Komur se je namreč sanjalo, da ga tirajo na vislice, zveseli se prebujen. Kdor pa izgubi kraljev prestol, na kterem je sedel v sanjah, ni nič kaj zadovoljen, ko otiplje svojo trdo postelj. Stari so ob kratkem uganko in rešitev takó-le povedali:

„Ako je hudo, je dobro; če sanje so hude, so dobre.
Hudih zató sem vesel, dobre mi žalost vzbudé.“

Razsodnost naša je v sanjah tako slaba, da imamo domišljijine slike za golo resnico. Davno umrle osebe se nam zdé žive, na njihovo smrt pozabimo. Reči in dogodke, o kterih se nam blede, sodimo prav tako, kakor da smo jih doživeli sami. Ker nam nedostaje krepkosti, da bi obdržali posamezne podobe, zato se le-te vse križem vrsté, zato take nesmisli, take budalosti v sanjah, kterim se po-

tem smejimo. Sicer se pa pri vsej njihovi zmešnjavi lahko zasleduje nekak red; ako bi si mogli zapomniti vse sanje, razvideli bi to še bolje.

V sanjah so nekteri občutki mnogo močnejši, nego v bdenju, na pr. vid. Prepotujemo krasne pokrajine, kakoršnih nismo videli ne prej in jih ne bomo pozneje, ter poslušamo pesni in godbo, kakoršne ni na zemlji. Bolečin ne čutimo tako silno, veselje pač v pomnoženi meri. Zdravi ljudje ponajveč nimajo sanj, v kterih bi se jim prav dobro godilo, ampak bolniki, ki se izprehajajo v svojih sanjah popolnoma zdravi in srečni. Vzrok je iskati v tem, ker vedno o svojem ozdravljenju mislijo in si ga želé.

Ker smo prej čuli, kaj pospešuje sanje, ne bomo se prav nič čudili, da so ljudje na svetu, ki si prizadevajo dobiti poljubne sanje. Ukažejo na pr., naj tolče kdo v določenih presledkih na omaro ali praska po zidu, in zgoditi se utegne, da se jim res sanja o lajanju psov, o pišu vetra, ali kaj podobnega.

Nekteri pa menijo, da slabo počivajo, kedar vso noč sanjajo, in se trudijo preprečiti sanjarije. Tudi za to dobivamo sredstva; na pr.: ako se človek po dnevu zeló zdela, ali ako zvečer malo jé, da mu želodec ne dela težav itd. No, včasi to kaj pomaga, včasi pa tudi ne!

Grški modrijan Sokrat je dejal, da so one noči najboljše, ktere prespimo brez vsakoršnih sanj, v kterih popolnoma nič ne čutimo, da bivamo na svetu. Mož še ni poznal loterije, sicer tega ne bi bil trdil. Samo šmarni pajek ne prinese dovolj številk: kaj bi počeli prijatelji loterije, ko ne bi bilo sanj! Oni so namreč živo prepričani, da se sanjajo vedno prave številke, in da bi vselej zadeli, da bi le znali dogodke pravilno premeniti v številke. Po njihovih nazorih je torej treba sanje tolmačiti. Ali naj jim pritrdimo?

Vera, da more Bog v sanjah naravnost ali po angeljih razodevati ljudem svojo voljo, prepričala je že Izraelce, da so imeli večkrat sanje za božje razodetje. Take so bile na primer one, o kterih čitamo v prvi Mojzesovi knjigi: „Bog pa se je prikazal Abimeleku po noči v sanjah in mu je rekel: Glej, umrl boš . . .“ Na drugem mestu: „Prikazal se je Gospod Salomonu v spanju po noči, rekoč: Prosi, kar hočeš, da ti dam.“ Jožefu, redniku našega zveličarja, velel je Bog v sanjah, naj beži v Egipet, in pozneje, naj se vrne. To so bile jasne sanje, kterih ni bilo treba razlagati. Včasi

pa je Bog poslal v sanjah prikazni, ktere so se morale prav umevati, da je bil razviden njih pomen. Egiptovskega Jožefa sen spada v to vrsto. Istotako sanje, ki jih je razložil Jožef Faraonu, v kterih je Bog naznanil prihodnje dobre in slabe letine.

Take resnično od Boga dane sanje so bile povod, da se je vrinila tudi kriva razlaga sanj, hoteč iz vsakih sklepati na bodočnost. Skoro vsi stari narodi so imeli to prazno vero. Mnogo razlagalcev si je služilo kruh s takim sleparstvom. Rimljane so dolgo časa vodili za nos taki zgovorni možje in ženice; a naposled so se vendar streznili. To nam dovolj očitno pričata starodavna njih reka: „Sanje so prazne“ in:

„Sanjam ne upaj! Kar duša goji hrepenenja človeška,
Dokler bedi, kar upa, to v sanjah vresničeno vidi.“

O Grkih nam pripovedujejo, kako so na vso moč hrepeneli po sanjah, da bi seveda iz njih spoznali svoje prihodnje življenje. Mislili so, da je uspešen pripomoček za sanje, in sicer za pomenljive sanje, ako bi kdo spal v svetišču na kožah darovanih živalij, ali v senci svetih dreves. Da bi imeli tak sen, jedli so zvečer jako malo in le lahko prebavne jedi. Ali pa so se celó po ves dan postili in se po tri dni vzdrževali vina. Pri teh nevernikih bi se lahko marsikdo učil zatajevanja! Če so se postili pogani zaradi praznih sanj, zakaj ne bi kristjan tega storil iz ljubezni do Boga?

„Tako težko že čakam, da bi se kaj natančnejšega povedalo o loteriji,“ tako si morda misli kak njen prijatelj, „pa menda ne bode nič. Ko sem začul besedo sanje, pričakoval sem kakih sanjskih bukev, a nič ne kaže!“ Res ne bodemo pisali „trampihelna“, pač pa povemo lahko v nadomestilo kaj o zgodovini sanjskih bukev. Najstarejše delo, v kterem se pripoveduje, kaj pomeni, če se sanja komu o psu, medvedu, tigru in o drugih stvareh, našli so pod podrtinami mesta Ninive. Knjižnica v Ninivi je hranila namreč tudi sanjske bukve med drugimi znamenitimi knjigami, ako smemo tako nazivati plošče in opeke, kajti v te so začrtavali Asirci svoja klinom podobna pisna znamenja. V poznejšem času so posebno čislali Artemidorjevo razlago sanj, kteri se je reklo „oneirokritika“ (v drugem stoletju po Kristu). Ko so v srednjem veku izumili knjigotisk, bila je kmalu ta Artemidorjeva knjiga tiskana v latinskem prevodu. Staro delo te vrste je tudi sanjska knjiga Vatierjeva, ktero je pre-

vedel iz arabščine; ugledala je beli dan v Parizu leta 1664., naslov pa ji je: „L' oneirocrite muselmane". Dandanes pa dobiš za nekaj petic pri vsakem knjigotržcu sanjske bukve, v kterih se povedó za vsake sanje primerne številke — seveda napačne! O tem se je gotovo že vsak, kdor stavi v loterijo, sam tolikokrat prepričal, kolikorkrat se je hotel.

Kako vsi sanjski razkladalci nič ne vedó, naj pojasni kratek primer. Pred davnim časom se je sanjalo nekemu vojaku, ki se je hotel skušati v dirjanju, da je videl hitro letečega orla. Pozvani razkladalec mu je dejal: „Tvoje sanje pomenijo zmago; kajti nobena ptica ne leti tako urno, kakor orel." Vojak pa je poklical še drugega razlagalca. „Nikar se ne spuščaj v dirko", svaril ga je le-tá, „premagan bi bil. Orel je namreč najzadnji, kedar preganja druge ptiče. Kdo drug bode pred teboj pri določenem koncu, ti pa bodeš kakor orel poslednji med vsemi dirjalci." Kaj je počel potem vojak, tega nam zgodovina ne pové. Tako tudi piše pisatelj sanjskih bukev številke, kakor se mu zdi. Samo na to mora paziti, da jih izbira med 1 in 90.

Splošno mnenje o sanjah je dandanes takó-le: Mogoče je, da razodeva Bog v njih svojo voljo ali prihodnjost, saj je to že dostikrat storil. V obče pa so sanje prazne in samo sad domišljije in zunanjih vzrokov, ki vplivajo med spanjem na naše telo. A tudi sam zdravi razum nam jasno pokaže nemožnost, da bi vsake sanje pomenile kaj posebnega. Le pomislimo, koliko se nasanja nekteremu človeku v jedni noči. Kaka množica dogodkov in slik se nabere tekom leta! In vse to naj bi se uresničilo? Metuzalemova starost ne bi zadostovala, da bi doživeli napovedane bodoče stvari! Razun tega bi bili brez vzroka preveč prikrajšani oni ljudje, ki spé sicer najmirnejše spanje, a brez sanj.

Kakor spanje, tako je oskrbovalo starim Grkom in Rimljanom tudi sanje posebno božanstvo, nazivano Sen ali Sanje. Jedna pravljica izmed mnogih drugih nam pripoveduje tó-le: Bogov sanj je premnogo, toliko, kolikor klasja na polju, kolikor perja na drevju, ali recimo še bolj umevno: „kolikor listja in trave". Na Sanjskem otoku stanujejo v mestu, ki je pod vlado boga spanja. Visoko ozidje tega mesta se leskeče v sedmerih mavričnih barvah. Mesto ima štiri vrata. Njih dvoje vodi na polje lenobe, jedna so železna, druga prstena. Skoz nje prihajajo strašne sanje. Drugih dvoje gre pa proti pristanišču in morju. Mestni svetišči sta posvečeni noči in petelinu. Prebivalci so Sanje,

a vsak je drugače oblečen: nekteri so brhki, lepi, nekteri majhni in pokvečeni, drugi zopet v bliščečih oblekah kraljev in bogov.

* * *

Zdravo spanje in naravne sanje bi bile s tem pri kraju. A kaj, ko ima povsod tudi bolezen svojo besedo! Tudi pri spanju in sanjah se je treba ozirati na to nadlogo. Pa se bode morda kdo čudil in oporekal: „Če človek spi, tedaj je to dobro znamenje v vsaki bolezni. Ne vem, kako bi se moglo tu govoriti o bolezni.“ Odgovor te pouči, da je bolehnost tam, kjer je preveč, in tam, kjer je premalo spanja: bolezni sta zaspanost ali dremljivost in brezspečnost.

Posledica bolezni zaspanosti je taka, da človeku bolj ali manj izgine zavest, da mu postanejo živci neobčutni, in da spi na vso moč dolgo in trdo. Od mrtvouda se loči samo toliko, da telo ne ohromi, od navidezne smrti pa v tem, da srce še bije, in da pljuča še delujejo. Zaspanost se najčešče prikazuje pri hudih vročinskih boleznih. Bolnika lahko dramiš in dramiš — on spi, kakor bi šlo za stavo. Včasi sicer na vprašanje odgovori ter tudi gleda z na pol odprtimi očmi, toda vsega tega se ne zaveda, biva v nekaki omotici. Pred nedavnim je bilo čitati po časopisih o neki bolezni, nona so ji rekali. Bolniki, ktere je napadla, spali so po več dnij nepretrgoma. V Kopenhagenu je spala neka mlada gospa od pondeljka do petka, torej skupaj skoro sto ur. Dihala je mirno, toda slabo; ustnice je imela odprte, tako da so jo lahko hranili z mlekom. Ko se je prebudila, ni nič vedela, da je tako dolgo spala. Neka deklica pa je spala celih osemnajst dnij neprenehoma. Vsak dan dvakrat je malo pogledala, potem pa zopet zamežala. Njeno telo je tačas vidno hujšalo.

Nasprotje zaspanosti je brezspečnost, tudi jako neprijetna nadležnica. Kaj se pravi, prečuti noč za nočjo, kaj se pravi, ne moči zatisniti očesa, ko bi bil človek tako hvaležen za kako urico spanja, to skušajo bolniki, vedó ljudje, ki so se sprli s spanjem. Starčki, razburjene, zamišljene, slabotne, zeló nesrečne ali prav vesele osebe tožijo o nespečnosti. Zoper njo svetujejo: gibanje v prostem zraku, omivanje glave z mrzlo vodo, poslušanje jednakomerne godbe in čitanje dolgočasnih knjig.

Bolehno spanje, združeno z bolehnimi sanjami, pa opazujemo na mesečnikih. Mesečnost ali snohoja (somnam-

bulizem) je bolehno stanje, v kterem bolnik po noči zapusti postelj ter opravlja ali dnevna dela, ali pa predrzno pleza na strehe, drevesa itd. Tudi pametno govori sam s seboj; ne vzdrami ga pa včasi največji ropot. Ljudje pravijo, da se dobi mesečnost, ako kdo v luno gleda, ali ako sije komu luna v spanju na obraz. Poleg tega menijo, da bi se mesečnik takoj prebudil in ponesrečil, če bi ga kdo hotel ovirati pri njegovem početju. Neki mož v Belgiji, ki je bil mesečen, vstajal je po noči in hodil okoli. Nekdaj je šel v reko Skaldo ter jo v spanju večkrat preplaval, dasiravno sicer ni znal plavati. Njegov prijatelj ga je videl, spoznal in po imenu poklical. Nesrečnik se vzbudi — a takoj se potopi v hladnih valovih . . . Znanost novejše dobe trdi, da luna nima ničesar opraviti pri mesečnosti, ampak da so le živci bolni. No, mož iz naroda bi se morebiti učenjaku nekako takó-le odrezal: „Če se vsled luninih preminov prenareja vreme, in če mesec privzdiguje morje, zakaj pa ne bi mogel človeka?!“

Semkaj lahko uvrstimo še bedake in blaznike. Ker pa te nesrečne osebe utegnejo biti sicer popolnoma zdrave in ponajveč dobro spé, moremo zvati njih življenje nekak bolehen sen. Kakor pameten človek v sanjah ne vé prav, kaj počne, in kaj se z njim godi, tako je tudi z bedaki: hodijo, govoré, pečajo se s tem in onim, a vsega tega ne opravljajo s polno zavestjo.

Nenaravno, lahko rečemo bolehno, ali še bolj prav, umetno spanje spé oni, ki se preveč napijó opojnih pijač, zlasti žganjarji. Črez mero pita pijača omami najprej človeka, a potem zaspi tak revež vsled slabosti. Da tako spanje zeló škoduje telesu, izprevidi lahko vsak, kdor pogleda takšnega spalca. Črnikaste ali višnjeve proge pod očmi, rudeče oči in bled obraz, pa opotekajoče se noge glasno pričajo drugi dan o prejšnji merednosti. Še večjo škodo pa prizadeva tako spanje duši; kajti že to je slabo, da ne skrbi tak neredněž za svoje zdravje. Krivda se pomnoži, ako pomislimo, da je bil nezmeren v pijači, da je zapravil mnogo denarja in morda koga pohujšal s slabim vedenjem.

Spanje in sanje so nekaka slika naše duše. Iz njih namreč odseva čista vest in blaga duša, a se tudi nasprotno razodeva izprijena človeška narava. Čegar srce je dobro, ta spi tudi po navadi mirno, ne mučijo ga pogostne slabe sanje. Poglej le v zibelki spečega nedolžnega otroka. Kako sladko se smehlja, nedolžnost mu sije z obraza, zdi se ti,

kakor da se pogovarja v sanjah z nebeškimi angeljci. Hudobni človek pa nima mirne noči. Grizoča vest ga večkrat vzbudi, sanja se mu, da ga preganja pravica. Kako grdo se kremži in pači njegov obraz — skoro te izpreleti groza!

V vsakdanjem življenju se menda o nobeni stvari ne govori toliko, kakor o spanju. „Dobro jutro! Kako si spal?“ — „Izvrstno. Kako pa ti?“ Tako je navadno zjutraj prvo vprašanje z obeh stranij, ko se snideta dva znanca. Stopi tekom dneva v to ali ono hišo, čul bodeš: „Sedi no, da nam ne odneseš spanja.“ Ne bomo rabili besed, da bi dopovedali, kako nekteri sanje pripovedujejo in številke sestavljajo; saj jih izpregovoré oni toliko, da jih še njim samim primanjkuje. „Lahko noč, dobro spi! — Sladko spavaj!“ pa si voščimo zvečer. Spanje je tudi vzrok, da pravijo nekje na Slovenskem lačnim otrokom, ki bi najrajši vedno imeli v rokah malico in jedli: „Zdaj tiho bodi, Janez, ter čakaj — kruh že spi.“

Zaradi velike podobnosti, ki je med spanjem in smrtjo, prispodabljali so ju že v davnih časih. To pa povsem pravično. Kajti kakor zvečer vsi trudni zaspimo, zjutraj pa čilejši vstanemo, tako bomo utrujeni konec zemeljskega potovanja zaspali v smrti, da se kdaj prebudimo popolnejši v nebeški zarji. Speči smo rešeni vsakdanjih nadlog (ako se nam namreč kaj groznega ne sanja, kar se zgodi le na redke čase); tudi smrt, naše poslednje spanje, bode nas oprostila vseh nezgod.

Sen je velik, neprecenljiv dar božji. To je spoznal že poganski pesnik, ki ga nagovarja s temi-le pridevki: „Kralj ljudij in bogov in živalij, vsevladalec, povsod pričujočni, oni, ki vklepaš vsa telesa, preganjalec skrbi, tolažitelj v žalosti, hranitelj življenja, vzbujalec misli na smrt, brat pozabljivosti in smrti.“ Marsikdo sicer misli: „Koliko časa zamudim s spanjem, to je nepotrebno. Bog bi bil bolj modro naredil, ako bi nas bil tako stvaril, da ne bi morali spati, in da bi bil vedno dan.“ Pomisli naj tak brezbožen godrnjalec, da „kar Bog stori, vse prav stori“. Pač pa se naj vsakdo varuje, da mu duša ne zaspi v grešnem spanju; in ako je bil tako nesrečen, vzbudi naj jo hitro, hitro! Za telesno spanje pa bodimo Bogu hvaležni, saj nam je v prid, ter rabimo vsekdar zmerno ta dar iz nebes. Ravnati se nam je po nauku pesnikovem, ki poje:

„Išče te sreča, um ti je dan,
Našel jo boš, ak' nisi zaspan.“

Kjer pa ne poslušajo pesnikovega opomina, tam govorimo o duševnem, političnem, o splošnem spanju.

Poglejmo naposled, kako mično se narodna pesen bavi s sanjami in njih razlago:

„Le gor, le gor, mamica moja!
Mi boste sanje razkladali:
Men' se je sanjalo ure pol,
Da se je moj brat oženil,
Tist', k' je v Rim' za papeža."

Res, nenavadne sanje, da je sin opravičen buditi svojo mater, naj mu jih tolmači!

Še en primer, kjer so sanje tudi razložene:

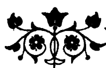
„Le hitro, mati, sèm pojte
In sanje moje skladajte!
Nocoj se mi sanjalo je,
Da v beli sem Ljubljani bil;
Spod Roženpoha doli vil
Se je studen'c mrzlé vodé.
Tri rož'ce so priplavale:
Je prva rudeča bilà
In druga rožica bela
In tretja bila zélena. —
»Rudečo kri rudeča rož'
Pomeni, ki prelil jo boš;
In belo smrt, sin, bela rož'
Pomeni, ki prestal jo boš;
Zelena, sin, pa grob zelen
Pomeni, k' vanj boš položen.«"

A ne le v narodnih pesnih, tudi v narodnih pregovorih je povedalo ljudstvo svoje misli o spanju in sanjah. Takó-le se glasé ti resnični izreki: „Ko je polna glava spanja, tedaj se največ sanja." — „Sanje so laž, a Bog je istina." — „Kar na umu misli se, to tudi v sanjah misli se." — „Kdor zgodaj vstaja, temu kruha ostaja." — „Rana ura zlata ura."

Še lepši so svetopisemski izreki, na pr.: „Nikar ne ljubi spanja, da te ne tare revščina." — „Lenuh, doklej boš spal? Kdaj boš vstal iz svojega spanja? Nekoliko boš spal, nekoliko dremal, nekoliko roke križem držal, da bi spal, in pomanjkanje bo prišlo k tebi kakor popotnik in revščina kakor orožen človek. Če pa ne boš len, prišla bo tvoja žetev kakor studenec, in pomanjkanje bo bežalo daleč od tebe." — „Zdravo spanje bode v del treznemu človeku; on spi do jutra, in njegova duša se z njim veseli." — „Kedar je čas vstati, ne obotavljaj se." — „Za mnogimi skrbmi

pridejo sanje, in v obilnem govorjenju se najde nespamet.“ — „Prazno upanje in laž oslepi nespametnega človeka, in sanje delajo neumneže ošabne“ (to je: Iz praznih sanj nespametniki sklepajo, kako se jim bode v prihodnje godilo, ter se tako s praznim upanjem in lažmi goljufajo).

Lahko bi še marsikaj povedali o spanju in sanjah, na primer izpričali, da je spanje cen pripomoček zoper lakoto; kajti če si tudi zvečer lačen, ko greš leč, zjutraj se boš vzbudil, ne ravno sit, pa gladen tudi ne. Še bi mogli dokazati resničnost onega starega pregovora, da v sanjah govorimo resnico, in da so sodniki tako prišli na sled že mnogim hudodelstvom itd. — toda navedeno zadostuj! Naša razprava bi se sicer preveč zavlekla, in čitatelji bi pri njej gotovo pospali. Tudi sanjalo bi se jim, pa ne kaj prijetnega, marveč o dolgočasni pravljici, ki govori vedno o jednem in istem, a konca ji ni. Ker pa želimo vsem dobrega in neprisiljenega spanja in najlepših sanj, zató končamo, in sicer tem rajši, ker že nas same tudi zmaguje spanec.

Zvečer.

Pod lipo zeleno
Zvečer posedím;
V nebó razsvetljeno
Zamolklo strmím.

Kaj kaplje nebrojne
Tam gôri blesté?
So sragice znojne,
So grenke solzé?

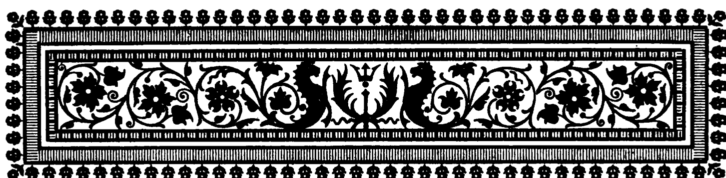
To sragice znojne,
To niso solzé;
Zvezdíce nebrojne
Tam jasno goré.

Zvezdíce brlijo
Na revno zemljó;
Vabé v domačijo,
Vabé nas v nebó.

Vrh zvezd domovina
Nas čaka nebá;
Ta zemlja — tujina,
Tu nismo domá!

P. Gregorc.

Čujte in molite, da ne padete v izkušnjavo.

Povest. — Spisal Žaljski.

I.

Nedeljo popoldne je bilo. Dasi se je mesec kimovec že bližal svoji drugi polovici, pripekalo je vendar solnce nenavadno vroče z jasnega neba. V bližnji, na nizkem, a prijaznem holmcu stoječi župnijski cerkvi je zvonilo ravnokar k popoldanski službi božji. Ljudje so kar v trumah hiteli na hribček, s kterega je ljubo po ravnini zrla bela cerkvica, obdana s košatimi lipami; tisti pa, ki so se bili nekoliko zakasnili, bodi si, da jih je kaj na potu zadržalo, bodi si, da so šli nekoliko prepozno z doma, podali so se kar v tek, ko je odzvonilo.

Za drugimi je sopihal tudi petnajstleten deček, o kterem naj takoj povemo, da mu je bilo Pavle imé. Dasi mu je znoj kar curkoma lil po obrazu, hitel je vendar naprej po prašni cesti, kajti bil je zaostal daleč za drugimi in je moral pospešiti svoje korake, če ni hotel, da bi bil zamudil del krščanskega nauka. Ko dospè že do mesta, kjer drži s ceste ozka pešpot proti griču navzgor, sreča ga devetnajst do dvajset let star fantič in ga prestreže z razprostrtimi rokami, ko hoče Pavle zaviti na stezo.

„Kam tako hitro?“ nagovori ga.

„Pusti me, v cerkev!“ odvrne ta ter se mu hoče izogniti. A oni mu stopi zopet na pot in reče nekako porogljivo:

„No, ali misliš, da brez tebe ne opravijo?“

„Bi že, pa ne smejo.“

„Ne smejo? Ha, ha! Zakaj ne smejo? Kdo pa jim bo branil?“

„Nihče jim ne bo branil. Tako tudi mislil nisem. Če me nisi razumel, povem ti tedaj bolj jasno, da le jaz ne smem in tudi ne maram zamuditi krščanskega nauka in blagoslova!“

„A tako? Zakaj pa ne govoriš, kakor se spodobi?“ izprašuje še nadalje oni z glasom, na kterem se je poznalo, da se le norčuje. „No, pa povej vendar, zakaj ne maraš zamuditi krščanskega nauka?“

„Zato, ker bi to ne bilo prav!“ odgovori Pavle na kratko, a odločno.

„E prav, ali ne prav! Ne bodi taka šalobarda! Pojdi z menoj, rečem ti. Kaj boš v cerkvi? Vroče je in dremal boš, drugega nič. Nikar se ne obotavljaj, pa pojdi z menoj!“

Izrekši, prime ga za roko ter ga hoče potegniti za seboj. Vendar deček se mu izpuli in reče: „Ne smem! Če bi zvedel gospodar, da nisem bil v cerkvi, ne godilo bi se mi dobro, in tudi materi bi to ne bilo prav.“

„Pa se saj ne bojiš, da bi bil tepen?“ zakrohoče se oni. „Se vé, to bi bilo kaj drugega. Sedaj pač vem, zakaj nočeš, da bi tam gori opravili brez tebe. Tvoj gospodar mora biti presneto hud, da imaš takov strah pred njim!“

„Hud je, hud!“ pritrdi Pavle nekako otročje. „Ko bi me zalotil med službo božjo kje zunaj cerkve, vem, da bi me zlasál tako, da bi imel dosti. Pusti me tedaj, da grem. Pozvonilo je že, in nauk se je pričel.“

Deček je hotel po teh besedah steči, a Mušič, tako se je namreč imenoval ta zapeljivec, obstreže ga zopet in reče, glasno smejé se: „Kaj, zlasal bi te? In ti bi se pustil? Ti si pa res lep dečko ti, da se daš lasati in pretepavati!“

Pavle ga začudjen pogleda. Njegov gospodar je bil zares oster mož in večkrat ga je okaral, kedar je kaj nerodnega in napačnega storil, a to mu še nikdar ni prišlo na um, da bi se mu postavil po robu. Zdelo se mu je to popolnoma naravno, kakor to, da je bil nekdaj tepen od starišev, če je bil razposajen. Vendar ga je bilo sedaj nekako sram, ko se je Mušič tako čudil njegovemu strahu, ki ga je imel pred gospodarjem. Da bi svojo zadrego prikril, vpraša: „Ali ti pa bi se ne pustil, ka-li?“

„Jaz? Ali jaz, da bi se pustil? Kaj pa misliš, da tako izblekneš?“

„E, da bi bil ti pri mojem gospodarju, pustil bi se že tudi,“ nadaljuje Pavle. „Saj še hlapca nažvižga, če ne stori kaj po volji, pa bi tudi tebe!“

„Nikdar, ti rečem, nikdar!“ zatrjuje Mušič. „Fante, ti si še ves neumen, kolikor te je. Ti potrebuješ nekoga, da te pouči, kako je treba delati. Z menoj pojdi, jaz ti povem, kako in kaj moraš, da bode drugače. Od danes naprej te ne bo pretepaval nikdo več. Oh, ti revček ti, da si tako neumen! Saj si vendar že nekaj star in ne hodiš več v sami srajci, da bi te devali klečat! Kaj takega še nisem slišal!“

„Ali . . .,“ reče Pavle in se hoče obrniti zopet proti cerkvi. To, kar mu je Mušič govoril, donelo mu je sicer prijetno na ušesa, vendar neki glas v prsih ga je svaril ter ga opominjal, naj se ne dá preslepiti. Mušič pa je dobro čutil, kak vtis so napravile njegove besede na dečka, in z resnim glasom reče: „Kar z menoj pojdi, pa je. Nič se ne boj! Kaj pa je to, če nisi bil enkrat v cerkvi? Gospodar ne bo zvedel, in če bi, ob glavo te zaradi tega ne bode dejal. Saj se lahko izgovoriš!“

Pavle se je že predolgo mudil pri svojem zapeljivcu. Ko bi se mu bil precej izvil, pa bi bilo prav. Sedaj pa se ga je polotil hud notranji boj, in ko ga je Mušič zopet prijel za roko ter ga potegnil za seboj, storil je nehoté nekoliko korakov za njim. Toda še enkrat je čul opomin svojega angelja varuha. Noga se mu zopet ustavi, in obrnivši se tja na hribček proti cerkvi, kjer je s propovednice gospod župnik ravno svaril svoje ovčice pred hudobnimi zapeljivci tega sveta, reče: „Ne, jaz ne grem! Pusti me, zamudil sem že nekaj; zadnji čas je, da pridem v cerkev!“

„Ne, danes si moj!“ odgovori Mušič in ga z nekako jezo prime za roko ter vleče s silo za seboj. Pavle se je čutil preslabega, da bi se mu bil uprl, in vendar bi bil to lahko storil! Ko bi se mu bil resno postavil v bran in stekel od njega, kaj bi mu bil mogel? Toda človek je že tak, da mu nedostaje odločnosti v odločilnem trenutku, in da omahuje tako dolgo, dokler ne omahne na napačno stran. Tako je bilo tudi pri Pavletu. Branil se je, in vendar se je udajal bolj in bolj svojemu zapeljivcu. Noga mu je sicer zastajala, a vendar je šel z njim.

„Kam pa greš?“ vpraša črez nekoliko časa na pol v misli zatopljen.

„Kam?“ ponovi Mušič. „Le pojdi, boš že videl, kam grem. Kedar boš tam, prepričaš se, da je ondi prijetnejše, kakor v cerkvi. Pa če hočeš ravno vedeti, ti tudi povem. V gostilno greva!“

„V gostilno?“ začudi se Pavle. „Jaz nimam nič denarja,“ reče in se ustavi.

„E, kaj to!“ omeni Mušič ter mahne z roko, kakor da bi bila to najmanjša stvar. „Sem te li vprašal za denar? Z menoj pojdi, vse drugo ti nič mari!“

Pavle se je udal. V gostilno ga je nekaj vleklo, dasi sam ni vedel kaj. Najbrž je bila to sama radovednost. Po tihem si je že nekolikokrat želel, da bi bil enkrat v taki druščini, kjer pijó in pojó, vriskajo in plešejo. Zakaj bi si tega ne ogledal enkrat. Bog zna, kdaj se mu zopet priložnost ponudi. Njegov gospodar ni bil prijatelj gostilne, in če bi tudi bil, njega bi ne bil vzel s seboj. Dotlej pa, da bode sam svoj gospod, preteče pač še mnogo časa. Take misli so prešinjale Pavleta, ko je počasi stopal poleg Mušiča nazaj proti oni strani, odkoder je bil prišel. Krščanski nauk je bil minil, kajti mogočno so v cerkvi orgle zahrumele. Pavle se zdrzne. Zdelo se mu je, kakor bi ga nekdo svaril in klical nazaj, toda bilo je prepozno. Zapeljivec ga je imel v svojih krempljih.

Molčé je stopal dalje, in tudi Mušič je bil v svoje misli zatopljen. Tako sta prišla do pešpota, ki vodi od glavne ceste, po kteri sta hodila dotlej, proti vasici, ležeči na sredi prostranega polja. Mušič zavije na to stezo in potegne za seboj Pavleta, kterega je še vedno trdo držal za roko.

„Tu te ne zaloti tvoj gospodar,“ izpregovori črez nekoliko časa.

Pavle ni odgovoril ničesar. Čutil je, da je zavil na napačno pot, a sedaj se vrniti, zdelo se mu je prepozno. Mislil je o tem, kako se izgovori domá, pa tudi s to mislijo se je bil že sprijaznil, da ga zadene kazen, ker ni šel v cerkev. „Enkrat že prestojim,“ mislil si je, „v prihodnje pa se ne dam več zapeljati!“

V dobri četrt uri sta dospela v prej imenovano vas. Mušič se ustavi pred pritlično, a zidano hišo, iz ktere je prihajal glasen vrišč in hrup. Suh smrekov vršiček je visel nad vrati v znamenje, da tu točijo vino in morda še kaj drugega.

Pavletu je bilo nekako tesno pri srcu, ko ga potisne njegov spremljevalec pred seboj skoz vrata v sicer prostorno, vendar zeló nizko sobo, v kteri se je vse trlo pivcev. Mušič se je nekaj časa oziral po sobi sem in tja ter premišljal, kam bi se vsedla. A bilo je težko dobiti prostora, kajti mize so bile vse zasedene. Končno so se stisnili pivci pri

tisti mizi, ki je stala v kotu pri peči, toliko da sta mogla prisesti.

Mušič pokliče z oblastnim glasom vina. Imela sta ga kmalu pol litra pred seboj. Najpoprej natoči Mušič sebi, potem pa še Pavletu. Pomaknivši kozarec predenj, veli mu na kratko: „Pij!“

Pavle je ubogal in pil. Žejen je bil, ker se je hudo izpotil, in požirek hladnega vinca mu je storil vsaj prvi hip dobro. Da mu povzroči vino sčasoma še hujšo vročino, tega ni vedel. A ko bi bil tudi to vedel, pil bi bil vendar jednako, kajti glas Mušičev, ko mu je velel piti, bil je nekako zapovedujoč, tako da bi se bil skoro bal ravnati zoper njegovo voljo.

Čudno se je videlo Pavletu vse to, kar se je godilo okrog njega. Doslej je videl pač sem ter tja kakega pijanega človeka, ko je kolovratil po cesti proti domu, a toliko ljudij skupaj, ki so bili vsi bolj ali manj vinjeni, še niso gledale njegove oči. Posebno nenavadno se mu je zdelo to, da je bilo v druščini pivcev tudi nekoliko žensk. Celó nekoliko prav mladih deklet je bilo vmes, ki se niso sramovale piti in popevati s fanti. Spomnil se je, da so njegova mati večkrat rekli, kako grd je pijanec, in tudi v cerkvi je že slišal, da je pijančevanje velika nečednost, a tu pa je bilo toliko upijanjenih ljudij! Premišljal in preudarjal je, kako to, da drugi tega, kar se je njemu doslej zdelo vedno velik greh, nimajo za hudobijo. In ravno to mu je bilo v nekako tolažbo. „Če smejo piti drugi in se celó upijaniti,“ rekel je sam pri sebi, „potem se tudi meni ne more šteti v tako velik greh, ako nekoliko vina pokusim!“

Človek je od mladih nog tak, da rad posnema napake drugih, in da svoje slabosti rad opravičuje s slabostmi drugih!

Vendar popolnoma utolažiti se Pavle ni mogel. Glas očitajoče vesti se mu je vedno zopet vzbujal ter mu očital, da se je dal speljati v tako druščino.

Kake pol ure sta že sedela Mušič in Pavle v pivnici, ko stopi pritlikav, nekoliko grbast možiček v sobo. Glava, za kratko truplo mnogo prevelika, bila je prej štirioglata, nego podolgasto-okrogla. Brke, nekoliko postrižene, štrlele so mu kakor ježeve igle izpod nosa. Dasi je bilo, kakor smo že prej omenili, zeló vroče, bil je vendar oblečen v zeleno obrobljeno suknjo iz debelega tirolskega sukna in obut v škornje z visokimi golenicami, na glavi pa je nosil kosmato kapo. Toda kaj bi se mu čudili! Mož ni imel toliko,

da bi si bil obleko napravljal po letnih časih. To, kar je imel na sebi, bila je vsa njegova obleka, za zimo in za poletje, za petek in svetek.

Vse se ga je razveselilo, ko se je prikazal pri vratih. „Močerad, ná, pit pojdi!“ klicali so ga od vseh stranij. „Bog te živi, Močerad! Kod pa vendar hodiš, da te ni nič videti!“ ogovarjali so ga drugi. A on se za vse te pozdrave ni mnogo zmenil, kakor je bilo videti, kajti odzdravljal in odgovarjal ni na nobeno stran. Nikakor pa ni tega prezrl, da so mu ponujali kozarce. Šel je od mize do mize ter zvračal z največjo mirnostjo kozarček za kozarčkom, ne da bi bil koga kaj zahvalil za njegovo prijaznost. K večjemu, da je malo z glavo pokimal, ko je postavil prazen kozarec na mizo, in obrnil se je zopet do drugega.

Sedaj bodo čitatelji morda tudi vedeli, zakaj so klicali tega možička za Močerada. To ni bil njegov pravi priimek, tudi pri hiši njegovega rojstva se ni tako pravilo, temveč to imé mu je bil zdel nekdo zaradi tega, ker je prejšnje čase imel navado, da je rad priganjal tega ali onega, naj dá za vino, da si nekoliko zmoči grlo. Pri neki taki priliki mu je rekel nekdo: „Ná, pa pij, ti Močerad!“ Od tistega trenutka se ga je prijelo to imé, in ni se ga iznebil več. V začetku ga je ta priimek pač zeló jezil in tudi sedaj še mu ni bil nič kaj po volji, a rekel ni nikoli nič o tem. Toliko ga je pa vendar to bolelo, da ni nikoli več nikogar priganjal, naj mu dá za pijačo. Pa saj so mu jo ljudje sami radi ponujali, kakor smo se ravno prepričali. To se morda komu čudno zdi, a stvar postane takoj jasna, ako povemo, da je Močeradu čepela na njegovi grbi velika harmonika. Ko bi bil prišel brez te, težko da bi ga bili od vseh stranij tako prijazno klicali pit. Močerad je slovel za posebnega godca na harmoniko, in če bi vse res bilo, kar so trdili in pravili o njem, ne bilo bi mu vrste na svetu v tej umetnosti. Ves ta tako srčni sprejem je veljal tedaj, ako hočemo biti odkritosrčni, bolj njegovi harmoniki, kakor njemu samemu. Mladina si je želela baš še kake harmonike, kajti kakor po drugod, bili so tudi tukaj fantje, še bolj pa morda dekleta zavzeta za ples, no, in kjer je bil Močerad s svojo harmoniko, tam se je moralo plesati. Igral je neki tako, da je celó noge postarnih ljudij spravil v ogenj.

Močerad je moral slutiti, odkod vsa ta prijaznost, s ktero so ga obsipavali, kajti ko je bil obkrožil vse mize ter nekoliko kozarčkov ne ravno dobrega vina potočil po svojem

vedno suhem grlu, sedel je brez obotavljanja na zanj pripravljeni stol, zavihtivši poprej harmoniko s svojega skrivljenega hrbtišča. Komaj je ubral nekaj akordov, pa se je polegel hrup, in nastala je tihota. Vse je zijalo vanj in čakalo nestrpno, da zaigra kako okroglo. To je Močerad tudi storil, in kako je zaigral! Hipoma je bilo vse po koncu, in mlado in staro se je sukalo v divjem vrtincu.

Pavle, ki takih prizorov ni bil navajen, bil je kar omamljen. Tudi njemu je utripalo srce, ko je videl, kako je Močeradova godba vse druge spravila v ogenj. Pa tudi vsled použite pijače mu je drvila kri burneje po mladih žilah. Sicer ni pil mnogo, a človeku, posebno mlademu, ki malokdaj kaj opojnega pije, je kmalu zadosti. Razun tega pa ima godba do vsakega srca, zlasti mladega, neko posebno moč. Ni se tedaj čuditi, da je harmonika, ki je storila že mnogo starejše, nego je bil on, vse neumne, vzbudila tudi njemu burne občutke. Toda ti občutki niso bili ravno prijetni. Kakor je bil mlad in neizkušen, vendar je dobro razločeval občutke, ki mu jih je vzbujalo ob nedeljah orglanje in petje v cerkvi, od onih, ki so mu sedaj pri razdivjanih glasovih Močeradove harmonike polnili dušo. Postal je hipoma otožen. Čutil je, da je napak storil, ko se je dal pregovoriti Mušiču. Kako sam s seboj zadovoljen se je vselej vračal iz cerkve, tu pa sedi sedaj kakor grešnik. Da bi le že bil zopet enkrat izza peči! Hotel je že vstati in prositi Mušiča, naj ga pusti izza mize, a ta ga je že nekaj časa sem opazoval, in kakor bi uganil skrivne njegove misli in želje, sune ga pod rebra in mu z zapovedujočim glasom veli: „Pij!“

Pavle se tako prestraši, da takoj prime za kupico in zopet pije.

„Tako, vidiš,“ reče Mušič, smejé se in naroči novo mero vina. „Pogum velja! Kaj bi se držal, kakor kakâ mila Jera. Pij, rečem ti. Veseli bodimo, dokler živimo! Daj, Močerad, sedaj pa zame jedno, pa tako, da se bo dalo plesati na njo. Tistih počasnih jaz ne maram, veš!“

Izrekši, vrže dvajsetico Močeradu. To pa je bilo kaj posebnega, kajti drugi so plačevali le po desetici. Močerad je takoj na široko raztegnil meh, in harmonika je zahreščala, kakor bi bil odprl čisto nove glasove.

Mušič, ki je poprej le nekako srpo pred se zrl in opazoval, kako so drugi plesali, pograbi sedaj črnooko dekle, ki je sedelo pri bližnji mizi, ter se zapodi v divjem plesu

po sobi. Sicer so skušali tudi drugi pari plesati, a Mušič je plesal tako, da so oni kar odletavali na vse strani, in da so rajši zopet posedli, nego da bi se bili dali tako neusmiljeno pehati sem in tja. Tako se je vrtil Mušič sam s svojo plesalko, ki je bila že vsa spehana in bi se mu bila rada izpulila iz rok, ko bi ji le bilo mogoče. A on jo je držal trdo in jo sukal sedaj na levo, sedaj na desno ter kričal vmes, kakor bi bil brezumen. Vse ga je gledalo in strmelo. Končno se je upehal tudi on. Udaril je še krepko z nogo ob tla, zavrisknil iz polnih prsij ter izpustil svojo plesalko, ki se je kar opotekala k svojemu stolu, ne da bi se bil še dalje zmenil kaj za njo. Vsedel se je zopet k Pavletu in molčal kakor poprej ter zrl nem tjakaj po sobi. Le nad Pavletom se je obregnil včasi ter mu velel s hripavim glasom, da naj pije. Pavle pa je poslušno storil, kar mu je Mušič ukazoval, in pil je.

Tako je bil nastal že mrak. Pavle je v tem hrupu pozabil na vse, tudi na to, da bode treba enkrat domú. Mušič se ozre nekolikokrat po uri, ki je visela pri peči ob steni, potem pa vpre svoj pogled v njega. Zaničljiv smehljaj mu je zgibaval ustnice. Potrese ga za ramo in mu reče:

„No, kaj praviš, ali bi ne bilo čas, da odrineva?“

Pavle se zdrzne. Iz prijetne omotice, v ktero ga je bila zazibala Močeradova godba, pripravil ga je ta opomin Mušičev kaj neprijetno zopet do zavesti. Strah mu izpreleti vse ude, ko se zmisli, kaj bode sedaj domá. Toliko da se ni razjokal, tako mu je bilo pri srcu. Mušič je dobro vedel, kaj se vrši v njem, in še vedno se je takisto zaničljivo smejal. Delal je, kakor mačka z mišjo, kedar se igra z njo. „Nič se ne boj, nič!“ reče mu črez nekoliko časa. „Nič ne prideš prepozno domú, saj še ni tema. Plačaj, potem pa stopiva malo hitreje in kmalu sva domá.“

Pavle ga pogleda začudjeno. Ni vedel, je li prav slišal, ali ne, da naj on plača. A ko Mušič ni vzel denarja v roke, temveč je le njega tako čudno gledal, kakor bi res čakal, da bi plačal on, polotila se ga je nekaka groza, kajti niti novčiča ni premogel. Dasi je bil vsled soparice, ki je bila v sobi, in nekoliko sevéda tudi vsled použite pijače že itak rudeč v obraz kakor rak, šinila mu je vendar še bolj kri v glavo, tako da ga je kar zbodlo in zabolelo okoli očij.

„No!“ opomni zopet Mušič, veseleč se zadrege, v ktero je spravil ubogega Pavleta. „Ali bo že kaj?“

„Jaz nimam nič denarja!“ odgovori Pavle ves pre-

plašen ter ga pogleda tako milo, da bi se bil vsakemu drugemu smilil.

Mušiš pa nadaljuje z osornim glasom:

„Tako? Nič denarja? Kdor nima denarja, naj ne hodi v gostilno, zapomni si to!“

Izgovorivši, zasadi svoj pogled tako divje vanj, da je Pavle le pričakoval, kdaj ga zgrabi Mušič za lase. Toda temu je bilo le na tem, da dobi dečka popolnoma v svojo oblast. Ko ga je tedaj nekoliko časa tako hudo gledal, izgine mu hipoma navidezni srd iz pogleda, in skoro s prijaznim glasom pristavi: „No, če nimaš ti, plačam pa jaz. Nič ne dé to!“

In plačal je res, Pavletu pa se je odvalil težek kamen od prsij. Mušič se mu je zdel na enkrat dober človek. Vstala sta in šla iz gostilne. Dasi še ni bila tema, ker še ni bilo dolgo, odkar je zašlo solnce, vendar se je videla luna na temnomodrem nebu. Prijazen vetrič se je zigraval z listjem na drevju, da se je čulo skrivnostno šepetanje po bližnjih sadnih vrtih. Bil je prekrasen večer. Pavletu, kteremu je postala v gostilni glava zeló težka, dél je večerni hlad neizmerno dobro. Ves popoldne je sedel v tesni, vroči sobi ter dihal izprijeni zrak, zato je sedaj tem živeje občutil blagodejnost svežega zraka. Streznil se je nekoliko, in glava mu je postala lažja pod milim nebom, a zato mu je bilo pa srce tem težje. Vest se mu je zdaj z nova oglasila. Očitala mu je, da se je pregrešil, ko je zanemaril službo božjo. Kako srečen bi bil, če bi ne bil zašel v to hrupno druščino! Trdo je sklepal, da se ne dá nikdar več zvabiti v gostilno. Kako z mirnim srcem se je vračal vselej iz cerkve domú, a danes, kako grozno mu je bilo pri srcu. In tudi skrb, kaj bode domá, težila ga je zopet. Sicer se lahko izgovori, da se je pri materi zamudil tako dolgo, toda pomagati si z lažjo, to je tudi greh!

Srce je utripalo ubogemu dečku, ko je premišljal o slabih nasledkih, kteri so izvirali zanj iz tega, da se je dal zvabiti na napačno pot. Akoravno so se mu noge zaradi pijače nekoliko zapletale, hitel je vendar, kolikor je mogel, po potu proti domu. Mušič ga je skušal dohajati, akoravno se njemu ni nikamor mudilo. Hitel je poleg njega, ne da bi bil črhnil kako besedico. Pać pa ga je pogledaval večkrat po strani, in kedar se je ozrl vanj, zategnile so se mu ustne v zaničljiv posmeh.

Dospela sta do lipe, ki je stala dobrih petdeset ko-

rakov zunaj vasi. Tu prime Mušič nenadoma Pavleta za roko ter ga ustavi. Naredil se je bil že trd mrak, in sedaj so zadobili mesečni žarki svojo moč. Čarobno so razsvetljevali lepo okolico, in senca košate lipe se je razprostirala daleč tja po ravnem polju. Po vejevju veličastnega drevesa pa je skrivnostno šepetalo in šumelo. Pavleta je izpreletavala nekaka groza, ko je stal v okrilju mogočnega drevesa ob tej, sicer ne pozni, a zanj vendar nenavadni uri. Plašen je vpiral oko v svojega spremljevalca, kakor bi ga hotel vprašati, zakaj ga ustavlja, in kaj mu hoče. Mušiču pa so se čudno iskrile črne oči, ko ga je tako držal za roko. Stopil je čisto blizu njega, tako da je Pavle čutil njegovo sapo, in stresnivši ga nekolikokrat krepko za roko, za ktero ga je držal, reče mu z ostrim glasom: „Ti fant, ti si danes pil, plačal pa nisi nič! Danes teden ob tem času te počakam tukaj na tem mestu, in ti mi imaš prinesti denarja, kolikor sva ga zapila. Če ne prineseš, povem tvojemu gospodarju, kje si bil danes. Povem mu, da si se potepal, in da si bil v gostilni, ne da bi bil šel v cerkev. Pa tudi še kaj drugega mu zašepečem na uho, če pride na to. Si li si zapomnil?“

In stresel ga je z nova za roko tako močno, da bi bil Pavle skoro zaječal. Nekoliko časa je kakor omamljen strmel v se, ne da bi bil vedel, kaj naj reče. Še le črez nekoliko časa zajeclja: „Kako ti naj prinesem denarja, ko ga nimam. In dobiti ga tudi ne morem.“

„Tepec!“ zmerja ga Mušič; „kam pa devljete denar, kar ga skupite v prodajalnici?“

„V predalček,“ odgovori Pavle nedolžno.

„No tedaj! Ali si tako bebast? Vsak dan treba vzeti iz predalčka nekoliko desetic, pa je! Zapomni si dobro! V nedeljo o tem času se snideva tukaj, če ne, gorjé tebi!“

„Ali,“ hoče še nekaj oporekati Pavle, toda Mušič ga ni poslušal več. Spustil ga je iz rok, skočil črez cestni jarek in vdrl jo je kar vprek črez polje, ne da bi bil kaj črhnil o tem, kam gre. Pavle pa je še nekaj časa stal, kakor k tlom prikovan, ter zrl za njim. Končno se spomni, da je zadnji čas, da se odpravi. Ubere jo, kolikor hitro le more, v vas.

II.

Čim bolj se je bližal Pavle hiši svojega gospodarja, tem bolj mu je zastajala noga. Njegov gospodar, premožen

trgovec, bil je zares zeló natančen in strog človek. Ko je bila Pavleta mati njegova pripeljala k njemu, da bi ga vzel v uk, izgovoril si je takoj pravico, da sme fanta tudi kaznovati, ako bi se mu videlo potrebno. Pavletova mati, pametna ženica, ni se čisto nič zoperstavljala takim pogojem, tem manj, ker je Smrekarja čislala kot previdnega in modrega moža. Vedela je dobro, da mladi ljudje morajo imeti strah, in da se dá le tedaj kaj poštenega napraviti iz njih, ako se primerno strahujejo. V začetku je Pavle pač večkrat potožil, da je njegov gospodar trd z njim, a ona ni hotela o tem nič slišati. „Si že zaslužil!“ bil je njen navadni odgovor, ako ji je pravil, da ga je gospodar krcnil po prstih, ali ga pa tudi malo prijel za ušesa.

Tako je bil Pavle zdaj že tretje leto v prodajalnici Antona Smrekarja. Ker mu mati ni potuhe dajala, privadil se je sčasoma popolnoma svojega novega doma, akoravno je moral mnogo in pridno delati ter po zimi kakor po letu zgodaj vstajati. Smrekar sam je bil jako delaven človek in je zahteval pridnosti tudi od svojih poslov in delavcev. Lenuha ni dolgo trpel v svoji hiši. Pa tudi bogabaoječ in pobožen mož je bil. Gledal je skrbno na to, da so bili vsi njegovi ljudje ob nedeljah dopoldne in popoldne v cerkvi. To je Pavel dobro vedel, in zato ga je tako hudo skrbelo domú, ker je bil opustil krščanski nauk. Sicer se mu ni bilo ravno težko izgovoriti, kajti Smrekar je imel v cerkvi svojo klop prav spredi pred oltarjem, in Pavletu je bilo le treba reči, da se je nekoliko zakasnil, in da je bolj vzadi ostal. Pa mogoče je bilo tudi to, da ga gospodar niti pogrešil ni; ker je bil doslej še vedno v cerkvi, bilo je lahko, da je imel gospodar toliko zaupanja do njega, da se po njem niti ozrl ni. Vendar se mu je vsekako sitno zdelo domú, tem bolj, ker se je do sedaj laži skrbno ogibal. Končno se vendar toliko ojači, da prestopi vežni prag. Plaho se ozira okrog, češ, iz kterega kota stopi gospodar predenj ter ga pozove na odgovor. Toda gospodarja slučajno ni bilo domá, in Pavletu se je odvalil težek kamen od srca, ko je opazil, da je gospodinja sama. Smrekarica je bila sicer tudi v vsakem oziru vestna in skrbna žena, a ravno zato, ker je bila morda predobra, ni tako strogo postopala proti poslom, kakor njen mož. Večkrat mu je očitala, da se tako briga za vsako malenkost, kajti dogodilo se je že, da je dal prav pridnega in poštenega hlapca samo zategadelj od hiše, ker je včasi ob nedeljah malo pregloboko po-

gledal v kozarec. Smrekarici se je zdelo, da sega to predaleč. „Da le svoje delo stori,“ rekla je, „in pa da je pošten! Čemu bi nadzoroval vse njegove korake in se vmešaval v stvari, ki nama prav za prav nič niso mari!“

Na Pavleta je imela navadno bolj pozorne oči, ker ga je imela še za otroka in ga je malo ne tako ljubila, kakor bi bil njen sin; toda danes se ji ni nič ljubilo pozvedovati, kje je bil tako dolgo. Najbrž je mislila, da se je pri materi tako zamudil. Postavila je molčé večerjo predenj ter ga pustila v miru.

Pavletu ni večerja nocoj nič dišala. Silil se je sicer in zajel nekolikokrat, a ni mu šlo. Bil je tako prevzet vsled današnjih dogodkov in tako omamljen in utrujen, da mu je omahovala kar žlica v roki. Položil jo je tedaj na mizo in se podal leč. Čudno, niti svoje navadne večerne molitve ni mogel popolnoma opraviti. Začel je večkrat, a vedno je zopet obtičal. Misli na to, kar je danes doživel, rojile so mu po glavi in mu niso dopuščale, da bi bil zbral v molitev svoj duh. Vstane tedaj, predno je zmolil, s stola, na kterega je bil pokleknil, ter se vleže, meneč, da morda ležé lažje opravi svojo molitev. A tudi tako ni šlo. Mučil se je še nekoliko časa, a sredi tega bojevanja z neprijetnimi mislimi, ki so ga vedno zopet motile v molitvi, zaspal je. A spal je zeló nemirno. Bučala mu je neprenehoma na ušesa Močeradova harmonika, čul je vpitje in krik, in zdelo se mu je vedno, da sedí še v gostilni. In tudi v sanjah ga je trpinčil strah pred gospodarjem. Zavedal se je dobro, da mora domú, in rad bi bil šel, a ni se mogel dvigniti s klopi. Kakor bi bil pribit, sedel je. Napenjal je vse svoje moči, tako da mu je pot stopal po čelu, a nevidna moč ga je tiščala nazaj, da ni mogel vstati. Od trenutka do trenutka ga je bolj skrbelo, kaj bode domá, in začel je prositi svojega novega prijatelja, naj mu pomaga, da pride domú. Ali ta se mu je le porogljivo smejal ter ga zalival po sili z vinom.

Tako se mu je neprenehoma blodilo, dokler se ves obnemogel ne vzbudi. Vzdramivši se, odpre oči ter se skloni po koncu. Dasi je luna svetila, vendar se dolgo ne more spametovati, kje je, a končno se vendar zavé. Globoko vzdihne in nekako vesel postane, videč, da ni več v gostilni, in da je le sanjal. Toda to veselje ni trajalo dolgo. Kaj bode jutri? Ta misel se mu hipoma vzbudi v trudni glavi. Morda pa je gospodar vendar le zvedel, da ga ni bilo

v cerkvi. Še hujše pa ga je skrbelo, kje dobi denar, da se odkriža Mušiča. Da bi kradel? Groza ga obide pri tej strašni misli. In vendar, kje dobi drugače denar?...

Prevračal se je sedaj dolgo po postelji, želeč si dneva. Ali dan le ni hotel priti. V bližnjem zvoniku je še le udarila ura dve. Kako dolga je vendar noč, ako človek ne more spati! Slišal je bíti tudi še tretjo in četrto uro. Sedaj pa, ko bi bilo čas kmalu vstati, zadremal je zopet nekoliko, a spal ni, temveč ležal le v nekaki omotici. Bledlo se mu je grozno po glavi, dokler ga ne vzbudi glas, ki mu veli vstati. Bila je dekla, ki ga je prišla klicat. Naglo skoči po koncu in se obleče. Glava mu je bila težka in pusta. Ko pride dol, bil je gospodar prodajalnico že odprl. Pavle ga pozdravi strahoma, pričakujoč, da ga zdaj pa zdaj popraša, kod se je včeraj klatil. Vendar njegov strah ni bil opravičen. Gospodar je odzdravil na njegov pozdrav ravno tako, kakor vselej, ter se vsedel k svoji pisni mizi, ne meneč se dalje zanj. Pavle si je zopet oddahnil. A bolela ga je glava, da je zeló težko opravljal navadna svoja dela. Nehoté se spomni pregovora: „Po slabi tovaršiji rada glava boli“. In o tem ni Pavle nič več dvojil, da je bil zašel včeraj v slabo tovaršijo. „O ko bi se le mogel že iznebiti tega Mušiča, nikdar več bi se mu ne vsedel na limanice!“ tako si misli in preudarja, kako bi se mu izvil iz kremljev. „Kaj, ko bi vse gospodarju obstal?“ reče sam pri sebi. Osrčeval se je in nekolikokrat je že hotel stopiti h gospodarju in se mu obtožiti, toda druga misel mu je podrla zopet ves pogum. „Pa če mi gospodar ne odpusti in me zapodi? Kaj porečejo potem mati? Ne, tako ne gre. Mušiču moram povrniti, kolikor sem mu dolžen, potem pa se ga hočem izogibati svoj živi dan. In če tudi svojemu gospodarju izmaknem nekaj desetic,“ misli si, „saj jih o priliki, kedar dobim kaj denarja, denem zopet lahko nazaj. To bi ne bila morda tako velika pregreha.“

Tako se je tolažil ubogi Pavle.

Smrekar ni imel v svoji prodajalnici nikakega pomočnika. Prodajal je in se trudil najrajši sam in ostajal v prodajalnici dan na dan od ranega jutra do poznega večera. Pavleta je bil vzel samo zato v uk, ker ga je mati njegova tako prosila, in ker je bil z rajnim očetom Pavletovim velik prijatelj. Seveda pa je moral večkrat črez dan zdaj za dalje, zdaj za manj časa po kakem opravku, in Pavle bi bil imel tedaj dovolj prilike, če bi si bil hotel kaj prilastiti,

bodi si denarja, bodi si česa drugega. Toda bila je prišla že sreda, a Pavle ni imel še beliča v svojem žepu. Bolj pa ko je potekal čas, in bolj ko se je bližala nedelja, tem bolj ga je skrbelo, kaj bode. „O da bi le bil precej vse gospodarju povedal, morda bi bilo zdaj vse dobro,“ tako je večkrat vzdihnil ter očital to samemu sebi. Odkriti se mu pa še le sedaj, to se mu je zdelo prepozno. Toda če mu povė Mušič, kar je zakrivil . . .

Mraz ga pretrese pri tej misli. Gospodar je bil ravno šel po nekem opravku iz prodajalnice. To priliko porabi Pavle in odpre predalček, v kterega so spravljali izkupljeni denar. Seže z desnico vanj, in med prsti mu ostane dvajsetica. A ko hoče potegniti roko zopet iz predalčka, zaropota nekaj za njegovim hrbtom. Mačka je skočila iz jednega kota v drugega, a Pavle se je tako prestrašil, da je le malo manjkalo in zvrnil bi se bil vznak. Dvajsetico spusti izmed prstov in porine hitro zopet predalček nazaj. Ko pa je vstopil črez nekoliko časa zopet gospodar v prodajalnico, zdelo se mu je, kakor bi ga bil nekako pomenljivo pogledal. „Bog vé, ali me ni videl!“ Ta misel ga je sedaj mučila. Živel je odslej v večnem strahu in nemiru. Na jedni strani ga je skrbelo, kako obračuni z Mušičem, na drugi strani pa se je vedno zopet bal, da bi ga gospodar ne zalotil pri tatvini. Bil je grozno razburjen. Po glavi mu je šumelo, in pred očmi so mu plesale temne maroge. Spati ni mogel skoro nič, in tudi jed mu nobena ni dišala. Žejen pa je bil v jednomer. Huda vročina je kuhala po njem, in nalival se je vedno z vodo, da bi pogasil hudi ogenj. In postajalo mu je od trenutka do trenutka hujše.

Kako malo časa je preteklo še le od tedaj, ko se je bil tako nesrečno seznanil z Mušičem, in vendar kako dolgo se je to njemu zdelo! Na drugi strani pa mu je zopet prehitro tekel čas. Kaj bo, ko pride nedelja in on ne bode imel denarja. Kdo vé, kaj se Mušič nalaže o njem pri gospodarju, ako mu ne prinese, kar je zahteval. Da Mušič nima srca, to je slutil. Izgubljen je, ako ga ne potolaži o pravem času. Vendar pri tem mu ni bilo toliko za se, nego za mater. Koliko žalost in koliko sramoto napravi ubogi stari ženici, če ga gospodar zapodi iz hiše! Kako hudo se vendar maščuje večkrat jeden sam nepremišljen korak.

Prišla je bila že sobota, a Pavle še vedno ni imel denarja. Čutil je, kako neizmerno pregreho bi doprinesel, ako

bi svojemu gospodarju kradel, in kdo vé, bi li ne bil Pavle ostal pošten človek, ko bi ne bil v soboto popoldne okoli štirih stopil Mušič v Smrekarjevo prodajalnico. Pavle se tako prestraši, da obstane kakor okamenel na svojem mestu, in da mu ne pride ne besedica iz ust. „Sedaj me ovadi,“ misli si. Vsa kri mu je izginila iz obraza. Bil je bled, kakor mrlič, pa tresel se je po vsem životu, kakor šiba na vodi. In Mušič se je ozrl, stopivši noter, res najpoprej po njem tako nekako pomenljivo. Vendar je bil Pavletov strah neopravičen. Mušič ga ni izdal. Po daljšem razgledovanju po prodajalnici si končno izbere samo cev za svojo pipo, plača brez ugovora, kolikor se je zahtevalo, in se poslovi. A med vrati se obrne nazaj in pogleda Pavleta zopet s svojim bodečim očesom tako, kakor bi hotel reči: „Ti, za danes sem ti prizanesel, a če jutri ne prineseš denarja, potem pa nikar ne pričakuj milosti!“

Pavle je razumel ta pogled, in bil je izgubljen. Neodpustljiva bojazen, vsled ktere se ni mogel odločiti, da bi bil obstal gospodarju svoj pregrešek in prestal zasluženo kazen, privedla ga je do zločina. Ko je Smrekar kmalu potem, ko je odšel Mušič, stopil nekaj do svoje žene, ktera je imela opraviti v kuhinji, odprl je Pavle predalček, in v tistem trenutku je postal tat!

III.

Nemirno je zopet spal Pavle v noči od sobote na nedeljo. Hude sanje so ga plašile, in čestokrat je skočil iz postelje. Kmalu se mu je zdelo, da ga ženó orožniki uklenjenega, kmalu zopet, da stičeta z Mušičem, kakor bi se skrivala, po temnih, gosto zarastlih gozdih. Bežala sta dolgo, dokler ne prideta do globokega brezdna. Ob robu prepada se ustavi Mušič. Hudobno so se mu bliskale oči. Pavle se je tresel po vsem životu, kakor bi slutil, da ne namerjava njegov spremljevalec z njim nič dobrega. In res, hkratu ga zgrabi Mušič ter pahne v prepad. Med glasnim krikom je strmoglavil v žrelo globočine — ter se vzbudil. Ves poten je bil od prestanih muk. Vzdramil se je popolnoma, in ni se mu dalo več zaspati. Čakal je težko dneva, še težje pa ure, ko bode Mušiču dal, kar mu je dolžan. Trdo je sklepal v svojem srcu, da denar, kterega je izmaknil svojemu gospodarju, brž ko mogoče povrne, in da se nikdar ne poda več z Mušičem v kak dogovor ali pomenek. Ogibati se ga

je hotel odslej in v prihodnje se rajši vrniti sredi pota, kakor da bi ga srečal kje.

Ubogi deček! Ves božji dan je prebil Pavle v groznem nemiru. Bil je dopoldne pri maši in popoldne pri krščanskem nauku. Trudil se je, da bi molil pobožno in zbrano, ali ni mu šlo. Misli so mu uhajale neprenehoma izpred oltarja tjakaj pod košato lipo, kjer se je imel sniti na večer s svojim zapeljivcem, hudobnim Mušičem. A dasi je ves dan komaj čakal, da bi se že skoro iznebil neprijetnega posla, kteri ga je čakal, postajalo mu je vendar tesno pri srcu, ko se je začel bližati tisti čas, kterega je bil določil Mušič za sestanek. Šibečih kolen je lezel, ko se je začelo mračiti, iz vasi ven proti košati lipi, pod ktero se je nekdaj kot otrok tolikokrat igral s svojimi vrstniki. Koliko srečnih ur je preživel v senci tega mogočnega drevesa v nedolžnem veselju, a sedaj se mu je bližal s slabo vestjo kot hudodelnik!

Še jedno upanje je navdajalo Pavleta: „Morda ga pa ne bo!“ mislil si je. „Če ga ne bo, potem sem prost,“ rekel je sam pri sebi. „Ako bi hotel pozneje kaj od mene imeti, povem mu, da sem ga iskal, pa da ga ni bilo; kaj mi more potem?“

Tako se je tolažil Pavle in prosil na tihem Boga, da bi Mušiča ne bilo. In res, nikjer ga ni bilo videti. Srce mu je postajalo pogumnejše, in nekako vesel je postajal, ko je bližje in bližje prihajal proti lipi, a Mušiča pa le ni bilo na izpregled.

„Oh, morda pa ni tako hudoben, morda me je le skušal!“ vzdihne Pavel, in sram ga je bilo, da je tako slabo prestal poskušnjo. „Dà, tako bo!“ reče sam pri sebi in že se hoče vrniti v vas s trdnim sklepom, da takoj jutri položi zopet goldinar tja nazaj, kjer ga je bil vzel prejšnji dan. Ali v tem hipu se za debelim lipovim deblom zgane nekaj, in Mušič zagrmi nad njim:

„Kam, dečko? Le malo bolj počasi, saj nisi tako daleč domá!“

Pavle ostrmi in se ne gane z mesta. Oni pa stopi bližje k njemu in mu reče: „Pokaži! Koliko imaš?“ Deček mu molčé izroči goldinar. Mušič se ozre nekako zaničljivo na prejeti denar in pripomni: „Kaj? samo toliko? No, za to se pa splača laziti semkaj! V sedmih dneh si spravil le goldinar skupaj? To je res dosti!“

Pavleta pa se poloti nekaka nevolja, ohrabri se in reče: „Saj še toliko nisi plačal záme!“

„Molči, tepec!“ zarohni Mušič nanj. Drugikrat pa ne hodi v gostilno, če nimaš denarja. In misliš li, da bodem imel zastonj v druščini takega smrkolina. Ali ne veš, da bi te bili iz gostilne vrgli, ako bi ne bilo mene zraven? Zdaj se pa hočeš z jednim goldinarjem odkupiti! Ha, ha, ta je res dobra! Danes teden glej, da prineseš več; razun denarja mi prinesi tudi nožič s tremi klinjami, kakor jih prodajate pri vas, in pa tako okroglo ogledalce, kakor sem jih videl zadnjič v vaši prodajalnici. Da veš!“

Pavle je molčal in najrajši bi se bil razjokal.

„No, kaj molčiš? Ali si slišal?“

„Slišal,“ odgovori Pavle in obmolkne zopet.

„In bodeš prinesel?“

„Ne, ne bodem prinesel!“ odvrne Pavle odločno. „Rajši sam povem, da me v nedeljo ni bilo v cerkvi; kaj pa se mi more zaradi tega toliko hudega zgoditi? Če sem prav tepen, prestal bom, in potem je dobro.“

„Kaj?“ vpraša Mušič zateglo. „Na ta način misliš, da bo vse odpravljeno? O le počasi! Kaj pa, če jaz gospodarju ne povem samo, da nisi bil v cerkvi, ampak da si tudi kradel! Kje pa si dobil denar, da si šel v gostilno namesto v cerkev? Se li to tvojemu gospodarju ne bo zdelo čudno, ko vendar vé, da nimaš niti beliča svojega? Ali čuješ to?“

To govoreč, stresal je Mušič Pavleta za ramo, da je nesrečnemu dečku odletavala glava na vse strani.

„Če hočeš, da te odženó uklenjenega,“ nadaljuje črez nekoliko časa Mušič, „pa me razjezi! In to ti rečem: kakor gotovo zdaj tu stojim, ako ne prineseš v nedeljo semkaj, kar sem ti velel, precej drugi dan pojdem k tvojemu gospodarju in mu povem vse. Zapomni si to!“

Izgovorivši, vdere jo Mušič zopet naravnost črez polje kakor zadnjo nedeljo in pusti Pavleta samega pod lipo.

Dolgo je stal Pavle še nepremično na mestu, kjer ga je bil pustil Mušič. Vrtelo se mu je po glavi, in kolena so se mu šibila, da se je komaj obdržal na nogah. Upal je, da se danes za vselej odkriža hudobnega Mušiča, a sedaj ga je imel ta bolj v svojih kremplјih, nego kdajkoli. Sinočnje sanje so mu prišle na um. Zazdelo se mu je, kakor bi bilo vse to, kar je po noči sanjal, sama gola resnica. Ali ga niso res že preganjali orožniki?!

Misli in misli, a jedna misel mu pobija drugo, tako da se ne more zavedeti resnice. In ta jarek ob cesti? Ni li to tisti prepad, v kterega ga je pahnil Mušič? Stemni se mu pred očmi, in na čelo mu stopi mrzel pot; noge ga nočejo več nositi, zgrudi se tja v obcestno jamo in nezavesten obleži.

Kdo vé, koliko časa bi bil Pavle ležal tu v jarku, če bi ne bil prišel postaren možiček sem po cesti in obstal pred njim.

„I kaj pa tu čepiš,“ reče, sklonivši se proti njemu, ter ga potrese za ramo.

Pavle izpregleda in se takoj zavé. Ti trenutki, ktere je prebil v omotici, vplivali so kakor pomirljiv spanec nanj. Skoči po koncu, obriše si z rokavom pot s čela in vpraša: „Kje pa ste bili, boter?“

„Boter, boter,“ ponavlja dobrovoljno možiček, kteremu se je videlo, da ga ima nekoliko pod klobukom. „Se ve, da sem ti boter. Eh, kako gre hitro čas! Rasteš pa tudi, kakor bi te vlekel. Toda v cestni jarek mi ne hodi več spat. Pijanec se zvrne v jarek in zaspi, a trezen človek ne. Tega ne smeš več storiti.“

„Saj nisem spal,“ odgovori nekoliko zmeden Pavle, kteremu ni bilo nič prav, da ga je boter tako zalotil.

„No, no, tega mi pa vendar ne pravi. Ležal si kakor klada, in tresti sem te moral in tresti, da si se vzbudil. Pa kaj to, no! Mlad človek zaspi, kamor se vleže. Pri nas starejših je drugače. Pa kaj delajo mati? Dolgo jih nisem že videl, ali so zdravi?“

„Zdravi so,“ potrdi Pavle, kteri bi bil najrajši videl, da bi bil njegov boter sam odšel. Skrbelo ga je, da bi tega komu ne pravil, da ga je našel v jarku. Ali kakor so že vinjeni ljudje, tudi stari Ižanec, tako se je reklo Pavletovemu botru, ni se dal spraviti v stran. „No le pojdi,“ reče, „te pa spremim domú!“

Tako sta šla skupaj proti vasi. Boter je bil zeló zgovoren in je izpraševal fanta to in ono, a Pavle je odgovarjal zeló na kratko. Hodila mu je zopet Mušičeva stvar po glavi, in bil bi najrajši sam. A sedaj mu ni kazalo drugega, nego spremljati botra. Prišla sta v vas do kočice, kjer je stanovala Pavletova mati. Nekdaj je bila ta hišica last Pavletovega očeta. A ko se je bil le-ta v rudniku, v kterem je kot rudar delal, ponesrečil, bila je mati primorana malo posestvo prodati, kajti trda se ji je godila z majhnim otro-

kom. Izgovorila pa si je bila pri prodaji pravico dosmrtnega stanovanja in za to si je izvolila manjšo od obeh sobic, kteri je obsegala hišica.

Pavle je bil danes že enkrat pri svoji materi in najbrž bi bil šel naravnost domú, da ga ni zalotil boter. Sedaj pa je moral z njim, da se brž izgovori, ako bi ta začel kaj praviti o tem, kako ga je našel v jarku. Toda boter je bil na to menda že pozabil, kajti o tem ni črhnil besedice. Pač pa je o drugih stvareh mnogo govoril, dokler se ni do dobrega stemnilo. Ko se je pa bil poslovil, obsedel je Pavle še nekoliko časa pri materi. Sedel je na skrinji pri peči kakor vselej, kedar je prišel domú, ter molčal. Tudi mati je nekaj časa molčala. A bilo ji ni odšlo, da se je bil njen sin hipoma nekako izpremenil. Poprej je bil vedno tako vesel in živ, morda še preživ, a sedaj pa je bil tako čudno zamišljen in molčeč. Mislila je danes že ves čas, odkar je bil Pavle prvič pri njej, kaj bi moralo to biti, a ni si mogla nikakor razložiti te izpremembe sinove.

„Morda sta si prišla pa z gospodarjem kaj navzkriž," misli si končno in ga začne izpraševati najpoprej po ovinkih, ali je gospodar domá, ali se je na koga jezil itd., nazadnje pa ga naravnost vpraša, ali je bil morda nanj kaj hud med tednom.

Pavle je odgovarjal na vsa ta vprašanja na kratko in nekako osorno, vse drugače, kakor je bil poprej navajen. S svojo materjo ni doslej nikoli govoril v takem glasu. Ubogi ženi se je to jako čudno zdelo, in ni si mogla kaj, da bi ga ne bila končno vprašala: „I kaj pa je vendar, da si tak? Saj ni več govoriti s teboj! Nekaj mora biti, kar je! Povej vendar, kaj se je zgodilo?"

Pavleta so te besede materine tako spekle, da je skočil s svojega sedeža, kakor bi ga bilo kaj pičilo. „Pustite me pri miru!" obregne se nevoljno, dà, skoro jezno. Ob jednem pa se mu vlijó solze po licih, a teh ga je bilo menda sram, kajti hitro odide skoz vrata, ne da bi bil želel materi lahko noč.

Lahko si mislimo, kako je to vedenje sinovo žalilo materino srce. Tudi njej so se zasvetile solze v očeh. Grozne skrbi so se je polastile. Da bi si olajšala srce, poklekne in goreče moli k Bogu, proseč ga, naj bi odvrnil od nje vsako nevarnost in obvaroval zlasti njenega sina kake nesreče. V molitvi je našla nekoliko olajšave in potolažena se je vlegla k počitku.

Odkar se je videl Pavle tako ujetega v Mušičevih zankah, lotila se ga je takorekoč neka bolezen. Vedno je kuhala vročina po njem. V strašnem nemiru je živel noč in dan. Glas vesti in strah pred kaznijo sta se bojevala v njegovem srcu. Vsak dan se je bil morda stokrat odločil, da stopi pred gospodarja ter se mu obtoži, a kedar bi bil imel svoj sklep izvršiti, manjkalo mu je moči in poguma. Tako se je bližal zopet teden svojemu koncu in čas, ko je moral Pavle zopet pod lipo zunaj vasi. Kako priljubljeno mu je bilo nekdaj to drevo, a sedaj ga je streslo po vsem životu, če je kdo le mimogredé v kakem govoru omenil stare lipe. Vsako besedo, ktera ga je spominjala onega nesrečnega kraja, občutil je kakor nož v srcu. In kolikor bolj se je bližal čas, ko se je moral zopet sniti z Mušičem, tem nemirnejši je postajal, in tem hujše mu je bilo.

V soboto popoldne je bilo. Lepo so doneli iz stolpa župnijske cerkve ubrani zvonovi, oznanjajoč gospodov dan. Kako rad je poslušal Pavle poprej to zvonjenje! Nekaka sveta radost mu je polnila otročjo dušo, kedar je tako lepo potrkavalo od cerkve sem, najprej tiho, potem pa glasneje in glasneje, kakor bi prihajalo zvonjenje iz daljave vedno bližje in bližje. Danes mu zvonjenje ni več budilo tistih sladkih občutkov. Strah, da se prikaže zopet Mušič, obvladoval ga je sedaj popolnoma. In res slutnja ga ni varala; komaj je bilo odzvonilo, ko stopi Mušič v prodajalnico. Prišel ga je zopet opominjat na njegovo dolžnost. Pogledal ga je takisto pomenljivo, kakor zadnjič, kupil neko malenkost ter se zopet odstranil, tako da Pavle ni mogel dvojiti o tem, kaj je bil prav za prav namen njegovega prihoda.

In Mušič je popolnoma dosegel to, kar je namerjaval, ko je prišel k Smrekarju v prodajalnico. Pavle je bil po njegovem pogledu popolnoma premagan. Še tisti večer je dobil priliko, da je vtaknil v žep tako ogledalce in takov nož, kakor si ga je želel Mušič.

„Naj bo, še to, jedino še to mu dam, potem pa nikdar nič več,“ rekel je sam pri sebi ter se tolažil z mislijo, da se je Mušič morda polakomnil ravno teh dveh stvarij, in da mu dá odslej mir.

Prebil je zopet nemirno noč, a črez dan je komaj čakal ure, da bi izročil Mušiču ukradene stvari ter se ga odkrižal enkrat za vselej.

Mušič je bil natanko ob določeni uri zunaj vasi pod

lipo. Ko ugleda Pavleta, ki se je počasi bližal usodepolnemu kraju, ozre se pazljivo na vse strani. Bal se je, da bi njegovega shoda s Pavletom ne opazil kdo, komur bi se vsa stvar zdela morda sumljiva. Ko pa se prepriča, da ni nikogar v obližju, stopi izpod lipe Pavletu nekoliko korakov naproti in mu reče z nekako strogim glasom:

„Prav, da te ni bilo treba predolgo čakati! Daj, kje imaš svoje reči?“

Pavle seže v žep ter mu izroči ogledalce in nož. Mušič ogleduje nekoliko časa molčé izročene mu stvari, kakor bi se hotel prepričati, so li prave ali ne. Pavle je že mislil, da se bode zadovoljil s tem, in da ne bode zahteval denarja. A motil se je. Po kratkem pregledovanju vtakne Mušič ogledalce in nož v žep in vpraša osorno, kakor bi ga jezilo, da ga mora še opomniti: „No, in denar? Kje je denar?“

„Denarja nimam,“ odvrne na kratko Pavle.

„Kaj, denarja nimaš? In zakaj ga nimaš?“

Mušiču je švigal srd iz očij, ko je to govoril. Pavle pa se tega srdú ni nič kaj bal, kajti tudi njemu je srd navdajal srce zaradi nesramnosti Mušičeve. S krepkim glasom odgovori na stavljeno vprašanje:

„Denarja nimam, ker mislim, da ti nisem ničesar več dolžan; kar si plačal záme, to je povrnjeno obilo. Ogledalce in nož sem ti danes še prinesel, odslej pa me pusti pri miru!“

„Kaj, tako se mi hočeš po robu postavljati?“ sikne Mušič ter prime ubogega Pavleta za uho s tako močjo, da se temu takoj vlijó solze iz očij. „Denar sem, pravim, ali . . . .!“

„Jaz ga nimam,“ izgovarja se Pavle ter si briše z rokavom solze, ki so mu tekle po licih.

„Nimaš? Tedaj dobro!“ nadaljuje Mušič. „Še nocoj poiščem tvojega gospodarja ter mu povem vse. Povem mu, da si se zadnjič potepal, ne da bi bil šel v cerkev, in da si kradel. Če hočeš tako, naj te pa ženó orožniki precej jutri v zapor!“

„Morda pa bo moj gospodar meni tudi toliko verjel, kakor tebi,“ odvrne, še vedno ihteč, Pavle, ki je prav od srca želel za vselej razdreti zvezo s hudobnim Mušičem.

„Kaj?“ zasmeje se ta. „Tebi misliš, da bo toliko verjel, kakor meni? Kaj pa, ko bi mu tó-le pokazal?“

Izrekši, seže v žep ter potegne iz njega ogledalce in nož, kar mu je bil prinesel Pavle.

Ta se prestraši. Čutil je, da ga je Mušič popolnoma ujel v svoje zanke. Predno mu je bil izročil oni dve stvari, bilo bi pač še mogoče, napovedati mu boj, toda sedaj? Ta je imel dokaze v rokah. Da mu je dal denar, zaradi tega bi se bil morda še vendar kako izgovoril, a če pokaže Mušič gospodarju nož in ogledalce, spoznal bode ta takoj svoje blago in s pomočjo teh dokazil mu lahko natvezi, kolikor hoče lažij. O da je bil tako nespameten, da se ni že zadnjič ločil za vselej od svojega zapeljivca! Tedaj je še bilo mogoče, obvarovati se nesreče, sedaj pa je izgubljen!

Mušiču ni ostalo prikrito, kak učinek je napravila njegova grožnja. Hudoben smehljaj mu je zgibaval ustne. Prijemši Pavleta za roko, reče mu:

„Sedaj izprevidiš morda, da se ne dá ravnati z menoj, kakor bi kdo hotel. Pojdi zdaj, a danes teden prinesi denarja. Manj ne vzamem kakor dva goldinarja, da veš!“

Izgovorivši to, odide po navadni poti. Pavle gre nekaj časa za njim, potem pa se tudi on napoti proti domu. Nekaj takega kakor obup se ga je polotilo. Boj pa, kteri mu je poprej divjal v njegovih prsih, potihnil je hipoma. Uvidel je, da se krempljem hudobnega Mušiča ne izvije več, zato se je udal v svojo usodo, kakor tisti, ki se potaplja in ne vidi nobene rešitve več. Danes se je vračal prvič izpod lipe s prepričanjem in zavestjo domú, da bode zopet kradel!

IV.

Odslej je čakal Pavle redno vsako nedeljo in praznik Mušiča pod lipo zunaj vasi, in prej se je zgodilo, da svoje matere ni obiskal, nego da bi bil zamudil, sniti se z Mušičem. Nasprotno pa se je tudi Mušič pogosteje prikazoval v Smrekarjevi prodajalnici. Kupil je navadno le kaj malega, a ozrl se je vselej kaj pazljivo po razpostavljenem blagu okrog. Če mu je od tega, kar je videl, kaj posebno ugajalo, razodel je Pavletu svojo željo, in ta mu je dotično stvar gotovo preskrbel prej ali slej. Ko se je bil končno prepričal, da se ne more otresti Mušičevega gospodstva, dal se mu je popolnoma voditi, in sčasoma se je onih shodov ob nedeljah tako privadil, da bi se mu bilo zdelo čudno, ko bi se enkrat ne bil sešel s svojim mojstrom. Vest se mu je bila umirila, in malokdaj mu je še hodilo

na misel, da stori velik greh, kedar izmakne kaj svojemu gospodarju. Še hudo mu je bilo, če morda kterikrat ni mogel precej prinesti Mušiču, česar je poželel. Ta pa je tudi od tistega časa postopal vse drugače z njim, ko je videl, da je Pavle popolnoma njegov, in da ne skuša nič več, odtegniti se mu. Nič več ga ni strahoval, kakor v začetku, temveč bil je vedno prijazen z njim. Dà, prigodilo se je celó večkrat, da niti denarja ni vsega obdržal za se, kterega mu je prinesel Pavle. Kakor da bi ga hotel obdarovati, stisnil mu je včasi nekaj desetic nazaj v pest, kedar mu je bil odštel med tednom iz predalčka izmaknjeni denar. Tudi v gostilno ga je zopet sem ter tja vzel s seboj, vendar vselej le za malo časa. Mušič je bil zeló previden in oprezen človek, in pazil je skrbno na to, da Smrekar ni zvedel ničesar o njegovem razmerju do Pavleta. Kedar se je tedaj bližala ura, ko je imel Pavle biti domá, opozoril ga je vselej na to, da naj gre domú, in pri ločitvi ga je vselej učil, kako naj govori, in kako se naj vede pred svojim gospodarjem.

Tako je bilo preteklo nekaj tednov, in Pavle je zvesto hlapčeval svojemu zapeljivcu. Bojeval se ni nič več s svojo vestjo, kakor poprej, dokler je imel še upanje, da se izvije iz Mušičevih kremplјev. Toda srečen vendar ni bil. Odkar je hodil pregrešna pota, zdel se mu je ves svet neizmerno pust. Poprej tako vesel, lazil je sedaj potrt in s povešeno glavo okrog. Čmeren je opravljal vsako delo, in vsled tega se mu je zdelo vsako opravilo težavnejše, kakor poprej. Če pa nič dela ni imel, tedaj je srpo zrl pred se v tla. Vzradostila ga ni nobena stvar več, in dasi še tako mlad, želel si je pogostoma smrti. Čudno, da njegov gospodar ni zapazil te izpremembe. A ta je gledal le bolj na to, da je Pavle vsak dan opravil naloženo mu delo, za vse drugo se je manj menil. Tem bolj pa je mati Pavletova čutila, da njen sin ni več tak, kakoršen je bil. Prejšnje čase je prihajal k njej vedno smehljajočega obraza. Iz očij mu je brala, kako rad jo je obiskoval. Sedaj pa ni mogel zatajiti, da prihaja z nekako nevoljo, in morda le zaradi tega, ker se vendar ni mogel popolnoma izogniti svoje matere. Natanko ga je opazovala in večkrat je skušala z različnimi vprašanji zaslediti, odkod na njem tako nenadna in velika izprememba; toda to se ji ni posrečilo. Hudo ji je bilo pri srcu, in večkrat je jokala na tihem. Slutila je nekaj hudega, dasi ni mogla vedeti, kaj pride.

Pri Smrekarju, gospodarju Pavletovem, služilo je osemnajstletno, pridno, pobožno in bogaboječe dekle, Jerica po imenu. To je večkrat obiskovalo Pavletovo mater. Včasi, kedar je nesla popoldne družini in kakim najetim delavcem malo južino na njive, skočila je za nekaj trenutkov k stari ženici in ji dala košček kruha, ki bi ga bila imela sama použiti. Pavletova mati je živela v skromnih razmerah in hvaležno je sprejela od deklice takov dar, dasi se je vselej branila in ji resno prigovarjala, naj ne pritrguje sebi na jedi, ko mora vendar dosti delati in trpeti. Tudi Jerici je potožila večkrat svoje skrbi zaradi Pavleta. Izpraševala jo je, ali nič ne vé, da bi se bilo domá kaj prigodilo, in ni li morda Smrekar nezadovoljen z njenim sinom. Deklica pa jo je pri vsaki taki priliki tolažila, trdeč, da je vse v redu, in da je Pavle le bolj moški in resen postal, nego je bil poprej.

Uboga žena je molčala na take tolažilne besede, a v glavo ji vsa ta stvar ni hotela prav.

Nekega praznika popoldne bi se bil moral Pavle sniti praznih rok z Mušičem. Med tem ko mu ta že dalje časa ni ničesar naročal, kaj in koliko naj mu prinese, in se je vsaj navidezno z vsem zadovoljil, kar je ravno dobil, bil se mu je zadnjič prav gorko priporočil, naj mu za gotovo prinese prihodnjič nekaj več denarja, ker ga silno potrebuje. Ni dvojiti, da bi bil Pavle ustregel tej želji, a vedi ga Bog, kako je prišlo, ves čas od zadnje nedelje sem ni bil toliko sam v prodajalnici, da bi bil tudi le nekaj desetic mogel izmakniti. Bilo je že prvič odzvonilo h krščanskemu nauku, in Pavle je bil v veliki zadregi, kajti bil je čas, odpraviti se z doma. Skrbelo ga je, kaj poreče Mušič, ko mu ne prinese čisto nič. A kaj se hoče, iz tal ne more izteptati denarja. Potolažiti ga bo moral z obljubami, da mu prinese prihodnjič več, ker bo moral to nedeljo priti čisto brez vsega.

Med takim premišljevanjem hoče oditi v cerkev. Ko gre skoz vežo, ozre se v odprto omaro. Na polici v omari je ležal mošnjiček. Hipoma ga prešine misel: kaj pa, ko bi bilo tukaj kaj? Pogleda okoli sebe, in ko se prepriča, da ga nihče ne vidi, stopi po prstih k omari ter seže po mošnjičku, hoteč, odpreti ga. A v tistem trenutku zaropoče nekdo v sobi. Ni imel tedaj časa, da bi bil pogledal, je li kaj in koliko je denarja v mošnjičku. Ko bi ga ne bil nihče motil, vzel bi bil najbrž le toliko, kolikor bi se mu bilo videlo

potrebno, tako pa vtakne vse vkup v žep ter naglo odide v cerkev.

Tudi med potjo h krščanskemu nauku ni imel prilike prepričati se, koliko je vzel. Bal se je, da bi ga kdo mimogredočih ne opazil, ko bi ogledoval ukradeno blago. Dospel je tako v cerkev, ne da bi bil vedel, koliko tatvino je doprinesel. Soditi po tem, kakor ga je težil mošnjiček, moralo je biti precej denarja v njem. Kesal se je, hudo kesal, da je bil posegel v omaro. Majhnih tatvin se je bil nekako navadil in se ni več dosti kesal zaradi tega, ako je gospodarju tekom jednega tedna izmaknil jeden ali dva goldinarja. V mošnjičku pa je bilo brez dvojbe več, kajti vedel je, da je od gospodinje, in ona je imela vedno nekaj več denarja na razpolaganje, ker je Smrekar vso skrb za zemljišče njej prepuščal, v tem ko se je sam bavil s kupčijo. Rad bi bil ukradeno stvar položil zopet na mesto, kjer jo je bil vzel, a bilo je prepozno. Do tistega časa, ko pride domú, pogrešila bo gospodinja gotovo že denar. Drugega ne preostaja tedaj, kakor da se čim prej iznebi ukradenega blaga. Komaj je čakal, da bi že minila služba božja, in da bi se že skoro sešel z Mušičem. Ker je bil dan postal že dokaj kračji, imela sta sedaj svoje shode vselej kmalu po krščanskem nauku.

Huda sapa je vihrala, ko se je bližal Pavle dogovorjenemu mestu pod lipo. Večkrat je moral prijeti za klobuk, da mu ga ni odneslo, in včasi mu je kar noge izpodnašal vihar. Mušič je stal, kakor po navadi, skrit za deblom. Videl je vselej Pavleta že od daleč, a prišel mu je le tedaj naproti, kedar se je poprej prepričal, da ni nobenega drugega človeka v obližju. Pri taki sapi, kakor je bila danes, držal se je vsakdo rajši doma, nego da bi bil požiral prah po cesti, kterega je v mogočnih vrtincih sukalo na kvišku. Mušič se je čutil tedaj nekoliko bolj varnega in je že od daleč vpil na Pavleta: „Le hitro, le hitro!“

Dasiravno se je bil Pavle že tolikokrat sešel z Mušičem, stresel se je vendar vselej, in tako tudi danes, ko je začul Mušičev glas. Ta človek je imel čudno moč črez njega. Akoravno je že prej hitel, pospešil je sedaj še bolj svoje korake. Po vejah razprostrte lipe je vse hreščalo vsled divjega viharja, ko stopi Pavle pod drevo. Mušiču se je videlo, kako nestrpno ga je danes čakal. Drugekrati je potrpel, da mu je Pavle sam izročil, kar je prinesel s seboj, danes pa ga takoj nagovori:

„Menda mi vsaj nisi prišel prazen?"

Pavle seže v žep in mu molčé pomoli mošnjiček. Mušič ga začudjeno pogleda, kakor bi ne verjel lastnim očem, potem pa poseže hlastno po ponujeni stvari. „Je li mogoče? Si li se vendar enkrat nekoliko ohrabril? No, saj je bilo pa tudi že čas! Skoro sem že obupaval nad teboj! Toda ne hvaliva se prerano. Poglejva prej, koliko je notri!"

Izrekši, odpre mošnjiček ter začne jemati denar iz njega. Pavle je srpo zrl Mušiču v roke, ko je prešteval denar. Upal je še vedno, da ne bo morda posebnega notri. A varal se je; bilo je mnogo preveč. Mušič je naštel sedem in dvajset goldinarjev in nekaj desetic. Pavleta je navdajal strah, ko je videl toliko denarja pred seboj. Čutil je, da je še le s to tatvino postal pravi hudodelec, in da je vrnitev na pravo pot odslej nemogoča. Po vsem životu se je tresel. Razjokal bi se bil rad, a oči so mu ostale suhe. Mušič je vedel, kaj se godi v njem. A ni ga miloval, temveč zaničljivo se je nasmejal in mu rekel, kakor bi se hotel norčevati z njim: „Danes pa zaslužiš, da te pohvalim. To je bilo enkrat nekaj moškega. Kdo bi vedno le po deseticah pobiral! Kjer je dosti, lahko se vzame dosti. Tvojega gospodarja tudi to ne bo preveč bolelo, toda — saj še nisi povedal, kje si dobil to?"

„V omari, ki stoji v veži," odvrne Pavle z obupnim glasom.

„In kdaj?"

„Prej le, predno sem šel v cerkev."

Mušič se nekoliko zamisli in še le črez nekaj časa reče zopet: „V veži, praviš, da stoji tista omara?"

„V veži, predno se stopi v kuhinjo."

„Aha!" zamrmra Mušič, v tla zroč, kakor bi nekaj preudarjal. Po kratkem molku izpregovori zopet: „Je li bila vaša dekla danes popoldne tudi v cerkvi?"

„Tudi!" odvrne Pavle, ne da bi vedel, kaj namerjava Mušič s tem vprašanjem.

„Je li šla pred teboj, ali za teboj?" izprašuje dalje Mušič.

„Prišla je za menoj v cerkev, videl sem jo. Mislim, da se je ta čas baš napravljala za v cerkev, ko sem šel jaz z doma."

„Že dobro!" reče Mušič, še vedno nekako zamišljen. „Res, prav ustregel si mi," nadaljuje, „da si mi to preskrbel, ker ravno sedaj potrebujem denarja. Pozneje že

dobiš od tega svoj delež, za zdaj je pa za te boljše, da nimaš nič denarja pri sebi. To bodo nemara pogrešili, in če bi se pri tebi kaj našlo, bilo bi napačno. Tudi okrog mi dolgo ne hodi nocoj. Najboljše je, da greš precej domú. Pa nikar se mi ne oziraj plašno okrog sebe, in če bi te kdo kaj vprašal po denarju, reci, da ga nisi nič videl. Bodi pameten, veš! Nikar se ne udaj! Če to storiš, izgubljen si za vselej. Zapomni si to in pojdi sedaj!“

Zavila sta jo vsak na svojo stran. Komaj sta bila storila nekoliko korakov od lipe, kar odčesne vihar mogočno vejo, da trešči z velikim ropotom blizu na tla, kjer sta ravnokar še stala Mušič in Pavle. Oba se ozreta prestrašena nazaj. A v tem ko je Pavle ves trd od strahú stal na mestu, opomogel si je Mušič kmalu. Nekako porogljivo zakliče Pavletu: „Boga zahvali, fant, da sem te še o pravem času zapodil od ondod. To bi bila tvoja smrt. Glej, sedaj pa še reci, da nisem tvoj angelj varuh! Hahaha!“

Pavleta je to zasmehovanje hudo zabolelo. Ne da bi zinil kako besedo v odgovor, obrne Mušiču hrbet ter se napoti proti domu. Zadnje besede Mušičeve so mu rezale kakor nož v srce. Angelj varuh! Gorjé mu, kdor ima takega angelja varuha! mislil je sam pri sebi.

Ko dospe Pavle domú, bilo je vse mirno. Pričakoval je, da bode vse po koncu, da bodo iskali denar ter pozvedovali, kam je prišel. A nič od vsega tega ni opazil na veliko svoje začudjenje. Sicer se mu je zdelo, kakor bi gospodinja hodila nekako potrta okrog, in videl je tudi, da je nekolikokrat odprla vrata pri omari, vendar iz tega, da ni črhnila nobene besedice, sklepal je, da ukradene stvari vendar še ni pogrešila. Toda temu ni bilo tako. Gospodinja je bila pač zapazila, da denarja ni več tam, kamor ga je bila položila, a molčala je zaradi tega, ker je še vedno upala, da se najde. „Mogoče, da je šel moj mož mimo omare in, ko jo je videl odprto, vzel denar, da bi me ostrašil,“ tako se je tolažila. Smrekar je bil namreč zeló previden mož in ni mogel trpeti, da bi se omare ali druge shrambe puščale odprte. Jezil se je že večkrat zaradi tega, in ravno to je v Smrekarici vzbujalo misel, da je morda on spravil denar, bodi si iz vzroka gori navedenega, ali ker se je res morda bal, da bi kdo drug ne vzel mošnjička. Ker je prišel njen mož ta večer nekoliko pozneje domú, nego je bila njegova navada, ni mu sploh hotela to noč nič omeniti o tem. „Če je denar ukraden,“ mislila si je, „ne dá se po noči

tako nič ukreniti; le spanje bi mu pregnala. Če ima pa on denar, dá mi ga že jutri."

Tako so šli spat, ne da bi se bilo o tem ta večer kaj govorilo. Ko pa drugo jutro Smrekar ničesar ne omeni, vpraša ga žena, na pol smehljaje, na pol v skrbeh, ali je on vzel denar iz omare. Mož jo začudjeno pogleda in odvrne, da ne vé za nikak denar.

„Nikar me ne draži!" prosi ona, ki je še vedno imela upanje, da se mož le šali. A ko on z nova prav resno zatrdi, da nima denarja, prestraši se Smrekarica, kajti zdaj ni več dvojila, da je okradena.

Mož jo na to natanko izprašuje, kdaj je pogrešila denar, koliko in kakega denarja je bilo v mošnjičku, ali je bil prejšnji dan kak tuj človek v hiši, in ali je sploh zapazila kaj sumljivega. Ko mu je vse pojasnila, pride Smrekar po daljšem preudarjanju do prepričanja, da je moral le kak domač človek ukrasti denar. Ali kdo? Pri hiši so bili samo Pavle, dekla in hlapec, ki je bil pa že prejšnji dan zjutraj odšel z doma v mesto, in tedaj ni mogel on biti tat, ker se je Smrekarica še dobro spominjala, da je bil denar še včeraj po kosilu v omari. Sum bi bil tedaj letel le še na Pavleta in Jerico. Za Pavleta se je Smrekar takoj potegnil. „Pavle ni!" dejal je. „Fanta poznam dobro. Če bi bil že hotel kaj vzeti, vzel bi bil rajši v prodajalnici, kjer ima več priložnosti. Doslej nisem še nikoli nobene stvari pogrešil. Po veži on tudi ne stiče dosti. In kam naj bi denar dejal? Njegova mati je prepoštena, da bi kdaj kaj ukradenega vzela iz njegovih rok. Drugače je pri dekli. Iz tatinske rodbine je. Oče je bil že zaprt zaradi tatvine. Noben drug ni, kakor ona! Ali ti nisem rekel, da je ne jemlji? Iz take hiše se ne sme nikoli jemati posel v hišo!"

Tako je govoril Smrekar, Smrekarica pa je neverjetno zmajevala z glavo. Popolnoma nemogoče se ji je zdelo, da bi bila Jerica zakrivila tatvino.

„Jaz si tega nikakor ne morem misliti," reče svojemu možu. „Tako pridno, pohlevno in bogaboječe dekle da bi kradlo? Ne, ne, veruj mi, to je moral kdo drug storiti!"

„Ti si prelahkoverna, moja ljuba!" odvrne ji mož. „Pridna, ali bolje rečeno, delavna je res, tega nočem oporekati. Ali to, kar imenuješ pohlevnost in bogaboječnost, to je sama potuhnjenost! Jabelko ne pade daleč od drevesa! Oče tat, hči tatica! Tako bo, le meni verjami! No-

bena pregreha se tako rada ne podeduje od starišev na otroke, kakor ravno tatvina!“

„Mogoče je vse,“ pritrdi Smrekarica s povešeno glavo, „ali neverjetno se mi vendar zdi. Izjeme se nahajajo povsod. Sama sem že poznala otroke, ki so imeli hudobne stariše, pa so bili vendar dobri. Pa naj bo, kakor hoče, prenagliti se ne smeva. Rajši potrpim škodo, nego da bi imel kdo kaj po nedolžnem trpeti zaradi tega.“

„Tega mnenja sem tudi jaz,“ pritrdi on, „da ne smeva nikogar obdolžiti prenaglo. A pustiti stvar v nemar, to tudi ne gre. Še tega bi trebalo, da bi imeli tatú v hiši. Preiskovati je treba začeti stvar takoj, da se pride tatu na sled. Naznaniti bo treba orožnikom, kaj se je zgodilo. Mogoče je vendar še vedno, da se je kak tuj človek pritepel v vežo, zato se naj tudi zunaj pozveduje po tatu. Isto tako je mogoče, da je denar kak domačin ukradel, pa da ga je izročil kakemu zunanjemu človeku. Pred vsem hočem preiskati deklino in fantovo skrinjo. Tudi v žepe jima bo treba poseči. Tega ju nisem v stanu obvarovati, če sta tudi nedolžna. Resnica mora priti na dan.“

Dasi je bilo Smrekarici hudo, privolila je vendar v to, da je poklical Smrekar Jerico in Pavleta pred se. Pavle je precej slutil, zakaj se gre, Jerica pa je začudjeno pogledovala sedaj gospodarja, sedaj gospodinjo. Ko jima Smrekar pové, zakaj ju je poklical, in da bode njuni skrinji preiskal, prestrašila sta se oba. Kri je šinila obema v glavo, in ko bi bil človek potem znaku sodil, moral bi bil reči, da sta ali oba nedolžna, ali oba kriva. In vendar se je čutil Pavle krivega, Jerica pa nedolžno. Kako previden mora biti pač človek v svoji sodbi! Dà, Jerica je bila morda še bolj zmedena, kakor Pavle. Prišlo ji je precej na um, da je bil njen oče nekdaj kaznovan zaradi tatvine, in da bode to pričalo zoper njo. Smrekar, ki je že precej od vsega začetka sumničil le Jerico, ni prezrl njene rudečice in zadrege, in pomenljivo se je ozrl na svojo ženo, kakor bi bil hotel reči: „Ti li nisem pravil?“ Toda preiskovanje, kterega se je Smrekar sedaj lotil, ni spravilo čisto nič na dan. Niti v skrinji Pavletovi, niti v dekletovi ni našel ničesar, kar bi bilo vodilo tatvini na sled.

Smrekarici se je odvalil kamen od srca, ko ji je moral njen mož priznati, da je bil ves njegov trud zaman. Dasi je imela veliko zaupanje v Jerico, bala se je vendar že za njo, ko jo je videla tako prestrašeno in prepadeno. Smre-

karja pa izid njegovega prizadevanja še ni prepričal o nedolžnosti dekličinem. „Da dobim pri njej denar, tega itak nisem prav za prav pričakoval,“ rekel je svoji ženi, odpravljajoč se k orožnikom. „Denar se nahaja že davno v drugih rokah!“

To svoje mnenje je povedal tudi orožnikom ter jim namignil, da bi bilo dobro, kakor hitro mogoče na domu Jeričinega očeta pogledati, ali ni kakega sledú o tatvini. Popisal je natanko mošnjiček, v kterem je bil denar shranjen, češ, morda se tudi le-ta še dobi.

Orožniki so se takoj podali na pot. Iskali so po denarju na domu Jeričinem in po drugod, a brez uspeha.

V.

Misliti se dá, kako hudo je bilo Jerici, da so jo dolžili tatvine, a še mnogo hujše ji je bilo, ko je slišala, da so orožniki tudi pri njenem očetu pozvedovali in na njenem domu stikali po ukradenih rečeh. Njen oče je imel res nesrečo, da je bil nekdaj zaradi udeležbe pri tatvini kaznovan. Ali je pa v resnici bil kriv zločina, zaradi kterega je sedel nekaj tednov, to ni bilo tako dognano. Vzel je bil namreč na prenočišče tujega človeka, od kterega se je pozneje zvedelo, da je bil tat. Jeričin oče je prišel na sum, da je bil dogovorjen s tem človekom, in ko so iskali ukradene reči, našli so res del ukradenega blaga pod slamo skritega na njegovem skednju. Zastonj je zatrjeval, da je tat brez njegove vednosti pustil te stvari pri njem; verjeli mu niso, in bil je obsojen. Rojstna hiša Jeričina je stala nekoliko oddaljena od drugih hiš zunaj vasi na nizkem holmcu. Take na samem stoječe hiše pa so pri ljudeh vedno na slabem glasu. Naj je gospodar še tako pošten, vendar sumničijo ljudje, da se ondi Bog zna kaj godi. Vzrok temu je pač ta, da sosedje, ki drug poleg drugega živé, tudi natanko drug drugega razmere poznajo, med tem ko nimajo vedno pred očmi, kaj se vrši v kaki bolj oddaljeni hiši. Vsled tega vedno ugibajo, kaj se pač tam godi, in ker je človek že tak, da o človeku rajši kaj slabega misli kakor dobrega, nastanejo vsakovrstna domnevanja in govorice. To napako so bili tedaj storili Jeričini dedje, da so si bili hišico postavili zunaj vasi, in ko so bili tam enkrat zasačili tudi tuje blago, prepričan je bil ves svet o tem, da ta hiša ni bila kar tako brez vsega namena postavljena v stran od drugih.

Ali vse to se je bilo že nekoliko pozabilo; sedaj pa so se vnovič oživili za Jerico tako bridki spomini. Noč in dan je jokala in niti jesti, niti spati ni mogla. Smrekarici se je v srce smilila, ko jo je videla vedno tako v solzah, in skušala jo je tolažiti. Tudi možu je očitala, da je ravnal tako nepremišljeno. „Ko bi bila vedela, da bo tako,“ rekla mu je, „rajši bi bila potrpela in nič bi ti ne bila povedala o vsej stvari. Jaz dekleta ne morem gledati, ko vedno joče in ihti, in večkrat si moram sama brisati solze iz očij.“

„Ženske solze so že od nekdaj zeló po ceni,“ odvrne Smrekar, ki je bil nekoliko bolj trmoglav, in ki se ni mogel tako hitro otresti misli, ki se ga je bila enkrat polotila. „Počakaj še malo! Dokler nismo dobili tatú, ne more se še trditi, da sem se prenaglil. Če sem storil komu krivico, lahko jo še poravnam. Dotlej pa še vedno nisem popolnoma prepričan, da dekle ni tatica, in naj se še tako joka. Solze me ne bodo preverile, dokler nimam drugih dokazov.“

Novica, da so bili pri Smrekarju okradeni, raznesla se je kmalu po vasi in po bližnji okolici tem bolj, ker so orožniki povsod sledili za tatom. Tudi to ni ostalo prikrito, da so orožniki stikali na Jeričinem domu. Nastale so vsakovrstne govorice, ki so stvar sevéda v vsakem oziru pretiravale, kakor je sploh navada pri takih prilikah. Kmalu se je trdilo, da je bila Smrekarju ukradena veliko večja svota, kakor je bilo res, kmalu zopet, da so ukradeni denar že dobili, in sicer pri očetu mlade Jerice.

Mušiča, ki je iz razumljivih vzrokov skrbno pozvedoval in povsod vlekel na uhó, kaj se govori zaradi tatvine, pripravilo je to, da so sumničili Jerico in njenega očeta, na satansko misel. Že dolgo je hudo sovražil in črtil Jerico. Bil se je namreč poprej že nje lotil. Da bi se dalo od Smrekarjeve hiše, pri kteri je bilo vsega zadosti, marsikaj dobiti, vedel je in tako je najpoprej skušal Jerico navezati náse. A tu je Mušič slabo naletel, kajti Jerica ga že od nekdaj ni mogla prav trpeti. Še tedaj, ko sta skupaj v šolo hodila, izogibala se ga je, ker ji je vedno nagajal in bil sploh že tedaj jeden najporednejših učencev. Mušič je to dobro čutil, da ga dekle ne mara, vendar vse to ga ni zadrževalo, da bi je ne bil ustavljal in ogovarjal, kjerkoli jo je srečal, meneč, da se sčasoma vendar le omehča. Toda Jerica mu na vsa njegova ogovarjanja niti odgovora ni dajala. Mušič jo je tedaj nazadnje vendar pustil na miru. Jerica je bila zeló vesela, da se je nadležnega Mušiča izne-

bila, toda motila se je, ako je mislila, da je Mušič nánjo pozabil. V resnici je kuhal hud srd v srcu do nje in čakal le trenutka, da bi mu dal duška. Ta trenutek je bil sedaj prišel. Srce se mu je smejalo, ko je ves svoj načrt preudaril, kterega mu je bil moral navdahniti le hudobni duh sam.

Skrbelo ga je že nekoliko poprej, da bi Pavleta ne vzeli pretrdo v roke, in da bi se ta ne udal. Ko bi se bilo to zgodilo, bil bi, o tem ni bilo dvojiti, tudi on izgubljen. Treba je bilo tedaj komu drugemu dokazati tatvino. Zoper Jerico so govorile vse okoliščine. Če nastopi še on ter priča zoper njo, posreči se ji težko skazati svojo nedolžnost, in tako je dosežen dvojen namen. Sumnja se odvrne od Pavleta, in tako pride tudi sam iz nevarnosti, na drugi strani pa se je tudi maščeval ter ohladil svoj srd nad Jerico.

Ta načrt je bil dozorel v Mušičevem hudobnem srcu. in prav nič se ni obotavljal, da bi ga izvršil. Podá se tedaj brez premisleka k Smrekarju. Ko je stopil v prodajalnico, ni se Pavle malo prestrašil, in njegov strah je bil še večji, ko razodene Mušič Smrekarju željo, da bi rad z njim na samem nekaj govoril. Bil je Pavle sedaj trdno prepričan, da ga Mušič ovadi. Mislil je, da so orožniki tatvini na sledu, in da se hoče sedaj na ta način oprati in krivdo odvaliti od sebe. Skoro s prosečim očesom se ozre na Mušiča, a ta mu dá skrivaj znamenje, da se naj ne boji. Pavletu je zopet odleglo. Smrekar in Mušič sta šla v stransko sobo. Ko je Mušič videl, da sta s Smrekarjem sama, prične takó-le:

„Slišal sem, da ste okradeni. Po naključju vam lahko nekaj povem, kar vas morda privede tatvini na sled. Mislil sem že molčati, ker mi stvar prav za prav nič ni mari, toda vest mi tega ne pripušča, in sicer tem manj, ker se je bati, da bi se kdo po nedolžnem ne obdolžil. Poslušajte tedaj! Ko sem šel preteklo nedeljo popoldne h krščanskemu nauku, hodila je kakih trideset korakov vaša dekla pred menoj. Zrla je vedno pred se, in bilo je videti, kakor bi si dajala nekaj z rokami opraviti. Meni se je to zeló čudno zdelo. Šel sem nalašč počasi za njo in jo opazoval zeló natanko. Hodila je sredi ceste, hkratu pa skloni glavo po koncu, stopi na stran ceste, pusti, kakor se mi je dozdevalo, iz leve roke nekaj pasti v jarek ob cesti in nato se spusti skoro v tek proti cerkvi, dočim je poprej hodila zeló počasi. Jaz nisem onega kraja, kjer se je bila približala robu ceste, pustil iz

očesa. Hotel sem se prepričati, ali sem se motil jaz, ali je pa res ona kaj vrgla od sebe. Dospevši tja, iščem nekoliko in najdem tá-le mošnjiček v travi. Morda vam je kaj znan?“

Smrekar vzame mošnjiček, kterega je bil Mušič med svojim pripovedovanjem izvlekel iz žepa, v roke ter ga strmé ogleduje. Toda on ga ni poznal tako natanko. Pokliče tedaj ženo, in ko zapre vrata za njo, popraša jo: „Je li morda tebi znan ta mošnjiček?“

Smrekarica se prestraši. „Sevéda,“ reče po kratkem molku, „tu notri je bil denar!“

„No, vidiš, sedaj pa imamo tatú!“

„Za Boga svetega,“ vzklikne Smrekarica, „ne muči me in povej mi, kje se je to dobilo!“

„No, ugani!“ odvrne Smrekar, smejoč se na pol pomenljivo, na pol zaničljivo.

„Kaj bom ugibala!“ pripomni ona nestrpno in pogleda nekako nezaupljivo Mušiča. „Povej in ne norčuj se z menoj!“

„Če te že tako miče vedeti, pa naj bo,“ odvrne Smrekar nekako važno, stori nekoliko korakov sem ter tja po sobi, potem pa se ustavi pred ženo in reče:

„Moja draga, jaz imam dober nos! V prihodnje si ne boš izbirala več sama dekle, poiskal ti jo bom rajši jaz!“

„Kako misliš to?“ vpraša ona začudjena.

Smrekar pa se obrne k Mušiču in mu veli: „Povej še enkrat, kako si prišel do tega mošnjička!“

In Mušič je ponovil še enkrat, kar je bil že prej povedal.

Smrekarica ostrmi. „Je li mogoče?“ vzklikne zamolklo, tako da se ji je videlo, kako hudo ji je pri srcu. „Morda pa vendar ni moj mošnjiček,“ reče; „take stvari so si podobne; pokaži sem!“

In začela je z nova vrteti mošnjiček po rokah, a čim bolj ga je ogledovala, tem hujše ji je postajalo Molčé ga položi na mizo in zamišljeno vpre oči pred se v tla.

„No,“ izpregovori črez nekoliko časa zopet Smrekar, „kaj molčiš in premišljuješ? Ti bi pač najrajši rekla, da ni tvoj, kaj ne?“

„Ne, tega ne morem reči,“ odgovori ona vidno potrta, ali . . . . .“

„Nič ali!“ vzroji Smrekar, ki se ga je polotila hipoma neka nevolja. „Tu ne gre nič premišljati! Jaz sem dober

človek, tega mi ne more nikdo odrekati, ki me pozna, toda s tatovi jaz nimam usmiljenja, zlasti pa ne s takimi potuhnjenimi, kakor je tvoja deklina.“ Izrekši to, obrne se proti Mušiču in mu reče: „Ti mi pojdi takoj po orožnike!“

„Mož, prosim te, nikar!“ zaprosi žena s solznimi očmi ter ga prime za roko. „Če bi se prenaglil . . .“

„Nič se ne bom prenaglil! Jasno je kot solnce! Pusti me, jaz že vem, kaj delam. Pojdi!“ reče z nova Mušiču in izvije svoji ženi roko.

Mušič uboga Smrekarja in se odpravi. Skoz prodajalnico gredoč, stopi k Pavletu, ki je v strahu in trepetu pričakoval, kaj se zgodi, ter mu reče:

„Nič se ne boj, ali molči, to ti rečem, molči kakor zid!“

Izgovorivši, odide k orožnikom. A ko je tam odpravil svoj posel, ni se vrnil več k Smrekarju. Pustil je, da sta orožnika sama šla tjakaj. Smrekar je bil še vedno v tisti sobi s svojo ženo, v kteri ga je bil pustil Mušič. Ko orožnika vstopita, hotela je Smrekarica še enkrat posredovati, toda mož jo zavrne osorno ter ji zaukaže, naj ne črhne več besedice. Nato pokliče Jerico v sobo, in ko ta vstopi, vsa bleda in prepadla, vpraša jo:

„Ali poznaš ta mošnjiček?“

Jerica se ozre na mošnjiček, kterega je Smrekar držal v roki, in zarudi noter do čela. Vedela je, da jo zopet sumničijo, in ta misel ji je pripodila vso kri v glavo. Smrekar pa si je to zadrego dekličino razlagal vse drugače. Bil je uverjen, da je zarudela samo zaradi tega, ker se čuti prizadeto, in pomenljivo je namignil orožnikoma. Po kratkem molku izpregovori Jerica s tresočim glasom:

„Znan se mi zdi ta mošnjiček. Ali ni tisti, ki je bil denar v njem?“

„Ti ga tedaj ne poznaš, kakor se vidi,“ reče porogljivo Smrekar.

„Znan se mi zdi, kakor sem rekla,“ odgovori Jerica in zarudi z nova; „vendar za gotovo ne bi mogla reči, da je tisti. Kje pa ste ga dobili?“

Smrekarja, kteri je bil za gotovo prepričan, da je dekle krivo, grabila je jeza, ko je Jerica tako vprašala. „Kje?“ ponavlja s srditim glasom ter pristavi: „Tam, kjer si ga ti izgubila, potuhnjenka!“

Dasi je Jerica vedela, da jo sumničijo, vendar so ji te besede njenega gospodarja prišle nekako nepričakovano.

Hkratu pa ji je zavest, da je nedolžna, vzbudila nekak ponos v prsih. Po koncu se skloni, pogleda neustrašeno Smrekarju v oči ter reče: „Jaz da sem izgubila to? Kdo je to rekel?“

Smrekarja pa je to vedenje dekletovo še bolj razkačilo. Če se mu je poprej videla potuhnjena, zdela se mu je zdaj nesramna. Zato ji odgovori s trdim in odločnim glasom: „To že še zveš; zdaj pa pojdeš s tema-le gospodoma!“ Izrekši, pokaže s prstom na orožnika, ki takoj pristopita k njej, da bi jo odvedla.

V trenutku pa zapusti nesrečno deklico zopet ves ponos. Ko vidi stati orožnika pred seboj, ki sta pripravljena položiti roko na njo, poloti se je obup in nepopisna bolest.

„Jaz?“ ponovi še enkrat zamolklo, potem pa vzklikne z glasom, srce pretresujočim: „Jaz ne, jaz ne! Verjamite, jaz ne!“ Izgovorivši to, zgrudi se kakor smrt bleda na tla in obleži.

Smrekarica zažene jok in jame klicati na pomoč, a mož stopi k njej in reče: „O se vé, sedaj umrje ta nedolžnost! To vse poznamo! Jokati, omedlevati, to znate ženske, kedar in kolikor hočete. V stran pojdi!“

Izrekši, odvede svojo ženo iz sobe.

Jerico so pripravili z vodo zopet do zavesti. Bila je sedaj nekako bolj mirna. A ta mir je bil le navidezen. Z obraza se ji je bral obup. Molčé in brez ustavljanja se je podala z orožnikoma.

Smrekarica je na glas jokala, za njo gledaje. Smrekar pa se je delal trdega, kakor bi se mu čisto nič ne smililo obžalovanja vredno dekle. Toda delali bi mu krivico, ako bi ne povedali, da je bilo v njegovi notranjosti vse drugače, nego se je kazal na zunanje. Dasi ni dvojil o krivdi deklice, trgalo se mu je vendar srce, ko sta jo gnala orožnika. Toda tega ne bi bil pokazal za ves svet. Smrekar je bil dober človek, kakor je sam trdil o sebi, a bil je oster sodnik sebi in drugim. Bil je tega mnenja, da se hudobija mora kaznovati, in zato je Jerico bolj pomiloval zaradi tega, ker je izgrešila pravo pot, nego zaradi tega, da jo zadene sedaj zaslužena kazen.

VI.

Jerica je pred sodniki zastonj zatrjevala svojo nedolžnost. Mušič je potrdil pod prisego, da je vse tako, kakor

je pričal zoper njo. Razun tega so bile okoliščine take, da je mogel tatvino doprinesti le kak domači človek, in ker hlapca tisti dan, ko je bil denar ukraden, ni bilo domá, o Pavletu pa nihče mislil ni, da bi bil mogel storiti kaj takega, ni se mogla krivda nikomur drugemu dokazati, kakor Jerici. Tudi je sama priznala, da je imela tisto nedeljo, predno je šla h krščanskemu nauku, opraviti nekaj v omari, in da je, ko jo je gospodinja poklicala v sobo, za trenutek pustila vratica pri omarici nekoliko odprta. Ko se je vrnila iz sobe, tako je pripovedovala, zaprla je vratica, ne da bi se bila kaj zmenila za to, je li notri česa zmanjkalo, ali ne. Na vprašanje sodnikovo, ali ni čutila, da bi bil tisti trenutek, ko je bila v sobi, prišel kdo v vežo, odgovorila je, da se na to ne more spomniti. Sicer se ji je pač dozdevalo, da je ravno tisti čas odhajal Pavle skoz vežo v cerkev, a ko bi bila to tudi za gotovo vedela, ne bila bi tega omenila, da bi ne bil imel še on kakih sitnostij, kajti o njegovi nedolžnosti je bila ravno tako trdno prepričana, kakor o svoji.

Gospodar in gospodinja, ktera so tudi zaslišali pri sodniji, nista mogla nič slabega povedati o deklici. Smrekarica jo je celó hvalila, kolikor je le mogla; Smrekar pa, ki je imel svoje posebne misli, od kterih se ni dal tako z lepa pripraviti, ni si mogel vendar kaj, dasi se mu je dekle smililo, da ne bi bil pripomnil, da je „take rodovine“, ker je tudi že njen oče bil zaprt zaradi tatvine.

Konec kazenske obravnave je bil ta, da so nesrečno Jerico spoznali za krivo ter ji z ozirom na razne olajšalne okoliščine prisodili tri mesece ječe.

Pavle pa ni imel od tistega dne več mirú, odkar so bili izrekli nad Jerico obsodbo. Vest ga je pekla noč in dan. Ves je bil žbegan in ni vedel, kaj bi počel. Večkrat, kedar je bil sam, izjokal se je, a solze mu niso olajšale srca. Posebno prvi čas, ko je vse le o obsodbi Jerice govorilo, bilo mu je hudo. Zapazil je to pobitost in žalost tudi gospodar na njem, vendar ta si je razlagal stvar drugače. „Kako si jemlje fant to k srcu,“ opomnil je svoji ženi. „To je dobro znamenje.“ In učil ga je potem še in svaril, naj se varuje greha in pogubne tatvine, da ne pride tako daleč, kakor Jerica, ktera si je s tem pokvarila vse življenje.

Zlasti pa je Pavleta peklo in rezalo v srce, kedar mu je začela govoriti mati o tem. In spomnila se je skoro

vselej Jerice, kedar jo je obiskal. „O ti nesrečno dekle!“ rekla je včasi, „kdo bi si bil mislil, da bo storila kaj takega. Svojo glavo bi bila stavila, da to ni mogoče, in vendar, vendar . . .“

Pavle pa je nekoč, ko je njegova mati zopet tako vzdihovala, odskočil s skrinje in vzkliknil: „Kaj govorite vedno o tem! Saj ne veste, ali je ona storila to!“

Mati ga je začudjena pogledala in rekla: „Če bi ne bila, pa bi je ne bili obsodili!“

Pa tudi potem, ko je bilo govorjenje o Jerici že nekoliko potihnilo, ni Pavletu vest mirovala. Če se je včasi črez dan nekoliko raztresel, mučile so ga tem hujše sanje po noči. In če se je po noči vzbudil, bila je prva njegova misel na Jerico. Predstavljal si jo je v ječi in prav živo je občutil, kako hudo mora biti revici, po nedolžnem obsojeni in zaprti! Večkrat je bil, tako po noči bdeč, že sklenil, da pojde drugi dan v mesto, in da se sam ovadi. A kedar je posvetil dan, tedaj mu je vselej nedostajalo moči, da bi izvršil svoj namen. „Kaj poreče gospodar, kaj porečejo mati?“ Ta misel ga je vselej zopet odvrnila od storjenega sklepa. Končno se odloči, da pojde k izpovedi. Neke sobote popoldne je bilo, ko se odpravi v cerkev, stopi k izpovednici ter se skesano obtoži svojih grehov. Dolgo je molil v cerkvi in goreče. Ko pa je šel iz cerkve, ni nič več dvojil o tem, da ne zadobi poprej mirú, dokler ne popravi krivice. Odmenil se je precej drugi dan odpotovati v mesto ter tam pred sodnikom izpovedati vso resnico.

S takim trdnim sklepom v srcu se je bližal Pavle domači vasi, ko na svoj velik strah zagleda, da ga ima srečati tisti, ki je bil kriv vse njegove nesreče. Odkar je bila Jerica obsojena, pustil ga je Mušič pri miru in sešel se ni bil nikdar več z njim. Najbrž se je Mušiču samemu zdelo najvarnejše in najboljše, če ga nikdo s Pavletom skupaj ne zaloti, ker bi začeli drugače ljudje lahko kaj slutiti. Danes pa je slučaj tako nanesel, da sta se sešla. Pavletu je kri zastala po vseh žilah, ko je videl svojega zapeljivca. Dasi je prihajal od izpovedi, vendar se ni mogel vzdržati nekakega srda do tega hudobnega človeka. Najrajši bi se mu bil izognil, in Mušič je moral to zapaziti, kajti smejé se mu zastavi pot ter reče:

„Oho, ali me nič več ne poznaš? Hitro si pozabil svojega dobrotnika! Mislim, da zdaj bi že zopet lahko včasi prišel s kakim goldinarčkom. Ali ne veš nič več, kako sem

te pod ono lipo rešil gotove smrti? In pa, komu se imaš zahvaliti, da te niso zaprli? Ti nehvaležnež, ti!“

Ves čas, ko je to govoril, smejal se je Mušič zlobno.

„Pusti me na miru!“ odvrne Pavel razsrjen ter skuša iti mimo njega. A Mušič ga zgrabi za desnico in nadaljuje:

„Počakaj vendar še malo, da se izgovoriva! Glej, dolg čas mi je po tebi, še bolj pa po tvojih goldinarčkih. Jutri bi lahko zopet kaj prinesel, saj ni, da bi morala ravno pod ono lipo priti zopet skupaj; snideva se tudi lahko —.“

„Pusti me!“ prestriže mu Pavle skoro kričé govorico, ker se ni hotel spuščati z njim v nikak pomenek. Vendar pa še pristavi: „Snideva se v kratkem ondi, kamor ne mara ne prideš rad!“

Mušič osupne. „Kaj misliš s tem,“ vpraša ga resno, in roka, s ktero je držal Pavletovo desnico, popustila je nehoté nekoliko ter mu omahnila.

Pavletu pa ni odšlo, kak vtis so napravile njegove besede, in nekako veselje ga je navdalo, ko je videl Mušiča v strahu. Zato nadaljuje z odločnim glasom: „Nič drugega ne mislim, kakor da grem jutri v mesto in odkrijem tam pri sodniji vso resnico. Jaz nočem, da bi bil kdo zaradi mene po nedolžnem zaprt!“

„Ali si neumen?“ vzklikne tovariš.

„Bil sem dolgo, dokler sem se dal tebi voditi. Sedaj, hvala Bogu, nisem več. Bolje enkrat, če tudi pozno, poravnati krivico, kakor nikoli. Moj sklep je storjen, naj se zgodi, kar se hoče!“

„Fant,“ sikne Mušič skoz zobe, „ali se hočeš res pogubiti?“

„Res!“ odgovori Pavle ter pristavi z nekako zadovoljnostjo: „Pa tebe zraven!“

Izgovorivši to, hoče naprej, toda Mušič ga zgrabi hipoma na prsih za obleko ter mu izpodnese noge, da je padel tja v cestni jarek, potem pa mu poklekne na prsi in ga začne daviti. Bilo se je že stemnilo, kajti pozno v jeseni je bilo in dnevi tudi že zeló kratki.

„Tedaj izdati me hočeš?“ srdil se je Mušič ves besen ter stiskal ubogega Pavleta za vrat. „Čakaj, jaz ti že pokažem!“ Pavle ni mogel dati od sebe nikakega glasú, in že mu je pohajala sapa; s tako močjo ga je tiščal Mušič na njegov goltanec. Kdo vé, kaj bi se bilo zgodilo, da ne pridrvi o pravem času še po cesti voz. Ko začuje Mušič drdranje voza, zboji se, skoči po koncu ter zbeži črez polje.

Pavle pa si je komaj toliko opomogel, da se je skobacal po koncu. Oči so mu bile vse solzne, okoli ust pa je bil krvav, in po vratu so se mu poznali vtisnjeni nohtje Mušičeve roke. Voz se ustavi, in z voza stopi Pavletov gospodar Smrekar. Imel je nekaj silnega opraviti v bližnji vasi, in ker hlapca ravno ni bilo domá, da bi ga bil poslal namesto sebe, pustil je ženo v prodajalnici, sam pa se je odpravil na pot. Zapazil je bil Mušiča, ki je zbežal iz cestnega jarka, a spoznal ga ni; zato se mu je zdela stvar takoj sumljiva. Še bolj pa se je začudil, ko je videl sedaj Pavleta pred seboj.

„Kaj sta imela s tem človekom tu, ki je bežal tja vprek črez polje?“ vpraša ga.

„Napadel me je,“ odgovori Pavle ter si briše z robcem kri okoli ust.

„In kdo je bil?“

Pavletu to vprašanje ni nič prav hodilo. Najrajši bi bil zatajil Mušiča, ker se je bal, da bi ne prišli vsej stvari že prej na sled, predno se je sam ovadil sodniji. Ali spomnil se je, da je bil pri izpovedi, in ni se hotel lagati, zato reče:

„Mušič!“

„Mušič?“ začudi se Smrekar. „In kaj ti je hotel?“

„Boste že zvedeli!“ odvrne Pavle v zadregi.

Ta odgovor Pavletov je Smrekarja še bolj osupnil, vendar siliti ni hotel še dalje vanj. Vpraša ga le še, ali ga naj spremi domú, a ko mu Pavle reče, da mu nič ni, in da gre lahko sam, ločila sta se. Smrekarju se je vse to, kar je videl, zdelo zeló čudno, in sklenil je priti vsej stvari do dna. Pavle pa se je ravno tega bal, da bi ga gospodar že nocoj ne izpraševal dalje; zato je, prišedši domú, prosil gospodinjo, naj ga pusti spat, ker mu ni popolnoma dobro, kar je bilo tudi res.

Ko je prišel Smrekar drugo jutro v prodajalnico, Pavleta še ni bilo notri. Navadno je odpiral Pavle prodajalnico; zato veli Smrekar dekli, ktera je bila stopila na Jeričino mesto, naj gre pogledat, kaj je s fantom. Dekla gre, a Pavleta ni bilo v postelji. Moral je že na vse zgodaj vstati in oditi, ker ga nihče čutil ni. Smrekar osupne: „Kaj bo to?“ misli si. „Je li ta odhod in pa sinočnji napad Mušičev v kaki zvezi? Kaj imata ta dva skupaj? Brez vsega vzroka ga ni mogel napasti. Nekaj povoda je moralo biti!“

Tako je razmišljeval Smrekar, in neprijetna slutnja

mu je težila srce. Iskali so Pavleta po vseh kotih, a bilo ga ni nikjer. Smrekar se napoti končno k orožnikom ter jim naznani, da je izginil Pavle, ob jednem pa tudi pové, kako je zalotil sinoči Mušiča, ko je dušil Pavleta. Orožniki so se podali takoj na pot. Šli so najpoprej iskat Mušiča, pa tega tudi ni bilo domá. Nato so začeli stikati po Pavletu, popraševali sem in tja ljudi, ali so ga kaj videli, a nikdo ni vedel nič povedati o njem.

Smrekar in Smrekarica sta bila v hudem strahu, še hujše pa je zadela Pavletovo mater novica, da se je njen sin izgubil. Prišel je večer, prišla je noč, a o Pavletu ni bilo ni duha, ni sluha, dasi so orožniki še vedno pozvedovali na vse strani po njem. Drugi dan popoldne pa je dobil Smrekar pismo iz mesta. Že na naslovu spozna Pavletovo pisavo ter hlastno in s tresočo roko odpre list. Čita in prebledeva. Končno položi pisanje pred se na mizo in zre ves trd pred se. Žena ga prestrašena vpraša, kaj se je zgodilo. On pokaže na list in ne reče drugega nego: „O ti nesrečni fant!“

Tudi Smrekarici je pismo Pavletovo zaprlo sapo. Pavle je pisal na Smrekarja, predno je šel k sodniku. Povedal je vse po pravici, kako in koliko časa ga je zapeljeval Mušič, koliko je pokradel, in tudi, da je Jerica po nedolžnem zaprta, in da se hoče sam ovaditi.

„Ali te nisem svarila,“ vzklikne Smrekarica, „da se nikar ne prenagli? O moje srce, moje srce, to mi je vedno pravilo, da je dekle nedolžno!“ In solze so se ji vlile po licih.

Smrekar pa je zrl še vedno zamišljen pred se in sem ter tja ponavljal besede: „O ti nesrečni fant, ti! Kdo bi si bil kaj takega mislil? Kako zaupanje sem imel vendar do njega! Glej, do danes ti nisem povedal,“ reče črez nekoliko časa svoji ženi, „kaj sem namerjaval z njim. Bog nama ni dal otrok, zato sem ga mislil vzgojiti inarediti po svoje, in sčasoma bi bil nama nadomeščal sina. Pa mi to naredi!“

„O, meni pač že dalje časa ta fant ni nič kaj dopadal,“ pripomni Smrekarica. „Tako čudno in boječe se je vedel, da ni bilo težko uganiti, da mu nekaj teži vest, vendar sem se bala ti kaj omeniti, ker sem vedela, kako si se ga oklenil v svojem srcu. Pa kaj mi je sedaj on, meni je za dekleta, za ubogega dekleta!“

In z nova se ji vlijó solze po licih.

„Ne jokaj!“ reče on, ki se je delal bolj trdega, kakor je bil v resnici, „stvar se že kako popravi.“

„O, ti nimaš srca,“ očita mu žena, „če ne, ne bi bil postopal tako brezobzirno in tako trdo proti njej, ko sem te vendar tako lepo prosila, da se ne prenagli, in da počakaj še malo!“

„Ne očitaj mi!“ odvrne Smrekar, vidno potrt. „Tudi meni je hudo, a kaj hočem. Res sem se prenaglil, a okoliščine so bile take, da nisem mogel drugače ravnati. Dekletu se je zgodila huda krivica, a skušal bom, da jo popravim!“

„Kako?“ vpraša ona nekako nezaupljivo. „Ne vem, ali se dá tako velika krivica kar tako poravnati!“

„Kar morem storiti, to storim,“ odgovori Smrekar. „Poslušaj! Onega nesrečneža sem hotel storiti za sina, sedaj hočem biti zadovoljen s hčerjo. Za svojo jo vzamem. Ali je tebi prav tako?“

Smrekarica položi molčé svoje roke možu okoli vratú. Sam pogled mu je povedal, kako ji je govoril iz srca. —

Črez nekoliko dnij sta se peljala Smrekar in Smrekarica v mesto po Jerico. Mušiča so bili orožniki prijeli in zaprli. Dobili so na njegovem domu stvarij, iz kterih se je dalo posneti, da ni samo nevaren tat, temveč da je doprinašal tudi še druga hudodelstva. Pokazalo se je, da je bila marsiktera tatvina, o kteri doslej niso vedeli, kdo jo je zakrivil, pripisovati Mušiču. Bil je zvit ptiček to, in dolgo mu niso mogli priti na sled, dokler tudi njega ni dotekla usoda. Zalotili so pa tudi pri njem vse orodje za ponarejanje srebrnega denarja. Lil je iz svinca tolarje in dvajsetice ter z njimi peharil nevedne in neizkušene ljudi. Gledé na vse to pač ni bilo čisto nič dvojiti, da je vse to gola resnica, kar je povedal Pavle o njem, in oprostili so Jerico, kakor hitro mogoče, krivične ječe. To je bil ginljiv prizor, ko sta jo sprejela v mestu Smrekar in Smrekarica. Vsi trije so jokali, in nobena beseda jim ni prišla iz ust. Še le črez dalje časa si opomore Smrekar toliko, da jecljaje izpregovori: „Odpusti, Jerica; hudo krivico sem ti storil; odpusti!“

Deklica mu je podala molčé desnico v znamenje, da mu je odpustila, in da njeno srce nima nikakega srda. Potem so se odpeljali domú. Smrekar je sedel spredi in vozil sam, vzadi pa sta sedeli Smrekarica in Jerica. Vozil je nalašč prav hitro, tako da so prišli še za dne domú. Pokazati je hotel pred vsem svetom, da mu je resna volja popraviti krivico, ki jo je storil dekletu. Še predno se je bil

odpravil z ženo v mesto po Jerico, skrbel je Smrekar za to, da se pripravi velika gostija in pojedina. Ko so stopili z voza ter se podali v sobo, bilo je tukaj zbranih že veliko povabljenih sosedov. Tudi Jeričin oče — mati ji je bila že davno umrla — bil je med njimi. Ko ga Jerica ugleda, prešine ji nova bolest srce. Pade mu okoli vratú in se bridko razjoka. Vsi navzočni so bili tako ganjeni, da ni bilo niti jednega suhega očesa. Ko so se nekoliko pomirili, vsedli so se k večerji. Smrekar je vzel poprej tako zaničevanega Jeričinega očeta na svojo stran. Hotel je tudi na njem popraviti krivico, ktero mu je delal, kajti sedaj je bil tudi o njem prepričan, da je bil po krivem obsojen. In te misli je bil sedaj tudi še marsikdo drug s Smrekarjem. Ce se je zgodila Jerici krivica, zakaj bi se ne bila njenemu očetu·!

Ko so se bili vsi gostje že nekoliko razvedrili, vstal je Smrekar in je še enkrat vpričo vseh prosil Jerico, naj mu odpusti, kar ji je storil nevedoma hudega, potem pa je slovesno izjavil, da jo sprejme z današnjim dnem za svojo hčer, kteri izroči vse svoje premoženje, če nima oče nič zoper to.

Jerica si je brisala solze, ko je slišala Smrekarja govoriti, njen oče pa, ki je bil zeló ubog, privolil je, veseléč se sreče svojega otroka, prav rad v Smrekarjevo ponudbo, dobro vedóč, da mu ostane Jerica tudi za naprej to, kar mu je bila doslej, in da ga bo isto tako ljubila, kakor ga je ljubila vedno poprej.

* * *

Tisti dan, ko se je vršila zoper Pavleta glavna kazenska obravnava, izdihnila je uboga njegova mati svojo dušo. Že prej vedno bolj bolehna, ni mogla prenašati sramote svojega sina. Odkar se je bil Pavle izročil sodniji, hujšala je strašno naglo, dokler je smrt ni rešila telesnih in dušnih muk.

Pavle je bil obsojen zaradi tatvin, ktere je doprinesel na škodo svojemu gospodarju, na šest mesecev ječe. Sodniki so pri svoji sodbi v poštev jemali to, da je še mlad, in da je bil po Mušiču zapeljan; dalje to, da se je sam izročil sodniji ter tako preprečil, da bi se bila nedolžni Jerici zgodila še večja krivica, ako bi bila morala do konca prestati prisojeno kazen. Mušiča pa, kteremu so dokazali še več drugih zločinov, zaprli so za več let v težko ječo.

Po prestani kazni ni prišel Pavle več v domačo vas

nazaj. Sramoval se je pred svojimi znanci in je rajši stopil v drugi župniji v službo za navadnega hlapca. Priden je bil, rad je delal in rad je hodil v cerkev, a veselega ni ga nihče več videl. Dasi je bil prestal svojo kazen in se odkritosrčno skesal svojih pregreh, ležal mu je vendar kakor môra težko na prsih spomin na pretekle dni.

In Jerica? Srečna bi lahko bila, kajti Smrekar je ni sprejel samo na videz, temveč v resnici za svojega otroka. Prav po očetovsko je skrbel za njo in nikakor ni trpel, da bi bila opravljala deklina dela. Tudi Smrekarica si je prizadevala na vse načine, da bi jo razveselila ter ji delala ure prijetne. Jerica je bila od srca hvaležna za izkazovane ji dobrote in tudi veselo se je rada kazala, a v resnici vesela vendar ni bila. Bridkosti, ktere je bila prestala, pretresle so ji dušo in telo. Kedar je prišla mimo tiste nesrečne omare, iz ktere je bil izginil denar, zdreznila se je, in če je stopila v sobo, kjer jo je bil Smrekar izročil orožnikoma, storilo se ji je tako milo, da si je morala obrisati solze. Malo tednov, ktere je po nedolžnem prestala v ječi, zadostovalo je, da so ji ovenela poprej tako zdrava in cveteča lica, in popraviti se ji niso hotela več. Neki kašelj je bila prinesla iz ječe domú, kteri je ni hotel zapustiti več. Od začetka se ni nihče menil za to. Smrekar in Smrekarica nista pripisovala temu nikake važnosti. Mislila sta, da se dekle v kratkem zopet okrepča, in prepozno sta še le spoznala, da je revica bolna, in da ji je treba zdravnika. Pa tudi zdravnik ni mogel več pomagati. Nje življenje je bilo po prestanih bridkostih in veliki žalosti zamorjeno, in deklica je hirala, kakor hira cvetka, ktero je posmodila strupena slana.

Dobro leto potem, ko sta bila Smrekar in Smrekarica pripeljala Jerico iz mesta, ležala je ta belo oblečena na mrtvaškem odru, in dan pozneje so jo nesli k večnemu počitku. Pogreba se je udeležilo od blizu in daleč mnogo ljudij. Vse je jokalo ob njeni gomili. Radi so jo imeli ljudje zavoljo njene ljubeznivosti, in smilila se jim je, ker je bilo vse prepričano o tem, da jo je spravila žalost zaradi prestane sramote v prezgodnji grob.

Tudi Pavle je bil prišel k pogrebu. Dasi se je nerad kazal ljudem, ni si mogel vendar kaj, da ne bi skazal tisti osebi zadnje časti, ki je zaradi njega toliko trpela. Solze so mu curkoma lile po obrazu, in ihtel je na glas, nič manj, kakor tedaj, ko je zvedel, da mu je umrla dobra mati. Ko že davno ni bilo nikogar več na pokopališču, klečal je

še vedno ob Jeričini gomili in še vedno je jokal. Poiskal je potem še grob svoje matere in se razjokal tudi tam. Mrak se je že delal, ko se je vračal proti domu po oni cesti, po kteri je nekdaj hodil v cerkev. Prišel je do tistega mesta, kjer ga je bil prestrigel Mušič ter ga zvabil, da je šel z njim v gostilno, ne pa v cerkev, kamor je bil namenjen. Zamisli se in dolgo premišlja na tem kraju, kjer se je odločila njegova usoda za vse življenje. Koliko je vendar odvisno včasi od jednega samega koraka! Ko bi ga bil storil naprej proti cerkvi namesto nazaj k Mušiču, kako bi bilo vendar vse drugače!

Potrtega srca in s povešeno glavo se je ločil končno od nesrečnega kraja. Trdno je sklenil za naprej dobro premisliti vsako svojo stopinjo in vedno imeti v spominu zveličarjeve besede:

„Čujte in molite, da ne padete v izkušnjavo!“

Pravljice.

Slovenski mladini spisal † J. Fr. Rádinski.

1. K očetu.

Živel je reven vdovec. Šestleten sinek mu je bil jedino veselje na svetu. Skrbel je zanj noč in dan. Najti pa tudi ni bilo pridnejšega in ubogljivejšega otroka.

V vas pride novica, da se je vnel boj. Nekega dne prinese poštni sel veliko pismo. Cesar je klical na boj nektere vaščane, med njimi tudi siromaškega vdovca. S težkim srcem se je poslovil od svojega otroka, kterega je moral izročiti tujim ljudem v oskrbovanje.

Bilo je pozno v jeseni. Sneg je naletaval, in kavke so krožile po zraku. Zopet prinese poštni sel veliko pismo. Vaški župan ga prečita in reče Milanu: „Oče se ti ne vrnejo več; ostali so na bojnem polju.“ Dečku nočejo te besede v glavo; ni jih popolnoma razumel.

„Zakaj se ne vrnejo zopet? Zakaj so ostali na bojnem polju?“ mislil si je v svoji nedolžnosti. „Saj jim nisem nič hudega storil, da me zdaj nimajo več radi.“

Skrivoma so mu tekle solze po licu, in globoko v srcu

ga je bolela ta vest. Doslej je dan za dnevom molil za ljubega očeta, da bi mu ga nebeški oče privedel vendar skoro domú. A zdaj pa je slišal, da očeta ne bo več, da je ostal daleč tam na polju.

Solnce je zašlo. Bila je temna noč; sneg je padal gosteje, in mrzel veter je jel pihati. Po hramu je že vse spalo, samo ubogi deček ni mogel zatisniti očesa. Srce mu je postajalo vedno nemirneje. Vse njegove misli in želje so bile pri očetu. Zdajci mu šine čudna misel v glavo: „K očetu! Poiskati jih hočem, in ako bi bili tudi na koncu svetá!“ S postelje skoči, obleče si hlačice in suknjico, obuje čeveljčke, dene kapico na glavo, in hajdi na pot k očetu!

Stopi iz hiše. Po vasi jo ukrene, saj je tudi oče šel na tisto stran. Zunaj vasi je stala kapelica, pri kteri sta z očetom molila skoro vselej, kedar ju je pot vodila mimo. Tudi nocoj poklekne deček na mrzli kamen ter moli molitvico, ktero ga je naučil oče:

Ljubi angelj, varuh moj,
Prosim te, pri meni stoj!
Brani me nesreč, nezgod,
Spremljaj, čuvaj me povsod,
Drži roko nad menoj.
Ubogal bodem vsakikrat,
Molil k tebi vedno rad.
Ljubi angelj, varuh moj,
Váruj tudi me nocoj!

Odmolil je deček. V tem hipu se je zaiskrilo v kapelici, zasvetila se je modra lučica, in deček je čul milodoneče besede:

„Kam te vodi pot tako pozno, moj deček?“

„K očetu moram,“ odgovori Milan. „Odšli so nekam daleč, daleč in se ne vrnejo več. Bog vé, kaj se jim je pripetilo.“

„Pojdi za menoj,“ pravi mu skrivni glas. „Jaz vem, kje so tvoj oče.“

V zraku je plula lučica, in deček je hitel za njo. Gosteje in gosteje je padal sneg, glasneje in glasneje je pela burja svojo mrzlo pesen.

Lučica je plula vedno dalje, dalje. Mirno, tako mirno je bilo dečku pri srcu. Dolgo sta že hodila. Dečka so jele zapuščati moči. Noge so mu bile težke, utrujenost je čutil po vsem telesu. Ustavi se.

„Ne morem dalje,“ reče ves upehan. Lučica splava nekoliko korakov s pota, in tajni glas mu velí:

„Tukaj sedi! Pri tebi hočem bdeti.“

Deček uboga ter čuti pod seboj rahel, suh mah. Črez nekoliko nasloni tudi trudno glavico nanj in sladko zaspi.

Solnce je že sijalo, ko se deček vzbudi. Poleg sebe zagleda angelja, ki se mu prijazno naproti smehlja.

„Ali res hočeš k očetu?“ vpraša ga angelj.

„K očetu, k očetu!“ vzklikne Milan ter stoji že pripravljen na pot. Nista dolgo šla, ko prideta do velikega prepada. Nobena brv ni vedla črezenj. Dna nista mogla videti, taka je bila globočina. Temno je bilo v njej, solnčni žarki niso mogli do nje.

„Tu dol vede naju pot, reče angelj ter pogleda dečka; a na njegovem licu ni bilo videti niti sledu o strahu. Lahno prime angelj dečka za roko, in že sta splula v temno globočino. Zopet je bila črna noč krog njiju.

Daleč tam v daljini se začenja nekaj svitati kakor zora v mladem jutru. Majhen hrib jima še zapira pogled; ovinek krog njega, in glej — pred njima je čisto drug, nov svet. Pred seboj vidita daljno ravnino, ktero zapira na nasprotni strani visoko in strmo skalovje. Angelj postavi dečka na zemljo. Vsa ravan zelení in duhtí, kakor v najlepši pomladi. Uglajena stezica je hitela po dolini. Napotita se po njej. Milan gleda na desno in levo. Z vsakim korakom vidi nekaj drugega, lepega in zanimivega. Tu stoji lep vrt, v kterem cvetó najlepše cvetličice; tam zopet sadovnjak, poln sadnih dreves, na kterem je obilo raznovrstnega sadja; tu prijeten log, iz kterega zvení milozveneče petje ptičic. Zdaj prideta do velikega travnika. Kaj vidi tukaj dečkovo oko? Množica dečkov jednake velikosti in starosti z našim Milanom se igra in poskakuje po cvetni livadi. A ko uzró naša popotnika, prihité vsi z veselim vriskom k njima. Lica se jim smejijo v mladostnem veselju, glasno pozdravljajo našega dečka, rekoč: „Kaj ne, da ostaneš pri nas. Glej, kako veselo je med nami! Igrali se bomo po travnikih in logih, tekali od vrta do vrta ter pevali prelepe pesmice.“

Obkrožili so dečka in angelja, prijeli drug drugega za roko in se v krogu vrteli okoli njiju ter živo peli pesmico, da je donelo tja po cvetoči dolini. In zopet so stopili k njima ter ju vędli po duhtečih travnikih in šumečih logih. Čudno je bilo pri srcu našemu dečku. Strmel je nad vsem, a bil je nem. Pozabil je vse trpljenje. Ali je morebiti tudi pozabil očeta? ... In že so se mu jele oči svetiti od veselja,

in lice mu je gorelo. Za roke so ga držali dečki, z njimi je hitel, z njimi se veselil. Opazil pa ni, da je izginil njegov dosedanji zvesti spremljevalec.

Solnce se je pomikalo proti goram. Vesela množica je prišla do malega vira. Krog njega so stale posteljce, postlane z rahlim mahom. Sredi vira se je dvigala iz belega mramora izklesana podoba našega odrešenika.

Ravno je solnce zahajalo. Vsi obkrožijo virček, pokleknejo ter dvignejo roke kvišku. Rahlo in ponižno zapojó večerno molitvico. Sivi mrak je prepregel dolino. Svetle zvezdice so se lesketale z nebá.

Mirno leže vsak na svojo posteljco, in črez nekoliko so spali sladko. Tudi Milan je našel prazno postelj ter legel na njo. A spanec njega ni mogel zazibati v sanje. Vsi dogodki današnjega dne so mu vstajali v duši. Zopet je gledal duhteče vrte in livade, slušal vesele pesmice dečkov — daleč, daleč za njimi, kakor v sivi megli, ugledal je bledo podobo svojega očeta. Stresel se je po vsem telesu. Skočil je s postelje ter pokleknil. Polglasno je začel moliti:

„Ljubi angelj, varuh moj,
Prosim te, pri meni stoj! . . .“

Dalje ni mogel. Solze so mu zalile lice, na ves glas je zajokal. Tu mu dene nekdo roko rahlo na glavo. Pred njim je stal angelj ter mu rekel: „Klical si me, in prihitel sem. Povej mi, česa želiš.“

„K očetu!“ vzklikne deček.

Angelj mu pravi: „Veruj mi, deček, huda in težavna je pot k očetu. Mlad si še, in doba še tebi ni pritekla, da bi mogel po tej poti. Glej, tukaj pa ni trpljenja, marveč vekovečna pomlad in radost. Ostani rajši tukaj; ne bo dolgo, in združen boš z očetom.“

„K očetu, k očetu!“ ponavlja Milan ter proseče vzdigne roke.

„Idiva torej!“ odgovori angelj.

Tiho je bilo krog in krog. Nobena sapica ni pihljala po speči ravnici. Dolgo sta hodila. Jutranja zora se je rudečila, ko dospeta do skalovja.

„Črez to pečevje naju vede pot,“ pravi angelj. Mrtvaška tišina je vladala po tem skalovju. Povsod samo golo kamenje, nikjer nobenega zelenja. Tudi nobene živalice ni bilo nikjer uzreti. Bila je res huda in težavna pot. Vila se je vedno više in više. Včasi je šla navzgor, da je Milan moral roke vzeti na pomoč, včasi je zopet hitela ob glo-

bokih prepadih. Solnce je vroče pripekalo. Dečka je žejalo, a nikjer kaplje mrzle vodice. Glad se mu je oglašal, a kje vzeti hrane? Noge so mu že omagovale, komaj je sopel.

Angelj se ustavi in pravi: „Deček, ni še prepozno, ali se hočeš vrniti?"

„K očetu!" zašepetal je Milan, in zopet sta šla dalje.

Solnce se je jelo nagibati. Jedno skalino še imata pred seboj; bila je strma, kakor še nobena doslej. Le počasi sta se pomikala po trudapolni stezi. Milan čuti, da mu naproti piše mrzla sapa. Moči mu pešajo, noge ga še komaj nosijo. Zdaj sta na vrhu gorovja.

Solnce je zašlo; sivi mrak je legel na zemljo. Zvezde so migljale na nebu.

Ne daleč pred seboj vidita majhno ravnino; sneg in led jo je pokrival. Sredi doline je stala vas.

„Poglej proti vasi," reče angelj. „Ali vidiš pred njo visoko drevo?" Milan prikima. „Ondi najdeva očeta."

„Moj oče!" zašepeče deček in veselje mu pokrije lice. Prideta v dolino. Mraz je pritiskal, in ledena burja jima je brila naproti. Prideta do drevesa. Pod njim vidi Milan velik križ.

Angelj mu reče: „Končana je najina pot," ter položi svojo roko na dečkovo glavo. „Sedi semkaj h križu." Milan stori; glavo še nasloni na božje razpelo. Zdaj ni več čutil utrujenosti, ne bolečine, ne mrazú. Zdi se mu, da leži v topli izbi na mehki blazini. Oči zapre.

V tem hipu začuje poleg sebe znan, premil glas, rekoč: „Milanček moj, kaj si res prišel k meni?" Neskončno radosten odpre deček okó ter vidi kakor v megli ljubljenega očeta svojega.

„Glej, tu je moj dom; miren je in tih. Tudi ti boš ostal pri meni. Oj, le sladko spančkaj in snivaj!" Pritisnil je k sebi svoje dete, božal ga po zmrzlem licu . . . . .

Pod visokim križem počivajo trupla hrabrih vojakov, ki so padli v boju za domovino. Drugega dne za rana so šli ljudje mimo; na grobu najdejo šestletnega, večno spanje spečega dečka.

2. Rešitelj domovine.

Živel je svoje dni malošteviilen narod, ki je bival v lepih, rodovitnih pokrajinah. Obdeloval je pridno svoje polje

in vinograde ter pasel živinico po zelenih travnikih. Vladal mu je kralj iz rodovine, ki je že od nekdaj dajala vladarje tej deželici. Srečen je bil narod pod njegovim vladanjem. Visoko starost je dočakal kralj, a naslednika ni imel; poslednji je bil iz kraljevske rodovine.

Prigodi se, da prihrumi nenadoma iz tujih krajev divji narod v mirno deželico. Stari kralj zbere svoje vojake in hiti proti sovražnikom. Vname se silna bitka. Kraljeva vojska se borí hrabro; vsak vojak je junak. A zaman je njihova pogumnost proti sovražniku, kterega je kakor listja in trave. Premagan zapusti kralj bojno polje ter hiti z ostalimi vojaki v glavno mesto, ki je stalo močno utrjeno na visoki skalini. Sovražna vojska obkroži skalino od vseh stranij ter ne pusti nikogar v mesto in nikogar iz njega. Z gladom hoče prisiliti kralja, da se udá.

Te žalostne razmere zagrenijo kralju življenje ter mu skvarijo doslej še vedno krepko zdravje. Vidoma mu peša telesna moč, slabí od dneva do dneva. Na vrsto pride za vso deželico prevažno vprašanje: „Kdo bo naslednik?“ V tem nevarnem in burnem času bode treba pogumnega, neustrašljivega vladarja, ki bo rešil narod tujega, prisiljenega jarma ter vrnil domovini zlato svobodo.

Nekega dne skliče kralj vse prebivalce, ki so bili v mestu. Prijazno jih pozdravi in jim reče: „Dragi moji! Mnogo let mi je dal vsemogočni Bog srečo, da sem vam bil kralj in vladar. Mir je bil v naši deželi, in blagostanje je cvetelo. Vsemu temu je konec storil divji sovražnik. Toda ne obupajte! Bog pošilja blisk, grom in tresk, a tudi Bog razpršuje temne, pogubonosne oblake, da z nova posije blagodejno solnčice. Ako obupate, zapustite Boga in njegovo pomoč. Iz vašega srca ne sme nikdar izginiti trdno upanje v boljšo bodočnost. Pred vsem treba čilega, pogumnega vladarja. Jaz sem že star in obnemogel; moja moč je preslaba, da bi rešila ljubljeno domovino. In zadnji sem svoje rodovine! Kdo bodi moj naslednik?“

Molčé so poslušali prebivalci kraljeve besede. Daleč okrog in okrog je bilo tiho kakor v grobu.

Kralj dene roko na staro knjigo, ki je ležala pred njim na majhni mizi in nadaljuje: „V tej knjigi je pisano, kdo bodi moj naslednik. Vsak izmed vas vé, da je izginila pred sto in sto leti zlata kraljevska krona. Ko je namreč vladal tretji kralj iz naše rodovine, poslal je Bog zeló nerodovitna leta. Siromaštvo je trlo ljudstvo. Kralj pa je bil brezsrčen

in terjal od naroda takih davkov, kakoršnih v dobrih letih. Kdor ni mogel dati, moral je v ječo, in posestvo se mu je prodalo. Bog mu je zato poslal kazen. V deželo je prišvigala strahovita bela kača, rušila v prah in sip gradove, v kterih so stanovali velikaši. Ubožnih vasic pa se ni dotaknila. Naposled je pridrvila pred glavno mesto.“

„Ali mi daš svojo krono, ktere nisi vreden nositi, ali pa uničim tebe in mesto,“ reče kralju. „Dal ji je krono, in izginila je iz dežele. Ta krona je rešitev predrage naše domovine.“

Po teh besedah je odprl kralj staro knjigo in čital iz nje: „Kedar bo vladal zadnji kralj iz naše rodovine, prišla bo velika nesreča v deželo; narod bo izgubil zlato svobodo. Kdor vzame beli kači zlato krono, tisti bodi kralj in vladar. Samo on reši domovino.“

Sinovi najimenitnejših rodovin so se odpravljali na pot, da bi prinesli zlato krono. Z zvijačo so se splazili mimo sovražnika ter šli širom sveta. A drug za drugim se je vračal pobit in žalosten — brez krone. V obleganem mestu sta rastla beda in glad.

Precej daleč od kraljevskega mesta je stala med hribovjem mala vas. Tudi tja je pripotovala novica, da bo tisti kraljev naslednik in rešitelj domovine, ki prinese zlato krono. V tej vasi je živela siromaška vdova, imajoča sina jedinca, kteremu je bilo osemnajst let. Bil je krepkega života, in pogumnost se mu je iskrila iz bistrih očij. Nekega dne stopi k materi in ji pravi: „Preteklo noč sem imel čudne sanje. Sanjalo se mi je, da sem bil vojskovodja vsem našim vojakom. Vedel sem jih proti sovražniku, in v hudi bitki sem ga premagal in zapodil iz naše dežele.“

Lice mu je gorelo, in prsi so se mu širile od navdušenja, ko je govoril te besede.

„Mati,“ dejal je zopet, „dosti jih je že iskalo zlato krono, a brez nje so se vsi vrnili domú. Meni srce ne dá mirú. Pa bom jaz poskusil! Naj se zgodi z menoj, kar hoče. Saj ste me tolikokrat učili, da moramo dragi domovini vse žrtvovati: kri, blago in življenje!“

Tresle so se materi roke, objela je jedinega otroka svojega, pritisnila si ga na srce in solzeč rekla: „Ti si kri moje krvi! Jedini up, jedino veselje moje starosti; toda idi, sinko moj, žrtvuj se zlati domovini!“

Odpravil se je na pot srčni mladenič in ukrenil takoj pravo, sam ne vedé zakaj, proti solnčnemu vzhodu. Tri dni

že hodi. Čisto tuje kraje gleda njegovo oko. Dospe do gozda; po njem vodi lepo uglajena pot. Blizu steze ugleda hladen virček; z njegovo vodo si pogasí žejo. Že hoče dalje, kar uzre pred seboj na tleh pero, veliko kakor gosinje, a od čistega zlata. Pobere ga in ga radovedno ogleduje. Zdaj zašepeče nekaj po drevesnem listju. Ozre se na tisto stran ter vidi prelepo devico, ki je po zraku hitela proti njemu. Bila je vila.

„Nisi li našel zlatega peresa?“ vpraša mladeniča.

„Da, tukaj je ležalo,“ odgovori ta ter ji vrne zlato pero. Vila si ga dene v svoje dolge lase.

„Prisrčna ti hvala, mladenič,“ pravi ona zopet. „Bila sem že v velikih skrbeh. Jaz vem, kamor si namenjen. Počakaj!“

Odhitela je po zraku in črez nekoliko se zopet vrnila. V roki je držala piščalko, v viru jo namočila ter mu jo dala, rekoč: „Ná jo! Potreboval še je boš; njen glas ukroti vsako žival. Potuj srečno!“ Po teh besedah vila naglo odhiti.

Pogum je rastel v mladeničevem srcu. Ta dogodek se mu je zdel dobro znamenje. Po gozdu gre dalje. Ptički so veselo prepevali po drevju, in listje je šumelo po vejah. Mladenič nastavi piščalko in prične piskati. Sam je strmel, ko je čul te prelepe glasove. Ptički so utihnili, listje je umolknilo, vse je poslušalo čarobno krasno pesen, ki je zvenela iz viline piščali.

Na potu pred seboj ugleda nekaj bliščečega. Pripogne se in pobere. Bil je kamen demant. Čudno podobo je imel. Mladeniču se je zdelo, kakor bi bilo majhno dleto. Tu pa vidi, da beži po stezi njemu naproti drobna miška, ki je imela snežnobelo dlako. Ustavi se pred mladeničem in izpregovori: „Ali nisi našel mojega zoba?“ Nasmeje se ji mladenič, pazljiveje pogleda lesketajoče dletice ter pravi: „Res, kakor kak zobček je sklesan ta kamen. Glej, miška, to sem ravnokar našel.“

„Moj je, moj! Prelepa ti hvala! Jaz vem, kamor si namenjen. Potreboval še boš moje moči. Ná tri dlake; skrbno jih hrani. Kedar boš v sili, zmani jih trikrat med prsti. Tako močno zaklenjenih durij ni, da jih ne bi mogli odpreti moji zobje. Srečno potuj!“ Odhitela je miška.

Mladenič potuje dalje. Iz gozda pride na ravno polje. Pot se je vila med lepimi, rodovitnimi njivami. Čudno se mu je zdelo, da nikjer ni videl niti jednega človeka. Sredi polja je stal visok, košat hrast. Ko dospe do njega, sede

v njegovo senco, da bi se malo počil od daljne hoje. Nad seboj čuje plapolanje. Ozre se kvišku ter vidi visoko na veji viseti velikega orla. Siromak se je ujel v močno zanko. Mladeniču se usmili mogočni kralj ptičev. Urno spleza na drevo, prereže zanko in osvobodi orla. Orel sede na vejo in izpregovori: „Zahvalim te, usmiljeni mladenič, da si mi rešil življenje. Jaz tudi vem, kamor si namenjen. Brez mene ne bi mogel doseči svojega namena. Ná tó peró. Kedar potrebuješ mojih perotij, vrzi pero kvišku. Srečno potuj.“ Po teh besedah odleti orel.

Zopet gre dalje mladenič. Dolga je bila pot. Izginilo je prijazno polje. Čisto drug svet se odpira pred njegovimi očmi. Na levo in desno je pusto in prazno grmovje. Poti ni nikjer več. Ni se več pomišljal mladenič; vedno dalje je hitel. Neki notranji glas mu pravi, da bo skoro dosegel, česar si želi. Tu čuje šumenje iz daljine. Zrak postaja hladnejši. Spozna, da je blizu reke. Dobro je pogodil. Črez nekoliko stoji že na bregu vode. Bila je počasno tekoča, a neizmerno široka reka; komaj more razločiti reči na oni strani. Gotovo mora črez reko. Prebroditi ali preplavati je ni mogoče, ladije pa nikjer ne vidi. Solnce je stalo na poldnevu. Utrujen od velike vročine in dolge hoje, sede na obalo ter zre v vodo, v kteri vidi igrajoče ribice. Zdajci se nekoliko korakov pred njim zgane voda, in iz nje se prikaže močna glava tolste vidre. V žrelu drži prelepo bliščečo ribico. Ravno proti mladeniču plava riba, kakor bi ga ne opazila. Ta je miren kakor zid; samo misli si: „Le bliže pridi!“ Blizu njega je ležal kos močne veje. V tem hipu stopi vidra na breg tik mladeniča. Kakor blisk zgrabi hitro ta palico ter mahne z vso močjo po vidri; mrtva se zvrne. Mladenič vzdigne ribico, ki je močno krvavela. Ves strmeč vidi, da ima zlate luske. Ribica izpregovori in reče: „Hitro me deni v vodo, sicer umrjem.“ Mladenič to takoj stori. Zdajci čuje iz vode tanek žvižg. In glej čudo! Od vseh stranij hitijo ribe v neštevilni množini k zlati ribici. Naposled priplavajo tako velike in dolge, kakoršnih mladenič doslej še videl ni. V velikem polkrogu obkolijo zlato ribico. Ta pa pravi: „Srčno te zahvalim, mladenič; rešil si mi življenje. Glej, vsem tem ribam in ribicam sem jaz kraljica. Jaz dobro vem, kamor si namenjen. Črez to vodo moraš; mi ti bomo steza, a ne boj se.“

Po teh besedah izgine ribica v globino. In glej zopet čudo! Največje in najširše ribe se postavijo druga za drugo,

obrnejo se vzbok tako, da je njih širša stran zgoraj. Po tej živi stezi stopa zdaj mladenič črez reko. Ko stopi na kopno, oglasi se drugič ribica: „Ná zlati lusk. Potreboval še boš mene. Kedar se vrneš, vrzi lusk v vodo. Pred seboj vidiš grad. A hiti; pred solnčnim zahodom moraš zopet biti tukaj, sicer si izgubljen."

Dobre pol ure pred seboj vidi zarés mladenič prekrasen grad, ki je stal na neizmerno visoki in strmi pečini. Tukaj je torej skrita zlata krona, misli si, in hitreje mu bije srce od veselja. Solnce se je že nagibalo proti goram, ko dospe do grada. Pogleda kvišku ter vidi visoka železna vrata. „Orlove peroti me tja ponesó," reče polglasno ter vrže pero kvišku. Po zraku sfrči orel kakor puščica. Z lahkočo vzdigne mladeniča ter ga postavi pred železna vrata. Ali kako jih odpreti? Drobne miške se spomni mladenič. Trikrat zmane njene dlake, in glej, že je prihitela iz luknje. „Malo počakaj," reče mu ter zopet izgine. In že se čuje na vratih glodanje. Črez nekoliko hipov pravi miška od znotraj: „Porini duri!" Mladenič stori to, in vrata se odpró. Pred seboj vidi veliko dvorano. Na sredi je stala mizica od belega mramora; na njej se je lesketala zlata krona. Pred mizo pa je ležal lev. Komaj stopi mladenič proti mizi, skoči lev kvišku, zmaje svojo mogočno glavo ter zarjove, da se ves grad strese. Mirno vzame mladenič piščalko iz malhe ter prične piskati. In glej, divja zver je utihnila, krotko mahala z repom ter se priplazila ponižno in pohlevno k mladeničevim nogam. Zdaj stopi mladenič k mizi ter vzame zlato krono in hiti z njo k izhodu. Orel ga še vedno čaka. „Zadnji hip je," reče ptič. „Do reke te moram nesti, sicer bo prepozno. Črez reko te ne smem."

Solnce je ravno zahajalo, ko prileti orel z mladeničem do reke. „Zlati lusk vrzi hitro v vodo," opominja ga še orel ter odleti. Mladenič stori to in že vidi živo stezo zopet pred seboj.

„Hiti, hiti!" opominja ga hvaležna ribica. „Samo nekoliko trenutkov še. A ne ozri se, dokler ne stopiš na suho, zgodi se za teboj, kar hoče. Videl še boš krvav boj, a ne ustraši se ga!"

Mladenič hiti po ribjem mostu. Dospe do sredine reke. Zdajci čuje strašen pok. Noga se mu ustavi same groze. „Ne boj se nikar," pravi mu zopet ribica, „marveč pospeši še svoje korake, da ne bo prepozno. Bela kača se je vrnila, a zlate krone ni več našla. Razrušila je grad v prah in sip."

Komaj stopi njegova noga na suho, zažvižga ribica trikrat tanko, a tako ostro, da je šlo mladeniču skoz ušesa. Reka, doslej mirno tekoča, jela se je vzdigati in strahovito burkati ter plati. Valovi se spenjajo visoko v zrak kakor v najbesnejšem viharju. V vodi pa švigajo sem ter tja velike ribe ter odpirajo požrešno svoja zobčasta žrela. Zdajci zadoní po zraku močen hrum in šum. Mladenič pogleda ter vidi v daljavi belo kačo. Bila je neizmerne dolgosti. Hitela je kakor blisk po ravno tisti poti, po kteri je poprej on šel. Tu hoče črez reko. A močneje, siloviteje hrumi peneče valovje. Kača se spusti v vodo. Pričel se je boj na življenje in smrt. Vse, kar je bilo živega v reki, planilo je na belo kačo. Nerazumljivi, grozni glasovi so odmevali iz vode. Valovi bučijo, pena leti kvišku, zemlja se trese. Mladeniča je strah in groza. Zdajci zagleda vrhu vode rudeče, krvave pene. Zamolkli glasovi postajajo slabejši, valovi manjši; boj nehava. Kdo bo zmagal?...

Iz vode se glasijo znane besede: „Boj je končan. Vrni se mirno domú in daj domovini zlato svobodo!“ Izginila je zlata ribica. Ni se ji mogel zahvaliti. Umirila se je voda. Valovi so padli. Na površini reke vidi še belo kačo z razbito glavó.

Mrak je legel na tiho zemljo, in zvezde so prižgale svojo luč na nebu. Mladenič pa je bil tako utrujen in zaspan, da ni mogel z nogo niti prestopiti. Moral je sesti na bližnji štor. Sladek spanec mu zapre oči...

Solnce vzhaja v vsej svoji krasoti, ko se mladenič vzbudi. Ali je res, kar vidi pred seboj? Znani griči pred njim, in ondi bela hišica, v kteri biva mati željno njega čakajoča. Krene jo urno v isto stran. Bliže in bliže prihaja. In zdajci se odpró naglo vrata; med njimi stoji — ljubljena mati. Kdo bi mogel popisati neizmerno veselje tega snidenja?

Bliskoma se je raznesla preradostna novica po vsej deželi, da je mladenič prinesel zlato krono. Kakor mravlje so hiteli dan za dnevom brhki mladeniči, krepki možje in sivi starci k njegovi zastavi. Ves narod se je zbral okoli njega, da si ali pribori zopet zlato svobodo, ali pa častno pade na bojišču. In vzdignil se je s svojo vojsko, zlato krono pa je poslal kralju. Z vsemi vojaki je šel proti glavnemu mestu, da reši kralja. Pred mestnim ozidjem se vname besen boj. Kakor ranjeni levi so planili nad sovražnika, ki take pogumnosti, take srčnosti ni bil pričakoval.

Dolgo je trajala borba, in dosti krvi je teklo za domovino. Kjer je bila najhujša gneča, kjer je pretila največja nevarnost, ondi si videl v prvi vrsti neustrašenega mladeniča. Vihtil je svoj bridki meč, navduševal z gromovitim glasom svoje vojake.

V tistih hipih pa je klečala mamica v beli hišici pred božjim razpelom in molila gorečo molitev: „Oj usmiljeni Bog, ako je tvoja volja, daj našim sinovom zmago, vrni mili domovini svobodo. Ako pa je tvoja volja drugače namenila, potem daj našim vojakom najlepšo smrt, smrt za svobodo mile domovine!"

Usmilil se je dobrotljivi Bog ubogega naroda; zmagala je sveta navdušenost in domovinska ljubezen. Pobit in premagan je zapustil sovražnik bojišče in pobegnil iz dežele.

Zopet je zbral mladenič vojake, vedel jih v mesto, kjer jih je kralj sprejel z vsem prebivalstvom. K mladeniču je stopil kralj, objel ga pred vsem narodom in mu dejal zlato krono na glavo, obrnil se potem proti ljudstvu in zaklical: „Narod moj! Ta ti je strl tuji jarem in vrnil zlato svobodo! Ta bodi moj naslednik!" Radosti in veselja ni bilo ne konca, ne kraja.

Tisto leto je še legel kralj k večnemu pokoju. Mladenič je nastopil vladarstvo. A mile svoje matere ni pozabil, ni se je sramoval. Vzel jo je k sebi v svoj kraljevski grad. Dolgo let je vladal srečno narodu svojemu.

Zgodovinske povestice.

Spisal *I. St.*

1. Poštenje veljá.

Napoleon I. se je bližal s svojo vojsko Dunaju. Prednja njegova straža ujame tri naše vojake, in Napoleon zapové, da jih privede precej k njemu v šator. Zvedel bi bil rad od njih, kakšno je stanje v avstrijski vojski, kteri general vodi ta ali oni oddelek itd. Jeden ujetih vojakov pa je bil zeló pobit in žalosten. Napoleon ga vpraša,

je li morda bolan; a vojak le odkima z glavo. Cesar ga osrčuje, naj se nikar ne boji; nič se mu ne bode hudega zgodilo, in ko bode vojska končana, tedaj bode zopet lahko šel k domačinom. — „A kaj to!“ odgovori vojak. „Da sem ujet, to ni tako hudo, a težko mi dene zaradi tega, ker mi je naš stotnik izročil ves svoj denar. Ukazal mi ga je hraniti, in ko bi se njemu v bitki primerilo kaj hudega, naj ga izročim v druge roke. Sedaj bode pa strogi gospod stotnik mislil, da je nepoštenjaku zaupal toliko denarja; menil bo, da sem nalašč pobegnil in si tem pôtem prisvojil tuje blago. To je, kar me peče!“ — „Takoj mi prepeljite tega vojaka čez Donavo!“ zaukaže Napoleon svojim stražnikom. „Pustite ga, naj se zopet vrne k svojemu stotniku. Čednost se mora spoštovati, kjer se najde,“ pristavil je še mogočni cesar okoli stoječim.

2. Grb usmiljenega vojaka.

Nad vrati neke velike hiše na Danskem se vidi čuden grb. Na okroglem ščitu je steklenica, le do polovice napolnjena z rumeno tekočino. Kako je steklenica prišla v grb? — Pred več leti so se vojskovali Švedi in Danci. V neki bitki so premagali Danci Švede. Na bojnem polju je stal na straži neki danski prostak med mrtvimi in ranjenimi vojaki. Nekaj korakov od svoje postaje zagleda mali voziček, kterega so pobegli Švedi zapustili. Stopi k njemu, in glej, tu dobi nekaj kruha in nekaj steklenic piva. Za lačnega in žejnega vojaka je to kakor nalašč. Njegova straža ni tako stroga, da bi se ne smel za dva ali tri korake premakniti, tudi jesti in piti ni bilo prepovedano. Ni čuda tedaj, da je prostak urno segel po kruhu in ga slastno zaužil; tudi steklenico je naglo odprl ter jo nastavil k ustom. Zraven vozička pa leži težko ranjen Šved. Nogi sta mu odbiti, hude bolečine ga mučijo, in žeje skoro umira. Milo poprosi stražnika, naj mu privošči nekaj kapljic iz steklenice. Usmiljeni Danec takoj odmakne steklenico in jo še polno ponudi ranjenemu sovražniku. Že mu jo nastavi na usta, kar poči v tem trenutku samokres, in krogla prevotli usmiljenemu Samarijanu suknjo, vendar na srečo njega ni zadela. Kdo je ustrelil? Ranjeni Šved se je hotel še umirajoč maščevati nad sovražnikom. S tresočo roko je posegel za samokres, a roka je omahovala, da ni zadel tik sebe klečečega vojaka. Kaj pa stori danski stražnik? Mirno

se skloni po koncu, izpije polovico piva iz steklenice, potem jo pa zopet podá umirajočemu sovražniku. „Ná, nehvaležnež, za kazen dobiš zdaj samo polovico!“ — Ne daleč od vozička je ležal neki višji častnik, ki je vse to čudom opazoval. Prijavil je pozneje to dogodbo svojemu kralju, in ta je našega stražnika zavoljo njegovega usmiljenja bogato obdaril in ob jednem dovolil, da sme na svoji hiši imeti obešen grb — kakor imajo to le plemeniti stanovi na svojih gradéh — a grb mora biti okrogel ščit in na njem na pol izpraznjena steklenica!

3. Kralj pred občinskim sodnikom.

Karola XI., kralja švedskega, tožil je neki kmet iz vasi Troze pred tamošnjim občinskim sodnikom, ker so mu grajščinski činovniki, češ, da je kralj tako zapovedal, vzeli v svojo last velik travnik. Karol je sprejel poklic ter prišel sam z odvetnikom k občinski sodniji v Trozi. Sodnik Budeus je kralja obsodil; ali le-tá se ni niti najmanj jezil, marveč je vestnega razsojevalca precej imenoval za okrožnega sodnika.

4. Kralj Alfred Veliki na begu.

Alfred Veliki, kralj angleški, bil je na početku svoje vlade prav nesrečen. Premagan od svojih sovražnikov Normanov, moral je zapustiti prestol ter se podati v beg. Skrival se je po hostah in oddaljenih vaseh ter bil večkrat v velikih zadregah. Enkrat ga sprejme prav prijazno neki kravar. Žena njegova, ki seveda tudi ni poznala Alfreda, naroči mu, naj pazi na kruh v peči, da ne zgori. Ali Alfred je rezljal strelico in lok kraj peči ter čisto pozabil na nalog. Ko se je žena vrnila in videla, da je kruh zgorel, razsrdi se nad beguncem, rekóč: „Znaš pohlepno jesti kruh, ali ne znaš paziti, da ne zgori!“

5. Slava kreposti.

Dne 5. listopada leta 1744. so se zbrali stanovi kraljevine Poljske v Grodnem, da zaradi nekih važnih državnih zadev zborujejo. Poslanec Vilne poprosi proti običaju, naj se mu dovoli govoriti, in ko vsi umolknejo, prične takó-le: „Vi vidite in slišite tu — koga? — izdajalca domovine! Jaz, Vilčevski, sem to! Tuja vlada me je podkupila s 3000

zlati, da po mogočosti ta državni zbor razpršim. 350 zlatov tega plačila imam že v razbojniških rokah.“ Tu zastane glas skesanemu poslancu, solze se vlijejo po njegovem licu, grešno mošnjo z zlatimi novci dvigne kvišku ter jo z junaško srčnostjo vrže na tla sredi osuplega zbora. Sveta tihota zavlada, omamljivo začudjenje nastane v zbornici, ki je naposled z radostnim navdušenjem zaklicala: „Naj živi Vilčevski! Naj živi domovina!“

Človeška slabost ponižuje in osramočuje, a ne samo to, ampak tudi ožlahtnuje, če se v kesanju probujena s ponovljeno močjo povrne na zapuščeno stezo dolžnosti in časti.

6. Glasoviti burkež Arloti.

Ko so prijatelji znamenitega burkeža Arlotija vprašali, v kteri zemlji se najbolje živi, odgovori jim: „Povsod je dobro, kjer ljudje več ne premorejo kakor postave.“

Ko je neki prav gizdavo oblečen mlad gospodek mnogo nespodobnega pred Arlotijem govoril, odvrnil mu je ta prav dobro: „Mladi gospodek, govorite vendar, kakor se pristoji vaši lepi obleki, ali se pa oblačite tako, da se bode prilegalo vašim besedam.“

Ko je šel enkrat Arloti ravno črez cerkveni trg, opazi okoli nekega šatora množico ljudij. Ko se je približal, zvedel je, da je nastal prepir. Neki delavec se je bil namreč vsedel blizu šatora ter srebal s kruhom, ki ga je jedel za obed, tudi ugodno duhteči sopuh od pečenke, ki se je pekla na bližnjem kotlu. To pa mu je prepovedal pečenjar; ali delavec se je hotel tega sopuha naužiti in ni hotel oditi; zatorej je zahteval kuhar, da mu delavec plača uživanje tega sopuha, česar pa slednji seveda ni hotel storiti. Prepir je bil čim dalje tem hujši. Kar pristopi še o pravem času Arloti. On je imel stvar razsoditi. Brzo zahteva nekoliko srebrnega denarja, postavi se tik pečenjarja ter zazvenči z njim. „Tako,“ pravi on nato k njemu, „zdaj imaš tudi ti svoj del! Mož je srkal sopuh tvoje pečenke; ti si pa slišal zvenčati njegov denar. Zdaj sta plačana oba. Razidite se!“ In obe stranki sta bili s tem zadovoljni.

7. Napoleon in Mortier.

Napoleon gre neki dan v svojo cesarsko knjižnico, kjer so bile nektere knjige zeló visoko naložene. Visoko nad

seboj zagleda posebno debelo knjigo ter se stegne po njo, ali ne more je doseči, ker je premajhen. General Mortier pristopi in, ker je bil visok, doseže knjigo ter jo dá Napoleonu: „Prosim, sir (gospod), jaz sem večji, kakor vi; tukaj je.“ — Hitro odgovori Napoleon: „Večji sicer niste, a daljši ste pa!“

8. To pride od zgoraj.

Pošten zidarski pomočnik je imel navado, vselej, kedar ga je kaj neprijetnega zadelo, reči potrpežljivo: „To pride od zgoraj! To je Bog poslal!“ Tako se je naučil od matere. Njegovi tovariši so ga zaradi tega zasmehovali, ali on se ni dal motiti. Tako sedi neko opoldne pri kosilu poleg zidovja nove hiše, ki so jo zidali. Naš znanec je imel klobaso s kruhom za kosilo; ravno hoče prijeti klobaso, ko skoči k njemu pes ter mu pred očmi odnese klobaso. „Haha,“ krohotajo se tovariši, „kaj ne, to pride tudi od zgoraj!“ Ta jih pa ne posluša, ampak skoči urnih korakov za psom, ki je bežal s klobaso v bližnjo hišo. V tem pa se je pri zidarjih dogodila strašna nesreča; stena nove hiše se je nagnila in je s silnim hruščem zasula nesrečne zidarje. Jedin naš znanec, ki je hitel za psom, ostal je živ; rekel je poln hvaležnosti do Boga: „Dà, tudi to je prišlo od zgoraj!“

9. Kaj je mislil Franklin pri iznajdbi strelovoda?

Francoski učenjaki in velikaši so se čudili Franklinovemu veleumu, in neki francoski minister je skoval njemu na čast stih, v kterem je tudi stavek: „In nebu je iztrgal blisk!“ Ko je bil Franklin precej v Parizu, naleti na stih; čita in čita. Potem pa na enkrat zavpije: „To je izzivanje Boga! Jaz bi mu iztrgal blisk? Ta beseda je bogokletna!“ — „Veste li,“ govori dalje Franklin, „kaj sem ravno nasprotnega čutil in storil, videč, kako sem nepričakovano na potu svoje iznajdbe, o kteri govoré kakor vstajniki zoper Boga? Najprvo me je prevzel strah, padel sem na kolena, prosil Boga odpuščenja, da sem se predrznil iskati ščita zoper njegovo vsemogočnost. Potem sem si seveda dejal, da strelo zadržati ne more biti večja pregreha, kakor bolezen ozdraviti, ali reko zajeziti. Tako je nastopila zahvala na mesto strahú; iz globočine srca sem slavil Boga, molil ga in mu dal čast za iznajdbo in vso slavo, ktero bi doživel.“ — „To

je resnično, moj gospod! Ta vrstica pa je le francoska spaka po okusu tega brezbožnega stoletja." — „To so bile moje resnične misli in čutila," tako vam povem... Toda ne popolnoma. Hočete li slišati konec? Čujte: Bilo je sredi morja. Vračal sem se iz Anglije v Ameriko, sedel na prednjem koncu ladije ter sanjaril. Srce mi je le prezvesto ohranilo v spominu vsa hvalisanja, s kterimi so me obsipali v Evropi, vsa zmagoslavja, ktera bom slavil v svoji domovini. Zdel sem se samemu sebi kakor posredovalec med starim in novim svetom, da bom ugašal požar vojská, kakor sem ustavil plamen nebá." — „Sredi neizmernega prostora sem gledal s skrivno blaženostjo svojo lastno podobo, kako je vedno večja in večja postajala, le nekaj trenutkov še, pa ne bi bil videl, ne slišal, ne oboževal drugega kakor samega sebe. Tedaj pa krehne v oblakih, strahovito trešči v jadrenik, na kterem sem slonel, ter ga razcepi od vrha do tal." — „Tresk me je pobil na tla. Ko se zavem in vzdignem, bila je moja prva in jedina beseda: Hvala tebi, moj Bog! — Zakaj sem se zahvalil? — Da mi je Bog vnovič podaril življenje? — Na to sem mislil še le pozneje. Zahvalil sem se Bogu, da me je spomnil na to, kdo da je on, kaj pa sem jaz. On? večno tisti, jedini, vsemogočni! in jaz? nič, nič, ubogi črv!" — V tej ponižni velikosti je ostal Franklin stanovitno in vztrajno do zadnjega diha.

10. Primerna pridiga.

Veliki angleški državnik Pitt starejši se je učil v svojih mladih letih v Oksfordu. Ko je postal državni sovetnik, obiskal je zopet to mesto. Vse se mu je dobrikalo, kajti vsakdo je upal, da bo dobil kako lepo službo z velikimi dohodki od svojega znanca. Običajno je moral minister obiskati javno službo božjo. Duhovit duhovnik je stopil tedaj na propovednico ter pričel svoj govor s svetopisemskimi besedami, Janez, 6. poglavje, 9. vrsta: „Deček je tu, ki ima pet ječmenovih kruhov in dve ribi, pa kaj je to med tolikimi?"

K a z a l o.

